

hírös

HISTÓRIÁK

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

80 éve történt

AMERIKAI BOMBA- TÁMADÁSOK

A varrás mesterei

Szabó- és csizmadiacéh Kecskeméten

155 éves a

KECSKEMÉTI LAPOK

CXX. évf., 13. szám • 2024. június 28. • www.hiros.hu

KECSKEMÉTI LAPOK

Magabiztosan győzött Szemereyné Pataki Klaudia és a Fidesz-többség is maradt a közgyűlésben

2-4. oldal

A június 2-én zajlott önkormányzati választáson legelső magabiztos győzelmet aratott Szemereyné Pataki Klaudia polgármester. Az immár harmadik kézilabdázó városvezető, a 38. szavazattal nyert Kormányzó Párt (KMP) többséggel kezdte meg a közgyűlést. A Fidesz-KMP többséggel kezdte a közgyűlést, de mint előző alkalommal is, a jövőben is fontosnak tartja majd a szűkebb közéleti együttműködést.

Óriási buli kerekedett a 7. Tanévzáró Fesztiválon

5. oldal

Hetedik alkalommal került megrendezésre a Tanévzáró Fesztivál, melynek záróprogramjaként a Városligetben tartották meg a Fidesz-Közművelődési Bizottság és a Fidesz-Közművelődési Bizottság által szervezett bulit. A rendezvényen megvitatották a nyári bulisokot.

Tombol az Eb-láz Kecskemét közterein is

5. oldal

A Magyarországi Eb-láz miatt az ország több városában is megrendezték a Magyarországi Eb-láz napját. Kecskeméten is megrendezték a Magyarországi Eb-láz napját június 28-án. A rendezvényen megvitatották a nyári bulisokot.

hios.hu OLVASSA AZ INTERNETEN MINDEN NAP!

LAPUNK 40.000 PÉLDÁNYBAN JELENIK MEG! KÖVETKEZŐ MEGJELÉNÉS: JÚLIUS 11.

KEDVES OLVASÓINK!

Önök a Hírös Históriak legújabb számát tartják kezükben, amely a 2024. esztendő nyári hónapjaira újfent igazán kellemes és ismeretekben gazdag időtöltést kínál Önöknek.

Szerkesztőségünk az esztendő első felében ismét csak arra törekedett, hogy olyan újdonságokat hozzon a kedves Olvasók számára, amelyeket eddig kevésbé vagy egyáltalán nem ismertek, városunk mikrotörténeti vonatkozásaiban újabb mélyfúrásokat elvégezve.

Mostani számunk hat szerzőjének kilenc közleménye jeles személyek és évfordulók mellett számos izgalmas témát taglal. A második világháború esemény-

történetének sokszor széles körben ismertetett vonatkozásai mellett például sokan nem is tudják, hogy éppen 80 éve, 1944 júniusában komoly amerikai légitámadás áldozatává vált a kecskeméti repülőbázis, amely komoly veszteségeket szenvedett. Kenyeres Dénes írása az esemény hadtörténeti bemutatása mellett egyúttal hadászati technikai kitérő is, amely betekintést nyújt a huszadik század közepén használt légi fegyverek működésébe is.

A magazin egyik kiemelkedő központi anyagként ajánlom figyelmükbe dr. Pánya István földrajzkutató tanulmányát, amely a 21. századi technológia (térinformatika) alkalmazásával – illetve a középkori írott forrásoknak köszönhetően – Kecskemét középkori története kapcsán közöl eddig nem ismert újdonságokat. Városunk környezetének középkori helyrajzában az egykori templomos helyek rejtelseibe kalauzolja Önöket a szerző, ahol kiváló légi felvételekkel a Ballóság-ról, Borbásról, valamint a Hetényegyháza határá-

ban létezett Árpád-kori templomos helyről közöl régészeti leleteket és rekonstruált templomokat.

Az említett közleményhez korban közel áll Péterné Fehér Mária írása, amely Kecskemét és a Koháryak kapcsolatába, a 18. század első évtizedeibe vezeti vissza a kedves Olvasókat. Péterné kutatásai által napvilágot lát, hogy valójában Pusztaszer és Szentlőrinc puszta hogyan kerülhetett vissza Kecskemét használatába. Hogy ki játszott ebben szerepet? Nem más, mint gróf Grassalkovich Antal, a gödöllői kastély későbbi építtetője. Az eset históriáját e cikkből megismerhetik.

Városunk gazdaság- és ipartörténetének talán a legfontosabb kiindulópontja az egykori céhek létrejötte, amelyek már a török hódoltság alatt megalapozták Kecskemét gazdasági potenciálját az egész történelmi Magyarország területén. Bezsenyi Ádám a jeles, 1585-ben létrejött kecskeméti szabó-, illetve az 1656-ban létrejött csizmadiacéh történetét mutatja be, amely szakmák „fazont szabtak” a hírös város polgárára.

Ahogy minden lapszámunkban, úgy most is jelen van a művészet és a helytörténet találkozása, hiszen ifj. Gyergyádesz László a Kecskeméti Katona József Múzeumban őrzött jeles műalkotásokból válogatott. A cikk középpontjában Erős Andor és Kmetty János mára már elfeledett városrész-ábrázolásai láthatóak, amelyek egy művészeti korszaknak, a művésztelep alkotóinak is mementóul szolgálnak.

Természetesen, ahogyan azt minden lapszámunkban megszokhatták, most sem maradhat el az évfordulók és jeles kecskeméti személyek ismertetése, így Varga Géza tollából megismerhetik például Páger Antal és Kecskemét kapcsolatát, vagy a Katona-kultusz megalapozóját, a jeles kecskeméti Horváth Döme életútját.

Szerkesztőségünk nevében kívánok Önöknek hasznos időtöltést a Hírös Históriak most megjelenő új számához!

Hajagos Csaba
felelős szerkesztő

KKJM
KECSKEMÉTI
KATONA JÓZSEF
MÚZEUM

KECSKEMÉTI
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

mml
BÁCS-KISKUN MEGYEI
LEVÉLTÁRA

M | N | G MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

**KATONA
JÓZSEF
KÖNYVTÁR**

TARTALOM

KTV KIEMELŐ

Remekművek a Kecskeméti Katona József Múzeumból 3.

Erős Andor: Kecskeméti látkép (A görög temető, 1913) 5

KTV PILLANATKÉP

Fejezetek Kecskemét középkori településtörténetéből I. 14

KTV TÜKÖR

Egy nagyúr látókörében

Kecskemét és gróf Grassalkovich Antal kapcsolata 24

ÉRTEKŐRZŐK

A varrás mesterei

Szabó- és csizmadiacéh Kecskeméten 32

Kecskeméti krónika, évfordulók, portrék

Amerikai bombatámadások hazánk és Kecskemét ellen 1944-ben 40

A színdarabok megmentője, lelke, sikerre vivője – Páger Antal 56

A Duna embere volt, „*homo Danubius*” – Kabdebó Tamás 60

A Katona-kultusz megalapozója – Horváth Döme 62

A négyesfogathajtás egyik legnagyobb alakja – Abonyi Imre 64

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 66

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 67

Szerzők:

Bezsényi Ádám

történész

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László

művészettörténész, osztályvezető

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes

hadtörténész

(Honvéd Hagyományőrző Egyesület)

Pánya István

földrajzkutató, osztályvezető

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Péterné Fehér Mária

nyugalmozott főlevéltáros, elnök

(Kecskemét Írott

Örökségéért Alapítvány)

Varga Géza

újságíró

(Hírös Naptár)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Médiacentrum helytörténeti magazinja 23. SZÁM (2024. TAVASZ–NYÁR)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.

6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.

Telefon: +36 76 570 440,

E-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT

ügvezető-főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:

KOZÁK POLETT

(kozak.polett@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

HAJAGOS CSABA

(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ

(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:

PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA

seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:

LÓCZI ÉS TÁRSA

NYOMDAIPARI KFT.

REMEKMŰVEK A KECSKEMÉTI MÚZEUMBÓL 3.

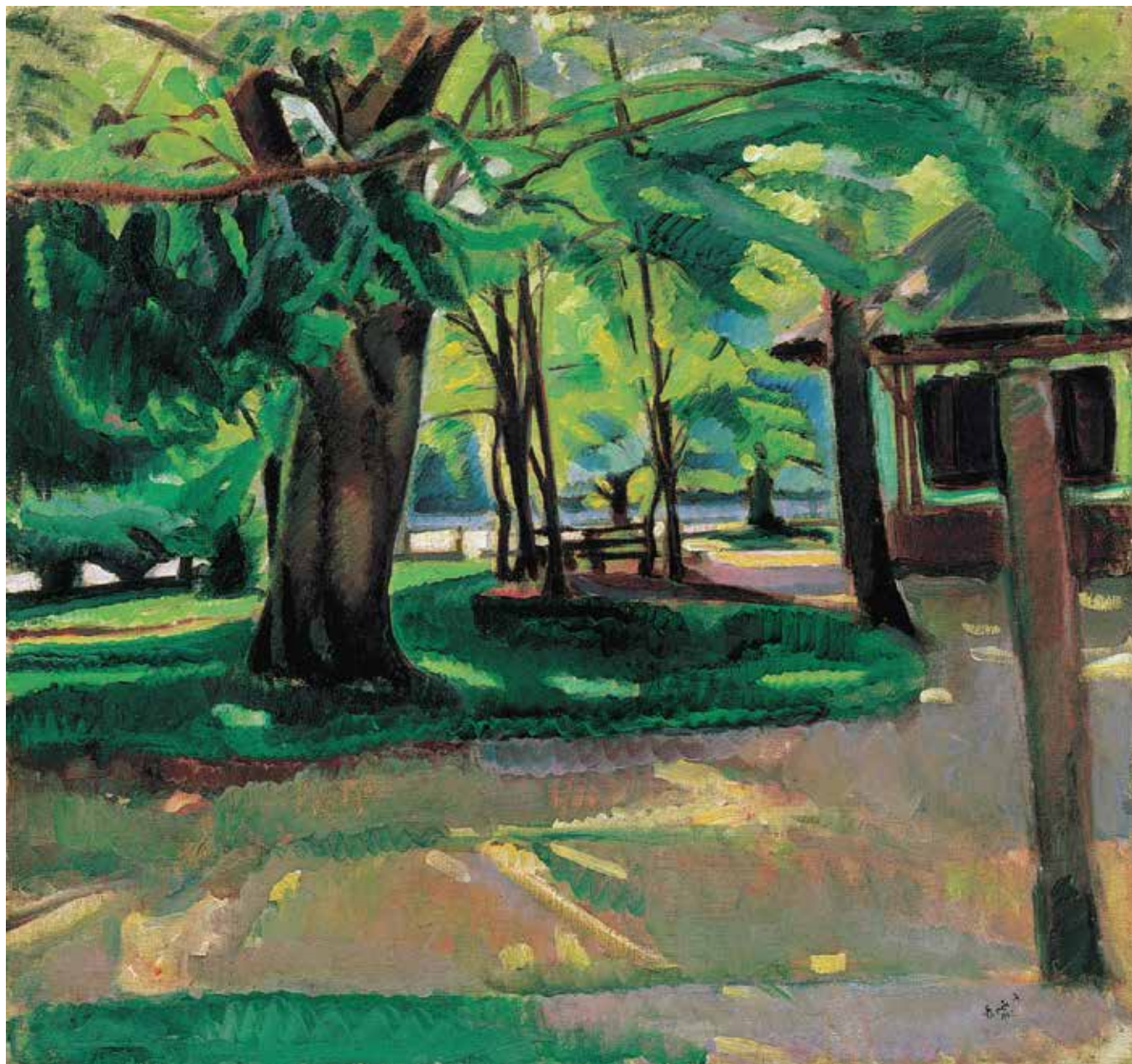
Erős Andor: Kecskeméti látkép (A görög temető, 1913)

Szerencsés mozzanat volt a Kecskeméti Katona József Múzeum képzőművészeti gyűjteménye szempontjából, hogy a „városi múzeum és könyvtár bizottság” 1913. november 10-i ülésén hozott határozata alapján olyan városrészletek megfestését rendelte meg a helybeli művészkolónia egyes tagjaitól, melyek eltűnése vagy megváltozása volt várható a közeljövőben. Így örökítette meg 15 és fél hónappal a halála előtt, a mindössze 24 éves Erős Andor az egykori kecskeméti görög temetőt, melynek révén az alkotása nem csupán művészi, hanem helytörténeti értékkel is bír számunkra.

Erős (1914 májusáig hivatalosan Erbstein) Andor festőművész 1889. június 19-én Budapesten látta meg a napvilágot, a Pesti Izraelita Hitközség születési jegyzéke szerint Erbstein János szabómester és Weissberger Lina gyermekeként. Az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán

Erős Andor: Kecskeméti látkép (A görög temető, 1913, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Erős Andor: Park (1912, Kieselbach Archívum)

rendkívüli művésznövendékként tanult 1908-tól az 1912/1913-as tanév első félévéig, ahol mestere Ferenczy Károly festőművész, a Nagybányai Művésztelep egyik alapítója volt. Hajdani évfolyamtársa, Uitz Béla Kassák folyóiratában, *A Tettben* (1916/6. p. 100.) így emlékezett vissza nekrológiájában a az akadémiai éveire: „Tanulmányait Ferenczynél kezdte meg. Két évig hatása alatt is állt a mesternek. Ekkor szűk baráti körével együtt Cézanne felé fordult. A gyöngye könyvtári reprodukciókon át is imádással ragaszkodott hozzá. Cézanne-on keresztül ismerte meg Rembrandt nagyságát, mélységét, szenvedő emberi voltát.” Tanulóévei alatt Münchenben és Párizsban is járt. „Akaraterejére és a művészet iránti rajongására jellemző, hogy annak idején, pár évvel ezelőtt, ugyancsak szűkös körülményei miatt, gyalog tette meg az utat Münchentől Párisig.” (Művészet,

Az űkollégium egy 1907-ben feladott képeslapon (Kecskeméti Katona József Múzeum)

1915/5. p. 236.) 1912-ben Nagybányán alkotott, ahol még ugyanabban az évben bemutatta a város Ligetként – a Zavar jobb partján elterülő Széchenyi-liget – emlegetett részében frissen megfestett *Park* című képét, az augusztusban több helyszínen megrendezett Nagybányai Jubiláris Képkilátáson. 1912-ben, az év második felétől a Kecskeméti Művésztelepen tartózkodott, méghozzá Kmetty János szerint Perlrott Csaba Vilmos hívására (Kmetty János: *En*

Kecskeméten kétszer laktam. Budapest, 1974. június. In: *A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai /1909–1919/*. A dokumentumokat válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Sümegei György. Budapest, 2009. pp. 192–193.) Részt vett a kolónia 1913. október 26. és november 9. (vagy más források szerint november 13.) között a Református Ókollégium és Jogakadémia I. emeletén megrendezett kiállításán. „A nagyobb terem mindjárt a főbejárat alól

az emeletre vezető lépcső feljárt végén levő tágas előtérre nyílik, míg a másik két teremhez az udvari függő folyosón balra lehet feljutni; ugyanazon helyiségek ezek, hol a városi muzeumnak adományszert Nemes Marcell-féle képgyűjtemény volt elhelyezve. Ezt a gyűjteményt természetesen a kiállítás idejére elvitték.” (Kecskeméti Napló, 1913. október 26.) A Sándor István polgármester által megnyitott tárlatról szóló egyik helyi kritikában – többek között Bornemisza Géza, Dobrovics Péter, Faragó Géza, Herman Lipót, Iványi Grünwald Béla, Kisfaludi Strobl Zsigmond és Oláh Sándor mellett – őt is megemlítik, igaz rosszul írva a keresztnévét: „Erős András egyinésége szintén kidomborodó színekkel gyönyörűen hozza ki a vonalakat, a formákat. Különösen sötét színekkel megfestett hangulatai édekesek, amikbe diszkrét derűt tudott beönteni.” (Sz. J.: *A művésztelep kiállítása*. In: *Kecskeméti Lapok*, 1913. október 28.) „Több mint nyolcszáz látogatójegy kelt el a kiállítás ideje alatt s örvedetesen tapasztaltuk, hogy nemcsak az intelligencia, hanem az egyszerűbb igényű iparos és gazdálkodó osztályból is számosan méltatták megtekintésre a kiállítás gazdag és változatos, bár nekünk, kecskemétieknek sok tekintetben merész irányú és bizarr anyagát.” (A képkilátás bezárása. Kik vásároltak képeket? In: *Kecskeméti Napló*, 1913. november 14.) Erős szempontjából

A művésztelep kiállítása.

(Sz. J.) Körülbelül háromszázötven nézője akadt a kecskeméti művésztelep kiállításának az első napon. Ez a szám nagyon sokat megmagyaráz és megcáfolja azt a hitet, hogy Kecskeméten nincs elég érdeklődés a képzőművészet iránt. A kecskeméti közönség tud lelkesedni és tud áldozni, ha van miért és odanyújtja az elismerés pálmáját azoknak, akik megérdemlik.

Es minden mellétekintet nélkül, a legnagyobb tárgyilagossággal megállapíthatjuk, hogy a mi művészeink gyönyörű munkát produkáltak. Ez a kiállítás, amelyet az utolsó napokon állítottak össze az épen kéznél lévő művekből, valóságos képzőművészeti esemény, szenzációs tény, amely ismét alkalmat ad arra, hogy Kecskemét kulturizációjáról és a művésztelep nivójáról, produktivitásáról szerte az országban beszélgjenek.

Habár ezt a kiállítást szigorúan a kecskeméti közönség részére rendezték, nem zárkozhatnak el az elől az érdeklődés elől sem, amely a kiállítás iránt a fővárosban megnyilvánul. Tegnap már körülbelül ötvenen jöttek a fővárosból, művészek, hírlapírók és művásárlók, akik a legnagyobb elragadtatással nyilatkoztak a képekről, melyek közül igen sok a legizmosabb alkotásai, a legédekesebb terméke a magyar képzőművészetnek.

Minket kecskemétiakat természetesen a legközelebről érdekel a kiállítás. Hisz a képek motívumai, a vászonra rögzített érzések gyökerei a mi városunkból valók s alig van Kecskemétnak egy szebb, érdekesebb tája, háza, utcája, amely ne szerepelne valamely tehetséges festő vásznán. Kada Elek zseniálisan elgondolt álma: Kecskemét, mint a magyar művészet egyik gócpontja, tegnap megelevenedett előttünk.

Tizenegy órakor már ragyogott a régi kollégium ódon lépcsőháza. A közönség szép számmal jött s azok, akik félték, hogy a kiállítás iránt nem nyilvánul meg a kellő érdeklődés, lassanként megnyugodtak, sőt az arcukon látszott az öröm mosolygó jele. Természetes is, mert azok, akik állítják a kecskeméti művésztelep örökös kultúrfontosságát, nagy súlyt helyeztek a mai kiállítás sikerére, amely ugyszólván elégtétel is a művésztelep híveinek.

Tizenegy óra után jött Sándor István polgármester nevével s a városi tanács néhány tagjával. A polgármestert Iványi Grünwald Béla igazgató kalauzolta, s bemutatta neki az egyes művészeket.

Most néhány szót a képekről.

Természetesen első sorban Iványi Grünwald Bélát kell említenünk, akinek a *Tavaszi ébredése* című nagy kompozíciója a legédekesebb darabja a kiállításnak. Iványi, aki magasan túlnötte már a magyar kereteken is, ezen a képen tetemes alkotó képességéről tesz tanúságot. A különböző színárnyalatok keveréséből, egy egységes színpompá, egységes hangulat ontja el a képet, amely egyik legpompásabb alkotása a modern képzőművészetnek. Vele csak a *Fürdőző nők* című kép versenyezhet, amely azonban kisméretűbb s azért nem hat oly monumentálisan. Valami erőteljes báj ontja el a *Fák napsülésben* című vásznát s Iványi aktjairól, amelyek imponáló érdekességgel domborodnak ki, csak az a megjegyzésünk, hogy szintén remekel a piketúrának.

Ehben a teremben helyezték el Csaba Vilmosnak két képét, amelynél a nézőnek hosszabb ideig kell megállnia. Csaba Vilmos a kecskeméti művésztelepen izmosodott, a magyar képzőművészet egyik legédekesebb, legforradalmibb harcosává s energiát, amellyel küzdelmeit végigharcolja a kecskeméti tala erejéből merítette. Most kiállított képei is mind kecskeméti tárgyuk: a kecskeméti táj, csodálatos melanchóliájával, a barátok temploma eredeti színezésével, a kórházi táj pedig sötét lombjával ér el különös hatást.

Kisfaludi Strobl Zsigmond Kada portrét ugyszólván teljesen sikerülnek mondhatjuk, Körmeny Frim János porcelánjait pedig bájosoknak és kiválóknak mondhatjuk.

Valósággal szenzáció erejével hatnak Kmetty János képei, amik közül elsősorban két önarcképe érdemel említést. Kmetty igazán eredeti talentum, aki nagy reményekre jogosít. Igen eredeti önarcképeinek szubjektív kubizmusa s a levegőnek megérzékeltetése. Erős András egyinésége szintén kidomborodó színekkel gyönyörűen hozza ki a vonalakat, a formákat. Különösen sötét színekkel megfestett hangulatai édekesek, amikbe diszkrét derűt tudott beönteni.

Dobrovics Péter is az elsorangu tehetségek közül való. Portréi kitűnő alkotások, önarcképe pedig egy eredeti embernek zseniális vonalakkal megoldott munkája. Kándó két portrétje a már országosan elismert művész legjobb alkotásai közül választották ki. Bornemisza Géza törekvő, gondolkodó és meleg színezésű képeivel aratott feltűnést.

Oláh Sándor két portréja igazán figyelemreméltó és önarcképe méltán illeszkedik be a kiállítás legsikerültebb darabjai közé.

Farkas Béla két nagybányai képe egy igen talentumos művészembernek ígéretei nagy alkotásokra.

Fehérvári Erzsai képei kedvesek, Faragó Gézáról aki egy darabban szerepel a kiállításban, szintén ezt mondhatjuk. Herman Lipót kompozícióján kiderzik egy kis Tician – iz, az a megoldás – mégis eredeti és finom. Gulyás Igen sok képpel szerepel a kiállításban és komoly tanulásról, nagy szorgalommal párosult tehetségről tesz tanúságot.

A képzőművészeti főiskola növendékeinek a munkájánál kiderül, hogy Iványi Grünwald Béla nemcsak országghírű nagy művész, hanem kiváló tanár is, akinek szeme, ecsetvonása meglátszik a fiatal növendékek figyelemre méltó tanulmányain.

Különösen nagy sikere van Halász Lajosnak egy kecskeméti származású művész-növendéknek, aki képei témáinak nagy részét Kecskemétről meríti. A fiatal tehetséges ember most megy át azokon a folyamaton, amely az egyinéséghez és az eredeti felfogáshoz vezet, de már most is nagyon figyelemre méltó munkát produkál és komoly tehetséget árul el. Halász képei mindenkinek tetszését megnyerték s a polgármester külön gratulált a tehetséges fiatal embernek.

Különös figyelmet érdemel Kessing, Erdélyi, Csepári és Markovics, akik mind talentumról és igyekezetéről tesznek tanúságot.

Erős Andor: Kecskemét (1913, Kieselbach Archívum)

azért is volt különösen sikeres a kiállítás, mert két alkotását a helyszínen megvásárolták, így a *Borús hangulat* című képét dr. Popper Aladár, míg *Utcai részletét* dr. Pollák Ákos.

„Nem volt szimbolikus festő, de nagyon tudatos konstruáló s (bárha szellemen ellene volt s nagy részben csak intimebb baráti köre váltotta ki belőle) munkáiban nagyon sok volt az expreszionisztikus és kubisztikus érték.” (Uitz Béla i. m.) Erős Andor élete azonban nem sokkal később, sajnos igen hamar, már a 26. születésnapja előtt véget ért. Az I. világháború kitörését követő mozgósításkor népfelkelőként vonult be, megsebesült, majd egy, a harctérről behurcolt súlyos betegségben hunyt el egy – közelebről egyelőre nem ismert – felvidéki kórházban, 1915. március 14-én. Művészetére Kassák Lajos is felfigyelt, aki 1916 nyarán néhány hónapra feleségével, Simon Jolánnal sógorához, Uitz Bélához költözött az egyik villába. Valószínűleg az utóbbi közvetítésével, már jóval Erős halála után, két tusráját is közölte tőle *A Tett-*

Erős Andor: Akt (A Tett, 1916/13. p. 212.)

ben, az aktivizmus első folyóiratában, így az *Akt* (1916/13. p. 212.) és a *Ligeti rész* (1916/6. p. 6.) címűt. 1917. június 2-től a Nemzeti Szalonban, a Fialatok (Hetek) néven ismert kiállító csoport második kiállításán, melyen ott volt a korábban szintén Kecskeméten alkotó Dobrovics Péter, Diener-Dénes Rudolf és Kmetty János, posztumusz Erős Andor 37 festményét, 39 ceruza- és 10 tusráját – feltehetően többségében az akkor fellelhető hagyatéki anyagát, melyet két kivétellel meg is lehetett vásárolni – is bemutatták. (A Csorba Géza szobrászművész, Diner Dénes Rezső, Dobrovics Péter, Erős Andor, Kmetty János, Nemes-Lampérth József és Schönberger Armand festőművészek műveiből rendezett csoportkiállítás katalógusa. Nemzeti Szalon, Budapest, 1917. pp. 8–10.) „Rendkívül rokonszenvesen szól vissza hozzánk a sirból a fájdalom nagyon is fiatalon elhunyt Erős Andor korán letűnt tehetsége. Tájképei a maguk puritán festőiségükben, ceruza- és tusrájai a megfigyelés, a vonalvezetés pietásos mélységével igazi

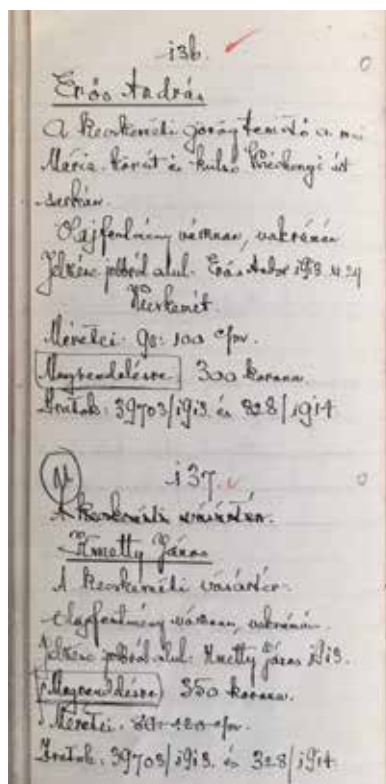
Erős Andor: Kecskeméti utca (1913, Kieselbach Archivum)

Erős Andor: Műkerti részlet (Kecskemét, 1914, Virág Judit Galéria Archivuma)

művészt revelálnak. Mérföldes kár érte.” (Tövis: A Nemzeti Szalon kiállítása. In: A Hét, 1917/23. p. 366.) Lyka Károly, a kor-szak egyik legjelentősebb művészettörté-nsze is pozitívan írt róla a kiállítás kapcsán: „Emléket maga állított magának s nem fogjuk felejtetni egy rövid, nehéz élet bajai közt férfiasan megformált művészetét. Amit ránk hagyott, annak sorában nem is nehéz valóban mesteri munkákat találni.” (L. K.: Hét fiatal művész a Nemzeti Szalonban. In: Uj Idők 1917/24. p. 540.)

Erős Andor Kecskeméti Katona József Múzeumban őrzött képe (*Kecskeméti látkép*, 1913, vászon, olaj, 91x100 cm, Ltsz.: 56.74.) megrendelésre készült, mely mozzanatra minden bizonnyal ösztönző hatással lehetett a korábban már említett csoportos művésztelepi tárlat az Ókollégi-umban. „Minket kecskemétieket természetesen a legközelebből érdekel a kiállítás. Hisz a képek motívumai, a vászonnra rögzített érzések gyökerei a mi városunkból valók s alig van Kecskemétnek egy szebb, érdekesebb tája, háza, utcája, amely ne szerepelne valamely tehetséges festő vásznán. Kada Elek zseniálisan elgondolt

Szabó Kálmán 1914-es bejegyzése Erős Andor (itt András) és Kmetty János képéről a múzeum képzőművészeti gyűjteményének első leltárkönyvéből

álma: Kecskemét, mint a magyar művészet egyik gócpontja, tegnap megelevenedett előttünk.” (Sz. J. i. m.) Hasonlóan vélekedhetett erről a „városi múzeum és könyvtár bizottság” is, amikor 1913. november 10-i ülésén, egyrészt a Nemes Marcell-ado-mányhoz fűződő éves műtárgyvásárlás alkalmából például 400 koronáért megszerezte Perlrott Csaba Vilmos *Kecskeméti részlet* című alkotását – mely szintén megtekinthető a 2024. május 25-én megnyílt új állandó képzőművészeti kiállításon a Cifrapalota II. emeletén –, másrészt pedig úgy döntött, hogy bizonyos városrészele-tek, melyek eltűnése vagy megváltozása várható a közeljövőben, megfestet a hely-beli művészkolónia egyes tagjaival: „1. a vásártér; 2. a szolnoki kapu, 3. az építendő postapalota telke; 4. a görög temető; 5. a siketnémák telke.” A feladatra, pontosab-ban az első három pontban jelölt képtémák megfestésére Kmetty Jánost, Erős Andort és a kecskeméti születésű Szabó Antalt szemelték ki. (A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai i. m. pp. 265–268.) Közülük Kmetty az elsőt festette meg és kapott érte 350 koronát (*A kecskeméti vásártér*,

NEMZETI SZALON

A
CSORBA GÉZA szobrászművész,
DINER DÉNES REZSŐ, DOBROVICZ PÉTER,
ERŐS ANDOR, KMETTY JÁNOS, NEMES-
LAMPÉRTH JÓZSEF és SCHÖNBERGER
ARMAND festőművészek műveiből rendezett

CSOPORTKIÁLLÍTÁS KATALOGUSA

1917. JUNIUS

67. Fürdőző nő	800.—
68. Fürdés után	1000.—
69. Bohémek, vázlat	800.—
70. Tavasz tájkép	600.—
71. Virágzó barackfák	900.—
72. Domboldal tavasszal	1000.—
73. Pielá vázlat	500.—
74. Párisi Notre Dame	nem eladó
75. Szűts Elza kisasszony arcképe	nem eladó
76.—82. Akt rajz	60 —

Erős Andor †

KÉPEK;

83. Ligeti részlet	500.—
84. Patak partja	500.—
85. Tájkép templommal	nem eladó
86. Parkrészlet	1000.—
87. Kisvárosi utca	1200.—
88. Falurészlet	1000.—
89. Napsütéses utca fával	2000.—
90. Csendélet szoborral	1500.—
91. Ligeti részlet II.	700.—
92. Férfi akt	1500.—
93. Női akt	1500.—
94. Gyümölcsös	700.—
95. Téli tájkép	500.—
96. Fejtanulmány	300.—
97. Fiarckép	300.—

— 8 —

98. Alföldi táj	500.—
99. Faluvége	1500.—
100. Mákföld	1500.—
101. Kazlak	1000.—
102. Napsütéses fák	800.—
103. Vízpartja	1000.—
104. Vasut mentén	500.—
105. Kertészlet	500.—
106. Országút	500.—
107. Kompozíció tanulmány	500.—
108. Csendélet	300.—
109. Ónarckép	nem eladó
110. Csendélet gyümölcscsel	300.—
111. Tájkép	700.—
112. Gyár részlet	600.—
113. Dunapart	600.—
114. Park részlet	600.—
115. Ligeti táj	500.—
116. Utcá részlet	600.—
117. Budapesti részlet	800.—
118. Utcá részlet	700.—
119. Ligeti részlet	700.—

RAJZOK:

120. I. keret 5 tusrajz	á 50.—
121. II. „ 4 ceruzarajz	„ 100.—
122. III. „ 4 „	„ 50.—
123. IV. „ 4 „	„ 80.—
124. V. „ 2 tusrajz	„ 100.—

— 9 —

125. VI. „ 2 ceruzarajz	„ 100.—
126. VII. „ 4 „	„ 50.—
127. VIII. „ 3 „	„ 70.—
128. IX. „ 2 „	„ 100.—
129. X. „ 1 „	„ 150.—
130. XI. „ 1 „	„ 150.—
131. XII. „ 2 „	„ 100.—
132. XIII. „ 1 tusrajz	„ 80.—
133. XIV. „ 1 ceruzarajz	„ 80.—
134. XV. é 2 tusrajz	„ 150.—

135—145. 11 ceruzarajz kartonra ragasztva a 50 Kor
Erős Andor rajzai a műtárosi hivatalban
egyenként 40 K.

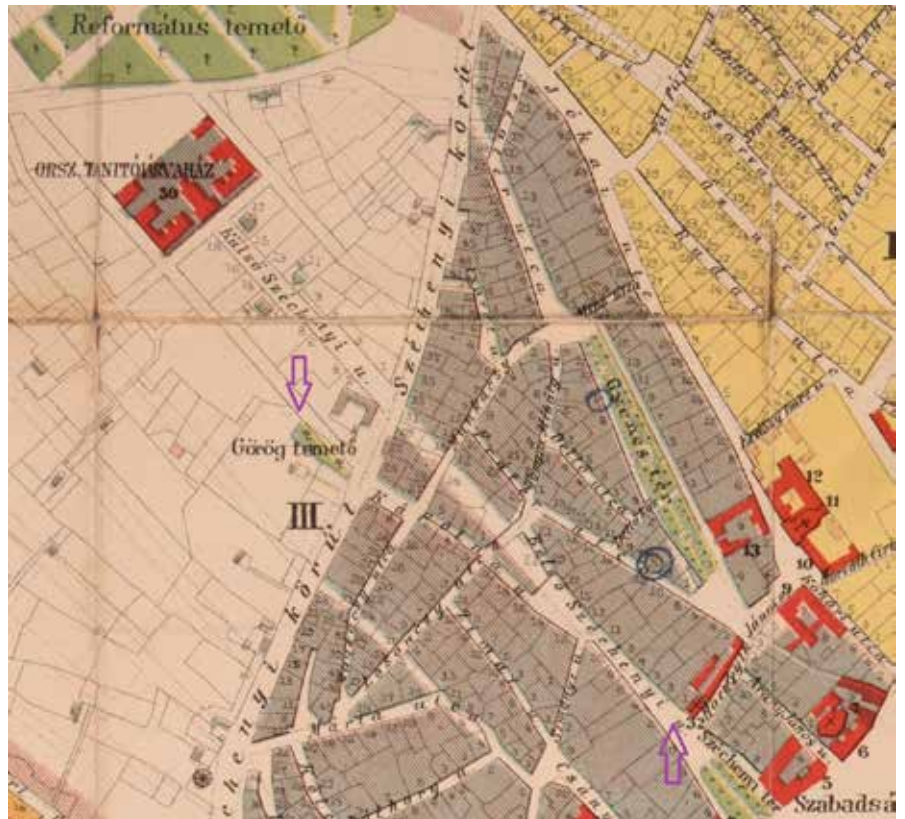
Kmetty János

146. Csendélet szoborral	2000.—
147. Ónarckép I.	800.—
148. Úszónázók	2500.—
149. Borozgató	1000.—
150. Tájkép	600.—
151. Tájkép házzal	400.—
152. Tanulmány Krisztus menybemeneteléhez	1000.—
153. Prédikátor	1000.—
154. Fialat ember arcképe	nem eladó
155. Ónarckép II.	800.—
156. Asztalnál ülő öreg ember	1500.—
157. Anya gyermekkel	500.—
158. Női arckép	nem eladó
159. Női arckép	nem eladó
160. Arckép tanulmány	

— 10 —

1913, vászon, olaj, 80x120 cm). Erős végül a 4. témát vállalta és festette meg (300 koronáért), más korabeli képeihez képest – valószínűleg a feladathoz is igazodóan – visszafogottabb stílusban, felfogásban, méghozzá a „megrendelést” követően igen rövid időn belül, melyet a pontos dátum (1913. XI. 29.) megjelenítésével külön is hangsúlyozott a festmény jobb alsó sarkában. Ugyanitt a festő – rá nem jellemző módon – a helyszínt is rögzítette, sajnos meglehetősen nehezen kiolvasható módon. Szabó Kálmán ezt Kecskemétnek írta be 1914-ben a múzeum képzőművészeti gyűjteményének első leltárkönyvként funkcionáló kötetébe, s azt is lejegyezte, hogy a képen a „kecskeméti görög temető” látható „a mai Mária-körút és külső Széchenyi út sarkán”. (A napjainkra már teljesen felszámolt temető egykori elhelyezkedését a G. Fekete Mihály által kiadott, s az 1912 körüli állapotokat rögzítő várostérképén mellékeljük. A bal oldali nyíl az egykori temetőt, míg a másik a görögkeleti templomot mutatja.)

A „napkeleti szent ekléziának vallását követő helybeli görög ajkú lakosok” – így nevezték magukat 1852-ben a kecskeméti

A G. Fekete Mihály által kiadott, 1912 körüli állapotokat rögzítő várostérkép (a bal oldali nyíl az egykori temetőt, míg a másik a görögkeleti templomot mutatja, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A kecskeméti görögkeleti templom (mellette az Iparos Otthon) 1907–1910 körül (Kecskeméti Katona József Múzeum)

görögkeleti templom építtetői a szószek alatti márványablán – első csoportjai Nyugat-Makedóniából, azon belül is Sziatiszta és Kozáni városából, a törökök elől menekülve telepedhettek le, s először 1690-ben és 1698-ban említik őket. A vallási türelem meglehetősen nehezen bontakozott ki irányukban, így például 1756-ig csak férfiak – többnyire kereskedők – lakhattak Kecskeméten. Imaházuk, temetőjük azonban már a kezdetektől volt, s az első nemzedék papjai görög monostorokból érkezett szerzetesek voltak. Bár Hajnóczy Iván szerint „Kecskemét a Duna-Tisza közének görög metropolisa”, a 18. században használt imaházuk meglehetősen szerény volt. „...Duna-Tisza közén egyetlen görög imaház az övék, »ide járnak isteni tiszteletre Kőrösrül, Czeglédre, Szelérül, Berinybül, Abonyról, Szolnokbul, Csongrádról, Sáríbul, Ágasegyházáruul, Zsákról, Félégyházáruul, Majsáruul, Fialasruul, Fülöpszállásruul, Szabadszállásruul, Sz. Miklósrul, Tasruul, Dömsödrül, Sz. Mártonyruul, Kisujjszállásruul és az Tiszántúl való helységbeliek.« [...] ...a helytartótanács (1782.) május 21-én a görögök összeírását rendelte el annak megállapítására, megvan-e a türelmi rendelet kivonta száz család. Erre görögjeink a szomszédos városokat és községeket is fölkerítették a görögök összeírására. Ebből

Pácsi Leó fiatalon elhunyt városi fájegyző sírköve az egykori görögkeleti temetőből (a szerző fotója)

Kmetty János: A kecskeméti vásártér (1913, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Három 19. századi sírkő a görög temetőből (a szerző fotói)

kitűnt, hogy Kecskeméten 28 családban 78 lélek, Nagykőrösön 10 családban 32, Cegléden 4 családban 14, Abonyban 2 családban 6, Szolnokon 5 családban 17, Kúnszentmiklóson 3 családban 10, Félégyházában 5 családban 29, Páhin 3 családban 10, Izsákon 1 családban 3, Kiskőrösön 2 családban 9, Fülöpszálláson 1 családban 2, Halason 4 családban 18, Szabadszálláson 1 családban 5, Csongrádon 5 családban 7, Majsán 1 családban 4, Dunavecén 1 családban 2 lélek, tehát összesen 16 közösségben 76 családban 246 lélek van, aki a kecskeméti görög oratóriumhoz tartozónak vallja magát; tehát Kecskemét a Duna-Tisza közének görög metropolisza.” (Hajnóczy Iván: A kecskeméti görögség története. / Magyar-görög tanulmányok 8./ Budapest, 1939. pp. 17–18.) Mivel nem volt meg a II. József-féle Türelmi Rendeletben megkívánt száz család, így csak a görögkeletieknek teljes vallási és iskolai szabadságot biztosító 1791. évi XXVII. törvénycikk után gondolhattak templomépítésre. Kecskemét legkisebb vallási közössége (létszámuk általában alig haladta meg a százat) végül csak 1824–1829 között építették fel,

Fischer Ágoston helyi kőművesmester közreműködése mellett, a homlokzati tornyos, nemesen egyszerű, klasszicista, de alapvetően inkább klasszicizáló késő barokknak tekinthető templomot (az 1781-es Edictum tolerantiae záradéka előírta a nem katolikusok számára a kötelező igazodást a birodalom uralkodó építészeti stílusához).

Az Erős Andor festményén látható – az egykori Homoki kapu közelében kialakított – temető azután jött létre, hogy a görögkeleti egyház 1786. április 4-én új temetőhely vételére kért engedélyt a várostól, „mert a régi megtelt és nem nagyobbítható, a sírok kiürítése pedig tilalmas. Az elnyert engedély alapján Orbán Sámuel már másnap jelentette a városnak, hogy a görögök 80 frt 44 krért temetőhelynek megvették a homoki kútnál levő szőlejét. Ez a Kápolna-utca végében volt temető, amelyet tehát görögjeink 1786-tól 1925-ig, 140 éven át használtak.” (Hajnóczy Iván i. m. p. 27.) A 4422 négyszögölnyi terület kisajátítási eljárása azonban már 1912-ben elkezdődött, hiszen az útjában volt a korabeli városrendezési terveknek, mivel

ún. villaszerű építkezést javasoltak az egykori városárok helyén kialakított külső körút egyik szakaszához (Széchenyi körút) kapcsolódó, s a temető mellől az 1899-re felépült Országos Tanítói Árvaházhoz vezető Külső Széchenyi utca (ma Faragó Béla fásor) és környékén (Máriahegy). A temető lezárására végül 1918. április 1-jén került sor. A régi sírokat és sírköveket 1925-ben helyezték át, nem messze innen, az Irinyi utca mellé, egy, a református temetővel szomszédos telekre, ami viszont rövid távú megoldásnak bizonyult (1970) a széchenyivárosi lakótelep építése miatt. Mementőként, a görögkeleti templom tornya alatti előtérben, ma is látható négy, a pusztulástól megmentett 19. századi sírkő az Erős Andor által megfestettek közül. Az egyik Pacsu Leó / Leo(nidas), az 1855-ben fiatalon elhunyt városi főjegyző emlékét őrzi. Gyászjelentésében a következőképpen említették végső nyughelyének helyszínét: „Hideg tetemei e folyó hó 8-kán, délutáni 5 órakor fognak a szokásos szertartás mellett a görög n. e. ó-hitűek temetőjében eltakarítani.”

ifj. Gyergyádesz László

FEJEZETEK KECSKEMÉT KÖZÉPKORI TELEPÜLÉS- TÖRTÉNETÉBŐL I.

Bevezetés

Kecskemét város területe a 20. század közepéig mintegy 939 km² volt. Pusztái (Bugac, Monostor, Ágasegyháza, Koháryszentlőrinc, Szentkirály, Felsőalpár) önállósá válása eredményeként alakult ki a mai, 322,57 km² kiterjedése. Ma – Budapest, Hódmezővásárhely, Debrecen, Hajdúböszörmény, Karcag és Szentés után – Magyarország hetedik legnagyobb területű települése. A város jelenlegi területén a névadó Kecskemét mellett számos kisebb-nagyobb település létezett az Árpád-kortól a török hódoltság koráig. Ezek kiterjedése és története javarészt a feledés homályába veszett. Céлом, hogy az elérhető adatok alapján egy vázlatos képet rajzoljak a híres város környezetének történeti helyrajzáról. Írásomban sorra veszem az egykor létezett településeket, különös tekintettel azok templomaira. Terjedelmi korlátok miatt itt nincs lehetőség a sok száz négyzetkilométeren eddig ismert helységek összefoglalására, ezért e témát

két részletben mutatom be. Jelen írásban egy rövid bevezetést követően Ballóság-ról, Borbásról, valamint a Hetényegyháza határában létezett Árpád-kori templomos helyről lesz bővebben szó.

Kecskemét környezetének középkori helyrajza

V. László király 1456. évi okleveléből tudjuk, hogy Kecskemét mezővároshoz hat elpusztult, lakatlan település tartozott. Gondot jelent számunkra, hogy sem a mezőváros középkori határát, sem pedig a tartozékainak elhelyezkedését nem ismerjük, így nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy mely elpusztult falvak esnek a fent említett mai, 322,57 km² területre.

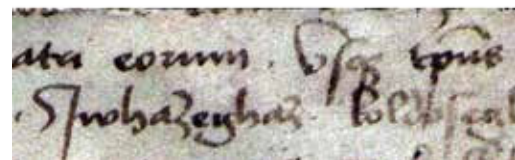
Az 1456. évi oklevélben szerepel Juhászegyház (*Jwhazeghaz*), melynek elhelyezkedésére vonatkozóan semmilyen adatunk nincs. Az oklevélben a következő elpusztult település Koldusegyház (*Kolduseghaz*),

melyről Hornyik János úgy vélekedett, hogy a pákai (ma Kiskunfélegyháza északi része) határnál magasodó Koldus-határ őrizte meg a nevét. Sajnos e helynév ma már nem ismert, így nem tudjuk Hornyik elképzelését megerősíteni vagy cáfolni. Ha azonban elfogadjuk a történész érvelését, úgy Koldusegyház már a mai Városvölgy község határához tartozna, nem pedig Kecskeméthez. A következő lakatlan pusztá nevé Hornik János Kolosegyház néven hozta be a köztudatba és azóta is ilyen néven hivatkozzák a kutatók, a helytörténészek. Az oklevél ezen része sérült, ezért ma már nehéz kiolvasni az eredeti írást. Ennek ellenére egyértelműen látszik, hogy Kolosegyház helyett Kalozegyház, azaz Kálizegyház (*Kalozeghaz*) lehetett a pusztá neve, melynek előtagja a mohamedán vallású káliz (böszörmény) népelemre utalt. Az 1150–53-as években Magyarországon járt Abu-Hamid al Garnati arab utazó feljegyezte, hogy az itteni izmaeliták kincstári és sókamarai tisztviselőkként tevékenykedtek, magyar nevük pedig káliz volt. Az utazó szerint titkolták a vallásukat és kereszténynek próbálták mutatni magukat, azonban folyamatosan megtartották mohamedán hitüket. Sajnos elhelyezkedéséről semmilyen adatunk nincs.

A sorban Hetényegyház (*Hethyneghaz*) következik, melyet Hornyik Hetényegyházként említett. Lentebb Hetény elhelyezkedésének kérdéséről bővebben lesz szó, ezért itt erre nem térek ki. Következik Ballóság (*Ballozak*), melynek neve Kecskemét déli felén megőrződött határnévként. Templomáról e tanulmányban bővebben lesz szó. Az 1456. évi oklevélben említett

Barabásszállás templomának romjai egy 19. századi térképen

Részlet V. László király 1456. évi okleveléből

Előtérben a ballószági templomdomb, háttérben a Szappanos-tó kiszáradt medre és a mögötte haladó M5-ös autópálya

hatodik puszta Hornyik szerint Törökegház (*Terecheghaz*), azonban – az oklevél képeinek alaposabb vizsgálata alapján – úgy tűnik, hogy ezen alak is hibásan lett kiolvasva. A helyes alak *Theretheghaz*, mely Töröttegyházként értelmezhető. Cegléd határában, a Nyúlfüle-halom nevű határpontnál is létezett egy ugyanilyen nevű templomos hely (oklevelekben *Teretheghaz*, *Thewrethegghaz*). Mindkettő neve utólagos ragadványnév lehetett, s a romos templomra utalhatott.

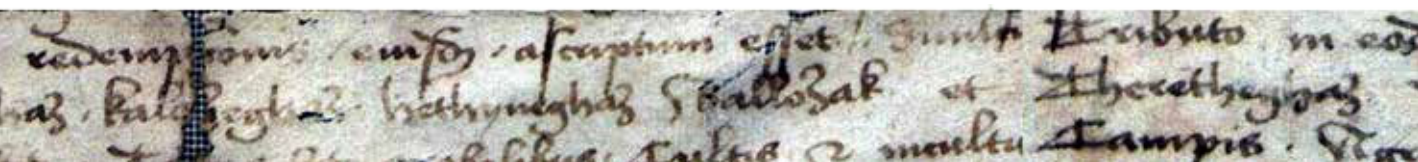
Ballóság

A Kecskeméti Közlöny 1923. február 25-i számában megjelent egy rövid írás, melynek szerzője Szabó Kálmán munkásságára hivatkozva felhívta a figyelmet a település „nem pénzbeli” adósságára, azaz arra,

hogy Hornyik János 19. századi adattári kutatásai óta a mezőváros helytörténetével kevesen és keveset foglalkoztak. „Ő [Hornyik] nem csak megírta felülmúlhatatlan szeretettel városa történetét, hanem reá mutatott további teendőinkre is. Hosszas fáradozás, vagy véletlen juttatta birtokába az 1456. évi régi oklevél adatait, amely szerint a Hunyadiak Kecskemétet és a hozzá tartozó elhagyott egyházakat, pusztatemplomokat, Lábatlani Jánosnak a család régi barátjának adományozták. ... Érezte Hornyik János is, mily kevés a régi írott emlékeink között az, ami városunk történetéhez használható. És nem egy helyen szóval és írásban harcol környékbeli pusztatemplomaink feltárása mellett. A többek közt így ír: »a most jelzett oklevélen kívül még szükséges, hogy a régóta emlegetett, de városunk története iránti érdektelen-

ségből mindeddig elhanyagolt ásatásokat se hanyagoljuk el. A város külhatárában, Ballószögben, Szappanos János polgártársunk birtokán van ama hely, hol a hajdani Ballóság elpusztult alapfalai mutatkoznak és a tulajdonos maga egész készséggel ajánlja fel megásatását. ... Mondom és ismételten ajánlani meg nem szűnöm, hogy ez ásatásokat nem szabad tovább halasztani, mert csakis ezek eredményének együttes felhasználásával dolgozhatjuk fel szórványos adatainkat a város történetének minden irányban megvilágítására.»

Így ír egy félszázaddal ezelőtt Hornyik János, városunk történetírója, történeti emlékeink első összegyűjtője. Azóta sem történt semmi. De mégis. A napokban foglalkozott a kérdéssel a városi tanács, az ügy fontosságához mért jóakarattal. Bizony jó lesz az adósság törlesztését megkezdeni

s módot találni e pusztatemplomok feltárására, míg nem késő. Mielőbb eltűnnek ezek, mert kőanyagát lassanként elhordják, a dombot, hol állt, elegyengeti az eke, az idő. Úgy járunk, mint a megtollasodott zsidó, hogy máshonnan kell nemesi levelet vásárolni származásunkhoz.

Mint értesülünk, a pusztatemplomok feltárása érdekében megindított újabb akció dr. Szabó Kálmán múzeumőr érdeme, ki a városi múzeumnak új otthonba költözésével kapcsolatban a múzeum kincseinek gyarapításáért fáradhatatlanul buzgólkodik. A pusztatemplom romokban minden valószínűséggel fellelhető emlékek nemcsak muzeális értéküknél, hanem Kecskemét történetének szempontjából is rendkívül fontosak és joggal tarthatnak számot Kecskemét minden lakójának érdeklődésére.”

Egy hónappal e cikk megjelenését követően, a Kecskeméti Közlöny 1923.

A ballószági templom környezetében előkerült gótikus vaskulcs

március 21-i számában hírt adtak a városi tanács döntéséről: „Az *inségmunkálatokkal kapcsolatban a városi tanács úgy*

intézkedett, hogy a százados kultúrtörténeti emlékeket rejtő pusztatemplomok kiásatását is elrendeli. A mérnöki osztály erre vonatkozóan tervet készített, amely fokozatosan végrehajtja az ásatásokat. Az első tervet már megvalósítás előtt áll, amennyiben intézkedés történt a munkálatok gyors keresztülvitelére. A városi tanács utasítása alapján a ballószögi és borbási pusztatemplomok feltárását most fogatosítja a mérnöki osztály. A kedvező időjárás nagyban elősegíti, hogy a munka előbbre haladhasson s rövidesen felszínre kerüljenek Kecskemét történetére igen fontos adatok, amelyek a város hatalmas kulturális fejlődésének élénk tanúbizonyságai. A munkálatoknál az *inségmunkára* jelentkezőket foglalkoztatják, akik a mérnöki osztály felügyelete alatt megkezdik a feltárást.” A városi tanács 100.000 koronás keretet szavazott meg a feltárásokra. E döntés több szempontból is hasznos volt, hiszen a háborús veszteségek, illetve a trianoni békét követő gazdasági visszaesés idején számos személy kaphatott – még ha ideiglenesen is – munkát az ásatásokon. Emellett a régészettudomány is nagy mennyiségű ismerettel gazdagodott.

A ballószögi templom feltárása (a kép jobb szélén a feltárást vezető Szabó Kálmán)

Március 24-én elkezdődött a ballószögi kutatás a város déli felén, a fent említett Szappanos-féle birtokon. E helyszín mellett található az egykori Szappanos-tó kiszáradt medre, melynek keleti partján magasodik a ballószögi (középkori nevén ballósági) templom dombja. Ezen feltárásról mindössze két fényképfelvétel maradt fenn, illetve néhány újságcikk, melyekből nagy vonalakban megismerhetjük a munkálatok eredményeit. *„Az ásatások alkalmával nagyobb mennyiségű bronzpénzeket, női fülbevaló karikákat, hajékeket és edényeket találtak. A fülbevaló karikák és egyéb díszek az akkori magyar női viselet szempontjából birnak jelentőséggel, míg az edények Szabó Kálmán dr. múzeumőr véleménye szerint IV. Béla király udvarának a kincsei, amelyeket a tatárulás előtt rejtettek el a templom falába. ... A ballószögi templom teljes terjedelemben való feltárása lehetetlen volt, mivel az alapfalak egy részét már széjjel hordották...”.* Sajnos az adatokból az egykori templom mérete, alaprajza nem volt rekonstruálható.

E templom helyén az elmúlt évtizedek mezőgazdasági munkálatai hatalmas mennyiségű Árpád-kori temetkezést hoztak a felszínre. A felszínen heverő embercsontokat a múzeumot hosszú évek óta segítő helveciai múzeumbárát, Petrov Attila – kegyeleti célzattal – a templom középső, művelésből kivett részén álló földmérési alappont mellé helyezte. A sors furcsa firtora, hogy a közelmúltban földmérők találták meg a napszitta, esőverte csontokat, s jeleztek azokról a rendőrségnek. A csontokat Budapestre szállították orvosszakértői vizsgálatra, ahol megállapították azok régi voltát. Ezt követően a szakértő megkereste a Kecskeméti Katona József Múzeumot, hogy kaphat-e tájékoztatást a lelőhelyről. Miután kiderült, hogy a csontok nem bűntényhez, hanem az Árpád-kori falu temetőjéhez kapcsolódnak, az „ügy” végére pont került.

A ballósági templomnál a közelmúltban földradaros vizsgálat történt, mely azonban a nagymértékű bolygatás miatt nem hozott eredményt. Az intenzív földművelés sajnos elpusztította a templom alapozásának maradványait, így csupán kövek, habarcsdarabok és a templom körüli temető kiszántott, napszitta csontjai emlékeztetnek az egykori templomra. Fémkeresős kutatás során azonban számos Árpád-kori érem, különféle használati eszköz, köztük egy igen látványos vaskulcs került elő.

A borbási templom romja a 20. század elején

Borbás

Borbás-pusztá Kecskemét keleti határában található. Területe újkori kéziratok térképei alapján pontosan rekonstruálható. Egykori belterülete és temploma a birtoktest közepén, a mai szentkirályi út és a 44. sz. út által határolt területen, egy nagyjából észak–déli irányú magaslaton terült el.

A régészeti kutatások, valamint az írott források fényében az Árpád-kortól a 16. század elejéig bizonyosan lakták. Eredeti, Árpád-kori neve Mindszent volt, mely a mindenszentek tiszteletére szentelt egyházára utalt. Korai, 11–13. századi történetéről a források megsemmisülése miatt semmit nem tudunk. Mindszent és a szomszédos Szentkirály – többtucatnyi alföldi településhez hasonlóan – a tatárjárás idején elpusztult. A IV. Béla király által 1242 után ismét behívott kunok egy része az elnéptelenedett Duna–Tisza közti területeket kapta meg lakóhelyként. Valószínű, hogy a 13. század közepétől a lakatlan Mindszent környékére is érkeztek nomád kunok. Az elhagyatott falu hivatalos betelepítése 1354-ben történt meg, amikor

a kun Bucsur, Péter és családja megkapta a pusztát I. (Nagy) Lajos királytól. Az eseményt megörökítő oklevél fennmaradt, s igen értékes részleteket közöl a birtokadományról:

„...Bucsur fia Péter, a mi kun hívünk elébünk jöve, a mellettünk kinyilvánított és tanúsított hűségére és szolgálataira hivatkozva kérte, hogy a Szolnok vármegyében levő és emberemlékezet óta lakatlan álló Szentkirály és Mindszent nevű birtokainkat magának, továbbá a fiainak Miklósnak és Jánosnak, nemkülönben Kabak fiának Baramuknak, és Vesztég fiának Gálnak, az ő unokatestvéreinek adjuk és ajándékozzuk örökjogon. Kötelezve magát, a mondott fiait és testvéreit, hogy az említett helyekre szállnak és ott a megkívánt igaz hit és a keresztény szokás, valamint vallásgyakorlat szerint élnek...”.

Az oklevél szerint a kunok az adományért cserébe vállalták, hogy az emberemlékezet óta üresen álló, közigazgatásilag akkor Külső-Szolnok vármegyéhez tartozó pusztát benépesítik, s ott keresztény módon élnek a jövőben. Az akkoriban már száz éve a Kárpát-medencében élő kunok egy része keresztény

Irányi István 1923. április 4-i rajza a barabási templom feltárásáról (a háttal ülő alak az ásástást dokumentáló Szabó Kálmán)

(sok esetben bibliai) nevet adott utódjainak, másoknál azonban megfigyelhetők még az eredeti, kun nevek. Veszteg fia, Gál esetében mind a fiú, mind pedig az

apa neve is magyar (keresztény) volt. A kun Bucsur fia a keresztény Péter nevet kapta, míg a kun Kabak fia (Baramuk) hagyományos, kun nevet viselt.

A település későbbi életéről csupán homályos képet alkothatunk. A 14. századtól a 16. század elejéig mindössze néhány forrás ismert a kun szállásról. Annyi bizonyos, hogy az 1354. évi adományozást követően Mindszent falu új nevet kapott, Barabás nevű kun birtokosa, szálláskapitánya után Barabásszállása névre keresztelték. A régi, magyar elnevezés azonban nem ment feledésbe, mivel a falut egészen a 15. század végéig Mindszent, más néven Barabásszállása (*Mindzenth alio nomine Barrabaszallasa*) néven említették az iratokban. Így találjuk meg II. Ulászló király 1493. évi oklevelében, melyben pallosjogot adományozott a szentkirályiaknak és a barabásszállásiaknak:

„Hogy mind némely híveink alázatos könyörgése következtében ..., mind pedig azért, mert a királynak érdekében áll tekintélyével gondoskodni arról, hogy a kormányzása alatt való földeken jövő-menő embereknek a béke és a bátorság biztosítva legyen, továbbá a gonosztevő és kárt okozó emberek zavargása és erőszakossága megszűnjön ..., rövid gondolkodás és megfontolás után híveinknek Nemes

Irányi István 1923. április 10-i rajza a barabási templom feltárásáról

Gáspár Simonnak, szentkirályi Bicsak Péternek, továbbá a Gáspár nevű Jánosnak és Lászlónak, valamint ugyancsak szentkirályi Bicsak szintén Jánosnak és Lászlónak a hűségéért és hűségese szolgálataikért ... neki Gáspár Simonnak és Bicsak Péternek, továbbá Gáspár Jánosnak és Lászlónak, valamint Bicsak Jánosnak és Lászlónak, örököseiknek és valamennyi maradékuknak, királyi hatalmunknál fogva teljes felhatalmazást rendeltünk adni, adományozni, jóváhagyni, abból a célból, hogy ők a Külső-Szolnok vármegyében lévő és birtokolt saját falubirtokuk Szentkirály, valamint a Pest vármegyében lévő és birtokolt Mindszent másnéven Barabásszállása nevű falubirtokukban nyakkalodákat, máglyákat, kerékbe törésre, karóba húzásra alkalmas és más kínzóeszközöket építhessenek és falubirtokaik területén nyilvánvalóan és bizonyíthatóan a bűn és az erőszak színhelyén rajtakapott és személyében feltartóztatott valamennyi tolvajt, latrot, házgyújtogatót és bármely más gonosz tevőt a törvény szerint, bocsájthassák kötél általi akasztásra, kerékbe törésre, lefejezésre, azok szökése, vagy meggondolatlansága esetén a hímvestző levágatására és minden egyéb másra bocsássák és bocsájthassák, amelyekre a mi Magyarországnak törvénye és szokásjoga szerint a fenti esetekben tehetik és bocsájthatják, a jelenlegi engedélyünk, valamint különös kegyünk alapján, ezen jelenlegi levelünk ereje és bizonyossága szerint, amelyre, a Magyarország királya által használt titkos pecsét van rányomva...”

A borbási templom falcsontja az 1950-es évek elején

Barabásszállása valószínűleg 1526 őszen pusztult el. A mohácsi csata után a győztes török csapatok az elhagyott Budára vonultak, majd néhány nap múlva hidat vertek a Dunán és átkeltek a pesti oldalra. Szeptember közepe volt, s a törököknek az esős őszt beállta előtt el kellett hagyniuk az országot. A sereg kétfelé vált: a ruméliai hadtest Ibrahim fővezérrel az

élén Kecskemét–Félegyháza–Szeged útvonalon haladt délkelet felé, a sereg másik része pedig a szultán vezetésével menetelt a Duna mentén (valószínűleg a folyóval párhuzamos országúton) Baja–Zombor–Pétervárad irányába. Számos Duna–Tisza közti településsel együtt ekkor vált lakatlanná Pákaszállás, valamint Félegyháza is. Lehetséges, hogy Barabásszállása lakóinak egy része túlélte a török csapatok pusztítását, azonban a falu többé nem települt újra. 1546-ban lakatlan településként vették a török adójegyzékbe. 1559-ben a török defterben pusztaként szerepelt, melyen a kecskeméti két szállást tartottak fenn. Területén ekkor búzát termeltek, illetve kaszálónak használták. A török összeírásokból kiderül, hogy a kecskeméti rétgazdálkodás Matkó-pusztán, illetve Barabásszállásán kiemelkedően magas volt. A két dús füvű pusztát a Kecskemét által 1559-ben bérelt hét pusztát (Ágasegyháza, Bábony, Borbásszállás, Köncsög, Matkó, Monostor, Páhi) szénatermelésének közel felét adta, ezáltal mindkettőnek igen fontos szerepe volt a mezőváros szarvasmarha-állományának téli takarmányozásában. Eger 1552. évi török ostromát követően a győztes várvédők jelentős birtokokat kaptak a királytól. Az esztergomi származású Sukán János számtartóhoz került több más birtokkal egyetemben az akkor

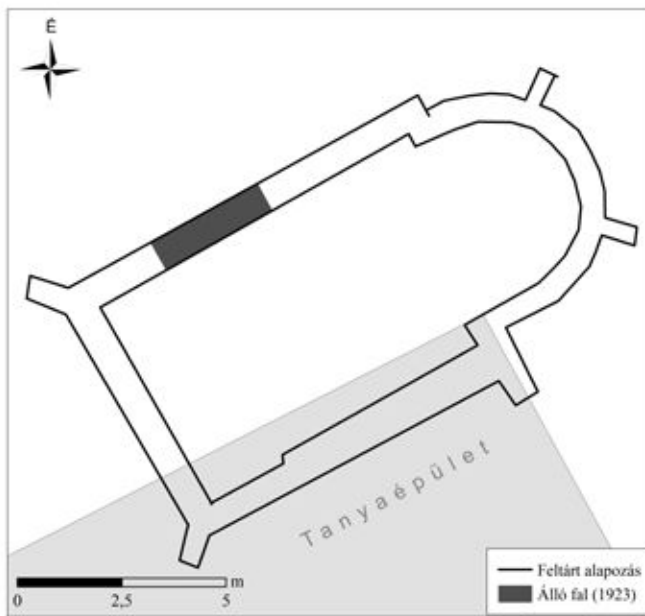

Az egykori borbási templom helye 2023 őszen

Solt vármegyeinek mondott Barabásszállása pusztája is. Sukán János magtalan halála után a birtokok visszaszálltak a koronára, majd II. Rudolf király 1588-ban Kubinyi László kamarai tanácsosnak adományozta őket. A török defterek alapján 1562–1564 között a gazdag állattenyésztő, Kecskemét mezőváros főbírója, Végh Mihály bérelte a pusztát. Barabásszállása területe a 19. század elején került véglegesen, örök tulajdonba a mezővároshoz és – Borbás néven – a mai napig a város szerves részét képezi.

Szabó Kálmán a ballószági templom feltárását követően, 1923. március 29-én fogott hozzá a borbási pusztatemplom kutatásának. Az egykor szebb napokat látott épületnek csupán egyetlen, néhány méter magas falszakasza maradt fenn a 20. század elejére. Az 1900-as évek elején készült ún. Szalontai-albumban megtalálható a rom keleti irányból készült fényképe, melyen jól láthatók a falat alkotó, durván faragott réti mészkőtömbök.

Szabó Kálmán ásatásáról Galántai Fekete Béla írt hosszabb cikket a Kecskeméti Közlönybe. „Csütörtökön, március 29-én reggel kezdődött meg a borbási pusztatemplom maradványainak feltárása. Kora reggel a feltárási munka vezetésére kiérkezett dr. Szabó Kálmán, múzeumi őr, segítőtársával Szappanos Jenő építőmérnökkel. Később nagyobb társasággal megjött Szalontay Barna városi tanácsnok is. A régi pusztatemplom maradványa a feltárás előtt, mintegy 3 méter magas, alapjánál 3 lépés hosszú térméskőből épült fal rész, amelyet az idő viszontagságai, a széljárás, a napheve s a tél zordonsága már eléggé megviselt. A fal maradvány egy kis emelkedés tetején áll. ... Az ásatás első iránya a falmaradványtól indult északkelet felé s csakhamar kibontakozik a régi alapfal kb. 80 cm magas maradványa. Odább egy falkiugrás kerül elő, egy régi támpillér alja. Közben a halom nyugati szélén is megindul a munka és egy régi soros temető kerül feltárássra. A régi fakoporsók korhadat maradványa jelzi a régi sírokat. De előkerül egy téglaperemű sírkamra is. Egy 8–10 éves gyermek maradványa van benne. A nyugati oldalon hatalmas tűzvész

A borbási templom alaprajza

nyomai kerülnek napfényre. Korom, égett téglák s egyéb tűznyomokat viselő leomló fal részek. Alattuk egy emberi maradvány. Talán a leomló fal temette el. Délután 5 óráig kiássák az egykori Apsis (szentély) alap maradványát és sikerül megtalálni a régi templom délnyugati balsarok hajlását is. A régi templom egész alapját nem lehetett még feltárni, mert nem volt reá elég idő, de már így is lehet egyre másra következtetni, melyet azonban s ezt hangsúlyozzuk, a templom többi kb. még a hátra levő egyharmad rész, falainak kell majd megerősíteni. A templom fekvése délnyugat-északkeleti, ez utóbbi irányban volt az Apsis. A templomalap ó román stylusra enged következtetni s a Szamos partján feltárt simai templomra következtet. A templom legnagyobb hosszúsága (a 2.70 mt Apsissal együtt) cca 12.70 mt. Belső szélessége cca 5.60 mt, míg az Apsis ivének alapja 4.20 mt. Formája téglalap alakú, amelyhez félköríves szentély záródik. A szentély falát 2 támpillér támasztja. A templom előtt temető volt. A pusztulást tűzvész okozta. Bár Árpád-házi királyok korabeli edény töredékek kerültek elő, korát még megállapítani nem lehetett. Egy tény, hogy a régi templom emlékek között egyik legtokéletesebben fentmaradt alapmaradványt tártak fel. Igazán nagyon jól tette a város, hogy költségvetésébe 100 000 koronát állított be a feltárási munkára, mert kultúrtörténetünk gazdag emlékei kerülnek elő, amelyek csak mindenkori büszkeségei lesznek a városnak is.”

A borbási feltárás a néhány napos ballószögi munkálathoz képest jóval látványosabb eredményeket hozott, s mintegy két hétig, nagyjából 1923 áprilisának közepéig tartott. Jelen ismereteink szerint előbbi ásatásról nem maradt fenn fényképfelvétel. A Kecskeméti Katona József Múzeum Történelmi Gyűjteményében azonban található két korabeli rajz. Irányi István rajztanár, grafikusművész több alkalommal meglátogatta Szabó Kálmánt, s megörökítette a feltárási pillanatait. Irányi közismert volt ekkoriban Kecskeméten, akvarellal, pasztellel készített tájképeket, városképeket, kecskeméti részleteket. Az első rajz április 4-én kelet-északkeleti

irányból készült, s látható rajta a templom még álló, két gerendával kitémasztott fala. A kép közepén látható ülő, felhúzott gallérú, kalapos személy a rajz alján látható felirat szerint az ásatást dokumentáló Szabó Kálmán volt. Irányi második rajza április 10-én készült keleti irányból, kilátással a Kiss Ferenc-féle tanyaára. A rajzon látható a templom március 29. óta teljesen kiásott alapozása, illetve két, a még álló faldarabot megtámasztó gerenda.

Szabó Kálmán az 1923. évi tevékenységeit összefoglaló jelentésében szerepel a borbási ásatásból származó – meglehetősen szerény – leletanyag, mely mindössze 5 db gazdasági eszkből, valamint a templom bejáratának zárszerkezetéhez tartozó 3 db vastárgyból állt.

A borbási templom körüli árkokat a feltárást követően visszatemetették, s valamikor az 1950-es évek elején tanya lakóház épült a déli felére. Ekkor még állt az épület falának csonkja. Később a tanya tulajdonosai az 1970-es évek elején az életveszélyessé vált falat lebontották, s helyén csupán egy kisebb kőrákás maradt.

2023-ban, Szabó Kálmán ásatásának százéves évfordulóján merült fel a templom pontos helyének azonosítása. A tanya jelenlegi tulajdonosa, Szekeres Imre készségesen hozzájárult a templom helyének vizsgálatához. Pázmándi Gergely földmérő és Kudo István geofizikus közreműködésével sikerült megtalálni a tanya főépületének északi oldalán az egykori templom bolygatott alapozását.

A templom helyén kialakított emlékhely a levegőből

Hetény

Kecskemét nyugati felén, a hetényi elkerülő és az autópálya találkozásánál, az egykori Zana-tanya melletti dombon állt egy Árpád-kori templom. Mielőtt (kutatás)történetére térnénk, érdemes röviden áttekinteni, milyen viszonyban áll a mai Hetényegyháza városszeggel.

Hetény nevét (Etyń alakban) legkorábban a tatárjárás utáni időszakból, egy 1266. évi oklevélből ismerjük. Ekkoriban birtokosa a Bor-Kalán nemzetség volt. Pósa fia, Narva és felesége (Mosj nádor leánya) itteni birtokukat fiúutód hiányában a nyúl-szigeti (mai Margit-sziget) apácákra hagyta. Ezt követően a 15. századig nem ismerjük a sorsát. A bevezetőben említett 1456. évi oklevélben Kecskemét mezőváros pusztái között Hetényegyháza (Hethyneghaz) néven szerepel. Ezt követően azonban egyetlen írott forrásban sem találjuk meg, illetve Kecskemét környezetében

A Zana-tanya mellett feltárt templom alaprajza

sem maradt fenn helynévként. A 19. század utolsó felében Hornyik János, a mezőváros tehetséges helytörténésze találta meg az 1456. évi oklevelet a Vay család levéltárában. Ekkor hívta fel a mezővárosi közönség figyelmét a város egykori pusztáira, s megjegyezte, hogy azok közül csupán a fentebb már említett Ballóság helye azonosítható. Fontos tehát kiemelni, hogy Hetényegyháza neve a 19. század végéig teljesen ismeretlen volt a mezővárosban.

A helynév felélesztése egy különös eseménysorozat eredménye volt. A 19. század második felében az Amerikából behurcolt gyökértetű alig harminc év alatt elpusztította az európai kötött talajú szőlők kétharmadát. Mivel a kártevő a homoki szőlőkre nem jelentett veszélyt, ezért a Magyar Királyság területén elkezdődött a homokos puszták betelepítése. Kecskeméten 200 holdnyi területet ültettek be szőlővel, s ekkor jött létre a Miklóstelep nevű településrész. A szőlőskertek nagyságának

A templom alapfalai kelet felől

növekedésével egyre több munkáskézre volt szükség. A város vezetősége Szegvárról és Mindszentről toborzott telepes családokat a homokos határrészekbe. Az új beköltözők 1902-ben foglalták el a város által épített házakat: *„Az idén két új munkástelep létesített, hogy a szőlőkultúra terjedésével munkáskezekben hiány ne legyen. A városi tanács javaslatot nyújtott be a közgyűléshez, hogy ezek a munkástelepek külön elnevezéssel láttassanak el. A tanács azt javasolta, hogy a városi szikrai szőlőtelep mellett levő munkástelepek maradjon szikrai telep a neve; az alpári út melletti telep legyen Kis-Alpár; a ballószögi Árpádszállás és a vágójárási Hetényegyház. Dr. Kovács Mihály a 48-as párt megbízásából azt indítványozta, hogy a vágójárási munkástelepek adjuk az Árpádszállás nevet, a ballószöginek pedig legyen a neve Kadaszállás. Indokolta is, hogy Kada polgármester érdeme, ő tett legtöbbet e munkástelepek létesítésénél; legkevesebb, amit a város elismerésül tehet, hogy egyik telep az ő nevével neveztessek. A közgyűlés éljenzéssel elfogadta dr. Kovács indítványát.”* Itt fontos megjegyezni, hogy dr. Kovács

Mihály javaslatát ugyan kitörő örömmel fogadta a közgyűlés, a határnevek kérdése a városi tanács eredeti elképzelése szerint valósult meg. Ennek értelmében az Árpádszállás nevet a szikrai területek egyike kapta, s viseli ma is. A vágójárási homokbuckás területet pedig Hetényegyházának keresztelte a város vezetősége. A mai Hetényegyháza településrész és a Zana-tanya melletti templom, illetve az azt körülvevő Árpád-kori falu között azonban nincs bizonyítható kapcsolat. Azt azonban fontos megjegyezni, hogy az 1456. évi oklevélben említett hat elpusztult egyházas hely közül csupán Ballóság helye ismert, ötről nincs semmilyen földrajzi adatunk. A Zana-tanya melletti település ezért 20%-os valószínűséggel lehetett akár az Árpád-kori Hetényegyháza is...

Történelmi szempontból ugyan számos kérdés megválaszolatlan, azonban a régészeti kutatások alapján egyértelműen megállapítható, hogy Hetényegyháza észak-északnyugati részén nagy kiterjedésű Árpád-kori település létezett. Számunkra különösen értékes az a leletegyüttes, amely 1872-ben került elő

a nyíri határrészen. Az esetről így írt a Kecskeméti Lapok december végi száma: *„Nagy mennyiségben régi pénz találtott a Kecskeméthez tartozó nyíri határban. Két napszámos ásással foglalkozván, egy nagyobb cserépkorsót ástak ki a homokból, mintegy lábnyi mélységből, melynek teteje ezüst-lappal volt leszorítva, súlyából azonnal gyanítván, hogy pénzt tartalmaz, s az ezüst-lapot lefeszíteni nem bírván, ásóval összetörték az edényt, midőn is a krajczárnagyságú ezüstpénzek szétszóródtak s egy ódon zsacsokból aranyak hullottak ki, mely lelet összekotortatván, egy tanyára bevitetett, hol a napszámosok rajta megosztottak, s így csak pár nap múlván értesülhetett e leletről kapitányságunk s tehette meg iránta a kellő lépéseket. Eddigél mintegy 2200 darab régi pénz került meg s van kapitányságunknál, melyekről szakértőink akként nyilatkoztak, hogy azok a kereszties hadjárat idejéből valók s mindenféle akkori állam pénzeiből vannak összeszedve, s hihetőleg a talált kincs valamelyik szétvert kereszties sereg hadi pénztára lehetett, mert ennyi pénz azon időben nagy vagyont képezett.”* E

lelet ma a Magyar Nemzeti Múzeumban található, s feldolgozását a Kecskeméti Katona József Múzeum régésze, V. Székely György adta közre. Az elmúlt években közösségi régészeti kutatások keretében számtalan lelet – érem, csat, egyéb használati tárgy – került elő az ismeretlen település területéről. Mindezek alapján jól látható, hogy a nyíri területrészen elterülő faluhely és temploma a tatárjárás idején, 1241–42-ben pusztult el.

Kanyarodjunk vissza a „hetényi” templomhoz. Kéziratok térképeken sehol nem ábrázolták. Csekély romjai azonban biztosan megvoltak még a 19. század második felében. Dr. Bodócs Gyulának, Hetényegyháza amatőr kutatójának idősebb Zana József 83 éves gazda az 1950-es években mesélt a hetényi templomról. „Nagyapám még az 1848-as szabadságharc előtt vette meg ezt a földet és azóta gazdálkodunk rajta. A templom alapkövei még az én fiatalkoromban is meg voltak. Apám elbeszélte, hogy az ő idejében még az oldalfalakból is jó darab meg volt. A fal és az alap termésköveit a tanyavilág népe állandóan – kocsiszámra – hordta az épületek alapköveinek. Így lassan-las-

san elfogyott a sok kő, de szántás közben még később is sokszor kivetett az ekém egy-egy terméskő darabot. Egy ízben két koponyát is találtunk, amelyeket bevittem Kada Elek polgármesternek, aki a talált csontokat tudós szakértőkkel megvizsgáltatta. Megállapították, hogy azok nem magyar emberek koponyái. A nem messze lévő Kasza-féle tanyán – amely azelőtt Gere Mihály 48-as honvédé volt – Kaszáék sokat ástak és számos sírt találtak. Nemcsak magános, hanem tömegsírokat is. A templom romjaihoz az 1900-as évek elején többször jöttek ki diákok tanáraik vezetésével, akik elmagyarázták, hogy itt volt az Árpádok idejében az ősi Hetényegyháza. Száraz időjárásakor, ha nagy harmat van, most is kirajzolódnak a templom alapjának körvonalai, mert azok felett lazább a föld és benedvesedik. A templom hossza körülbelül 12 m, a szélessége pedig 7 m volt s a végén félkör alakú.”

Bodócs Gyula helytörténész nem értett egyet Hornyik Jánossal, s műveiben sajátos módon igyekezett a Zana-tanyai templomot Hetényegyházával azonosítani. Bizonyítékként bemutatott egy oklevelet, mely a Pest megyei Hernád mellett létezett

Hetény falut említette. Ma már tudjuk, hogy az a Hetény és a Kecskemét határában – valahol – létezett falu biztosan nem azonos, kettejük között legalább 30 km távolság volt.

A templom feltárására 1981–82-ben került sor V. Székely György régész vezetésével. Ekkor került felszínre az épület megmaradt alapozása, valamint 46 sír. Az alapozás átlagosan 1-1.5 méter széles volt, az épület hossza mintegy 11 m, szélessége pedig 7,5 méter volt. Érdekes, hogy idősebb Zana József gazda szinte pontosan ilyen méreteket állapított meg a harmatos fű vizsgálata alapján.

A feltárt templom zömök, vaskos falú, román stílusú kápolna lehetett. A temető a templom építését megelőzően is használatban volt. Ezt bizonyítják azok a sírok, melyeket a templom alapozásának kiasása során megbolygattak. A leletek és a körülmények alapján az ásató régész szerint az épület valamikor a 11. század második felében épülhetett és a tatárjárás idején, 1241-ben pusztulhatott el.

(Folytatása következik.)

Pányá István

Feltárt sírok a szentély mellett

EGY NAGYÚR LÁTÓKÖ

Kecskemét és gróf Grassalkovich Antal

Még be sem fejeződött a török kiűzése Magyarországról, amikor a bécsi császári és királyi udvar megkezdte Magyarország újjászervezését. Az 1690. augusztus 11-én Bécsben létrehozott Újszerzeményi Bizottság (Neoaquistica Commissio) rendelete kötelezővé tette, hogy a hódoltsági terület minden birtokosa hat hónap alatt hiteles okmányokkal igazolja a birtokhoz való tulajdonjogát. Nem titkolt céljuk az volt, hogy minél kevesebb birtok kerüljön vissza a magyar nemesség kezére. Ezen felül a birtok értékének 10%-ára rúgó fegyverváltási pénzt követeltek. A császárhű arisztokráciával és a katolikus egyházzal szemben engedékenyebbek voltak. Ezzel az intézkedéssel évtizedekig tartó pereskedések kezdődtek meg a kincstár és a birtokosok között. Ezeket a birtokügyeket 1723-ig a Magyar Kamara (Kincstár) intézte területi ügyészei útján. (1723 után a Királyi Ítéltábla lett az illetékes.) A perek sokszor birtokvesztéssel vagy azzal végződtek, hogy a földbirtokos bizonyos pénzüsszeget ajánlott meg a kincstár javára, de így is csak a fegyverváltás megfizetése után kaphatta vissza ősei birtokát. Számos birtok került ekkor adománybirtokként idegen főurak, hadvezérek, hadiszállítók, főhivatalnokok kezére. Voltak közöttük, akik meggyökeresedtek, honfiúsításukra is sor került, sok idegen birtokos viszont gyorsan eladta földjét hazai főuraknak.

A birtokigazolások Kecskemét földesurait is érintették. Kivételt jelentett ez alól a város legnagyobb részének birtokosa, gróf Koháry István, aki a Habsburg uralkodóházhoz való hűsége és katonai szolgálatai miatt felmentést kapott. A többi földesúr csak kisebb-nagyobb pénzázdozat árán nyerte vissza kecskeméti birtokrészt.

Kecskemét városnak két, a község nevében szerzett birtoka – Pusztaszer (1642) és Szentlőrinc pusztja (1685) – tulajdonjogát kellett igazolnia az Újszerzeményi Bizottság előtt. Maga az eljárás a Rákóczi-szabadságharc miatt 1730-ig elhúzódott. 1728-ban gróf Koháry István (1649–1731) a Kincstárhoz folyamodott Kecskemét érdekében, hogy a város Szentlőrinc pusztát továbbra is használhassa. Ez ügyben így írt Kecskemét Tanácsához: „... akarom, hogy a Szentlőrinc pusztáról való Leveleiteket várostok pecsétje alatt kezemhez szolgáltatassátok; melyhez képest kérésteket, s következhető alkalmatlanságokat tekintve lések azon Isten jóvoltából, az Fiscusnak [Kincstárnak] azon pusztában levő jussát obsineálhassam, minnek előtte

Grassalkovich-cimer

elő Fölsége másnak méltóztatik conferálni. Csábrágh, 1728. május 4.”

1731-ben meghalt gróf Koháry István, 1732-ben pedig Kecskemét pusztáit megperelték. A Királyi Ítéltábla Pusztaszer és Szentlőrinc pusztáktól megfosztotta a várost mint nemesi birtok megszerzésére nem jogosult községet (közösséget),

mert mint kihalhatatlan testület, ingatlant nem szerezhetett volna az 1542:35. tc. értelmében. Ha nem is a tulajdonába, de Kecskemét használatába mégis visszakerült a két pusztja, ebben játszott hathatós szerepet Grassalkovich Antal (1694–1771), a gödöllői kastély későbbi építtetője.

Az Ürményben, Nyitra megyében 1694-ben született Grassalkovich Antal (apja János) családja Horváth és Szlavónországból menekült a török elől az északnyugati felvidékre. A család 1584-től kezdte nemességét, anyja (Egresdy Zsuzsanna) családja Trencsény és Nyitra megyékben volt birtokos nemes. Az ifjú Grassalkovich Antal a nyitrai kegyesrendiek (piaristák), majd a nagyszombati jezsuiták diákja volt.

Gimnáziumi tanulmányai után Dubniczky András királyi táblai ülnök, másodszemélynök mellett folytatott joggyakorlatot. 1715-ben esküdött fel ügyvédnek. Dubniczky támogatásával 1716-ban (22 évesen) lett a Budai Kamarai Kerület ügyésze. Grassalkovich személyiségének – mértéktartó, önkritikus, jó emberismerő és diplomáciai érzékkel bíró személy – révén, nem utolsósorban pedig nyelvtudásának (latin, német, szlovák) köszönhetően gyorsan elnyerte felettesei bizalmát. 1720-ban III. Károly királyi jogügyigazgatóvá léptette elő. Ezzel a funkcióval indult meg Grassalkovich a nagy lehetőségek útján. Királyi jogügyigazgatóként feladata a királyi kincstár érdekeinek védelme volt. A korona érdekeit érintő ügyekben írásos véleményt adott és segítette

a bíróság munkáját. Ezt a kulcspozíciót használta fel Grassalkovich birtokainak gyarapítására. Minden alkalmat megragadott, hogy birtokhoz vagy készpénzhez jusson. Ha pénze volt, azt birtokvásárlásba vagy számára kamatozó kölcsönügyletekbe fektette. (A pénzkölcsönzés ebben a korban a főnemesség soraiban még nem volt sem

ŐRÉBEN

al kapcsolata

szokatlan, sem megvetett.) Grassalkovich emellett minden szolgálatáért ügyfeleivel alaposan megfizettette magát. 1731-ben királyi személynök lett, s ezzel a Királyi Ítéltábla elnöke. Ezt a tiszteletet 1748-ig viselte. Ez idő alatt ő volt a neoaquisticus perekben az illetékes bíróság elnöke.

Jogügyi igazgatóként kerülhetett kapcsolatba Kecskeméttel Grassalkovich, hogy pontosan mikor, nem tudjuk. A levéltárban nem maradtak fenn ebből az időszakból tanácsülési jegyzőkönyvek, sem főbírói jegyzőkönyvek, csak néhány, a város Tanácsához írt levele maradt ránk. 1727-ben kelt levelét így kezdi: „*Mint jóakaró uraméknak Kegyelmeteknek ajánlom kész szolgálatomat*”, majd megköszönte a Tanács kedveskedését (?), s így folytatta: „... *kérvén engem se kéméllyen, hanem mutasson alkalmatosságot [tudniillik a Tanács], hogy megh szolgálhassam*”.

Mint kincstári ügyész, királyi ügyigazgató és királyi táblai elnök kedvező helyzetűt ügyesen felhasználta, s az elszedett neoaquisticus birtokokból – többnyire a főváros közelében – roppant terjedelmű birtokokat adományozott a korona által magának. Ő volt az Ítéltábla elnöke akkor, amikor Kecskemétet megfosztották Pusztaszer és Szentlőrinc pusztáktól, s ezzel a városnak roppant kárt okoztak. Hornyik János (1812–1885), Kecskemét egykori levéltárnoka, majd főjegyzője és történetírója így mentegette Grassalkovichot: „... *de akkor ő szegény ember volt, a szívtelenségig mindent kellett mernie, részint mivel azt felsőbb helyen úgy akarták, részben pedig azért, hogy a kormány és a kir. kamara javára tett szolgálatainak díja fejében hatalomra, tekintélyre és befolyásra juthasson, azután pedig meggazdagodhassék*”.

Pusztaszer pusztája tulajdonosa a neoaquisticus per után a gróf Pallavicini család birtokába került. Grassalkovich 1728. március 15-én Pestről írt levelében Pusztaszer Kecskemét által való bérletét támogatja, amikor Kecskemétnek adott szavát megerősíti: „... *én el nem állhatok Kegyelmeteknek tett ajánlatomtól ...*

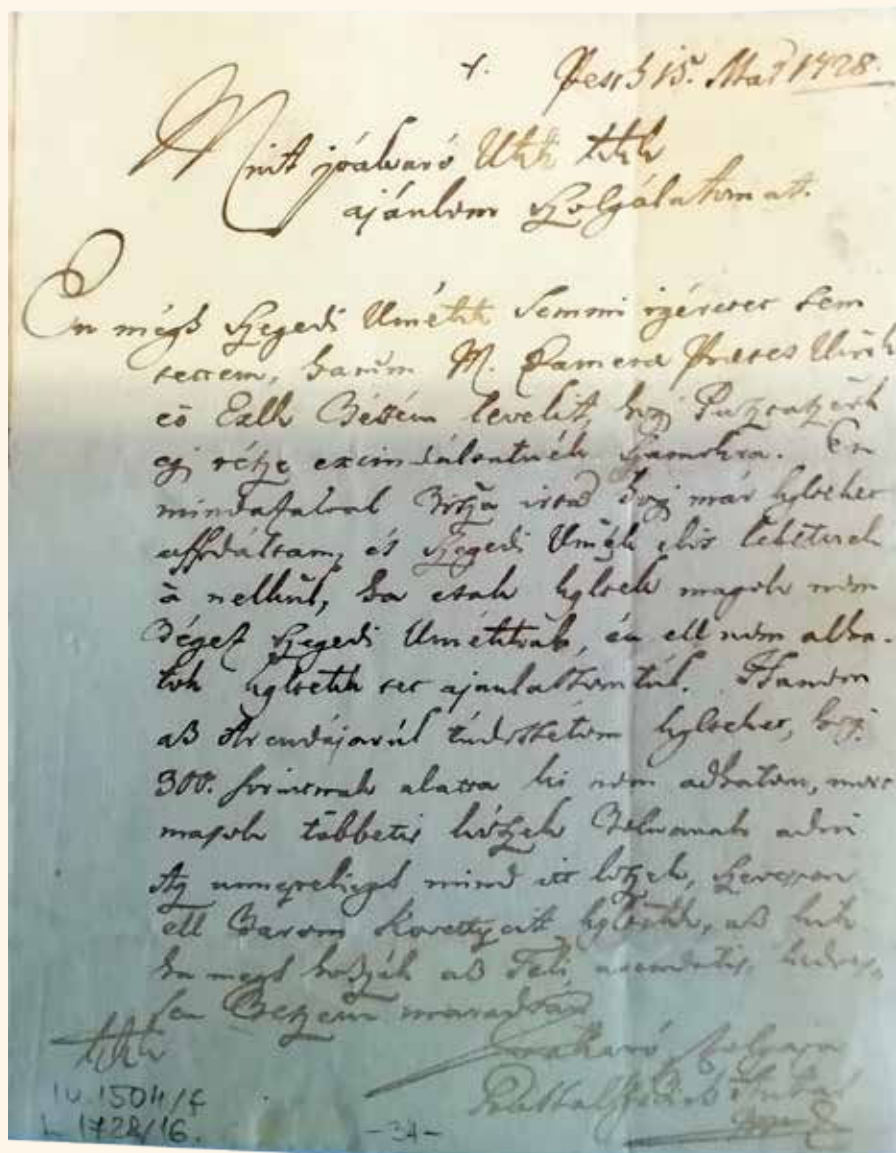

Ismeretlen festő: gróf Grassalkovich I. Antal egész alakos portréja (1760 körül, Gödöllői Városi Múzeum, fotó: Kresz Albert)

szegedi uramék el is lehetnek anélkül”. Ugyanis Szeged is szeretne volna bérbe venni Pusztaszer pusztát. Grassalkovich azonban kikötötte, hogy 300 forint béleti díj alatt nem kaphatja meg Kecskemét a pusztát.

Szentlőrinc falu 1685-ben a török alatt elpusztult, annak pusztahatárát Kecskemét város az akkori földesurától örökösen megvette. Ebből a tulajdonból perelte ki

Kecskemétet a Királyi Ítéltábla. Szentlőrinc pusztát a Hatvani Uradalomba kebelezték be, amit 1732-ben Starhemberg Gundaker Tamásnak adományozott a korona. Kecskemét azonban bérbe vehette, és bérbe is vette a pusztát haszonbér fizetés fejében. 1733-ban és 1734-ben évi 300 forint haszonbért fizetett a város gróf Starhembergnek, 1735-ben és 1736-ban már évi 320 forintot. Starhemberget az

Grassalkovich 1728. március 15-én Pestről írt levelében Pusztaszer Kecskemét által való bérletét támogatja

pusztát, de két fia, gróf Starhenberg Gundaker Ottó és Ferenc az 1746. július 16-án, Bécsben kelt szerződés szerint a hatvani uradalmat minden tartozékával együtt örökösen eladták gróf Grassalkovich Antalnak 200.000 forintért.

Az adásvételnél Grassalkovich segítségével volt gróf Koháry András (1694–1757) tábornok, Koháry István unokaöccse, a Koháry-hitbizomány örököse, s egyben Kecskemét legnagyobb birtokosa, aki maga is szerette volna megszerezni Szentlőrinc pusztát. A hatvani uradalom vételi szerződésének megkötése utáni napon, 1746. július 17-én gróf Grassalkovich Antal Szentlőrincet 16.000 forintért eladta gróf Koháry Andrásnak. A puszta eladását azal indokolta, hogy az az ő többi birtoktól távol esik, valamint a hatvani uradalom megszerzését gróf Koháry András neki nagyon megkönnyítette. Az új birtokost ezután a nagykőrösiek szerződése nem kötötte, azoktól a pusztát a gróf el is vette, és 1747-ben Kecskemét városnak adta haszonbérbe. Ettől kezdve folytonosan kecskeméti lakosok gazdálkodtak a pusztán.

Kecskemét város és Grassalkovich Antal kapcsolata – a váltott levelek alapján – szívélyesnek mondható. Több kéréssel is fordult Grassalkovich Kecskemét Tanácsához, amit az igyekezett teljesíteni. 1732-ben az akkor már személynök Grassalkovich facsemetéket kért Kecskemétől. Előző évben már küldött Kecskemét ilyeneket neki, de most újabb 50 darabot kért. Az országos ügyei közben is minden apró részletre figyelő Grassalkovich ezt írta: „... azon embereknek, akik fogják ásni megh kellenék hadni hogy az Gyükereit szépen ássák ki, mivel az Tavaliak közül is sok meg nem fogant azért hogy a gyükereit igen elvagdalták.” Ez év novemberében írt levelében arról panaszkodott Grassalkovich, hogy marhái megfogatkoztak, amely bikákat másoktól vett, marhái között nem maradtak meg. Azért fordult Kecskemét Tanácsához, hogy „... igen szépen kérném tovább való szolgálatomért legyen olly jóakarattal, hogy az magok Gulyái között négy Fiazal Bikácskát csak két eszten-dösset aki szép és jó fajból való volna pénzemért szerezzon számomra. A végre küldöm Kegyelmeteknek magam Gulyássát is, a ki által kívánom az árát megh tudnom s köszönettel minjárt megh fogom küldennem, s a béli jó akarattját Kegyelmeteknek mind alkalmazossággal igyekeztem megh is szolgálnom. Kívánom az Úr Isten tartsa és éltesse Kegyelmeteket, maradván Kegyel-

1723. évi 123. tc.-kel iktatták be a magyar indigenák – külön törvénnyel honosított nemesek – sorába, és tőle vette meg Grassalkovich Antal az akkor még falu, Gödöllő egy részét 6.128 forintért. (Később az egészet megszerezte.)

Ebben az időben megcsappant a bérelhető kun puszták száma Kecskemét számára, csakúgy, mint a nagykőrösiek számára, akik szintén meg akarták szerezni Szentlőrinc puszta bérleti jogát. Addig győzködtek Starhenberg gróftól – Kecskemét tudta nélkül –, hogy a gróf a jóval több bérleti díjat ígérő nagykőrösieknek adta Szentlőrincet haszonbérbe 1739–1749 között. Tíz évre megkötötte velük a szerződést. Ezután hiába volt már

Kecskemét város fáradozása, sőt Pest vármegye közgyűlésének a grófhhoz intézett, Kecskemét érdekében írt megkeresése. 1739. augusztus 5-én Bécsből a megyének címzett levelében Starhenberg azt válaszolta, hogy mivel a kőrösiek hamarabb jelentkeztek, többet ígértek, a szerződést is megkötötték, jog szerint ők lettek a puszta bérlői, a szerződéstől már nem állhat el. A gróf nem tartott attól, amitől a megye, hogy Kecskemét és Nagykőrös között ezért veszélyes és le nem csillapítható viszálykodás keletkezne. (Hornyik megjegyezte: bár úgy történt volna.) Starhenberg Gundaker Tamás pár év múlva meghalt, fia, Starhenberg Ferenc még néhány évig megtartotta a hatvani uradalmat, s vele Szentlőrinc

meteknek Igaz jóakarója B. Grassalkovich Antal mp.” Az ekkor már nagy földbirtokkal, állatállománnyal bíró Grassalkovich Pest megyében magáénak mondhatta Kerepes, Soroksár, Vecsés, Ecsér, Csík-Tarcsa, Csömör, Kartal, Vác-Szentmiklós falvakat és Gubacs, valamint Péteri pusztákat. A vagyona gyarapítása mellett mindig a Kincstár javára működött. 1732-ben „gyaraki” előnévvel bárói címet kapott. Szerzési vágya határtalan volt. Szerzései – ha nem is voltak éppen tisztességtelenek, főleg kora közzelfogása tükrében nem – mindenesetre hivatali lehetőségének maximális kihasználásából következtek. Grassalkovich hívó katolikus ember volt. Élete során fontosnak tartotta a szegényekről való gondoskodást, az egyház támogatását, számos templomot építtetett saját költségén.

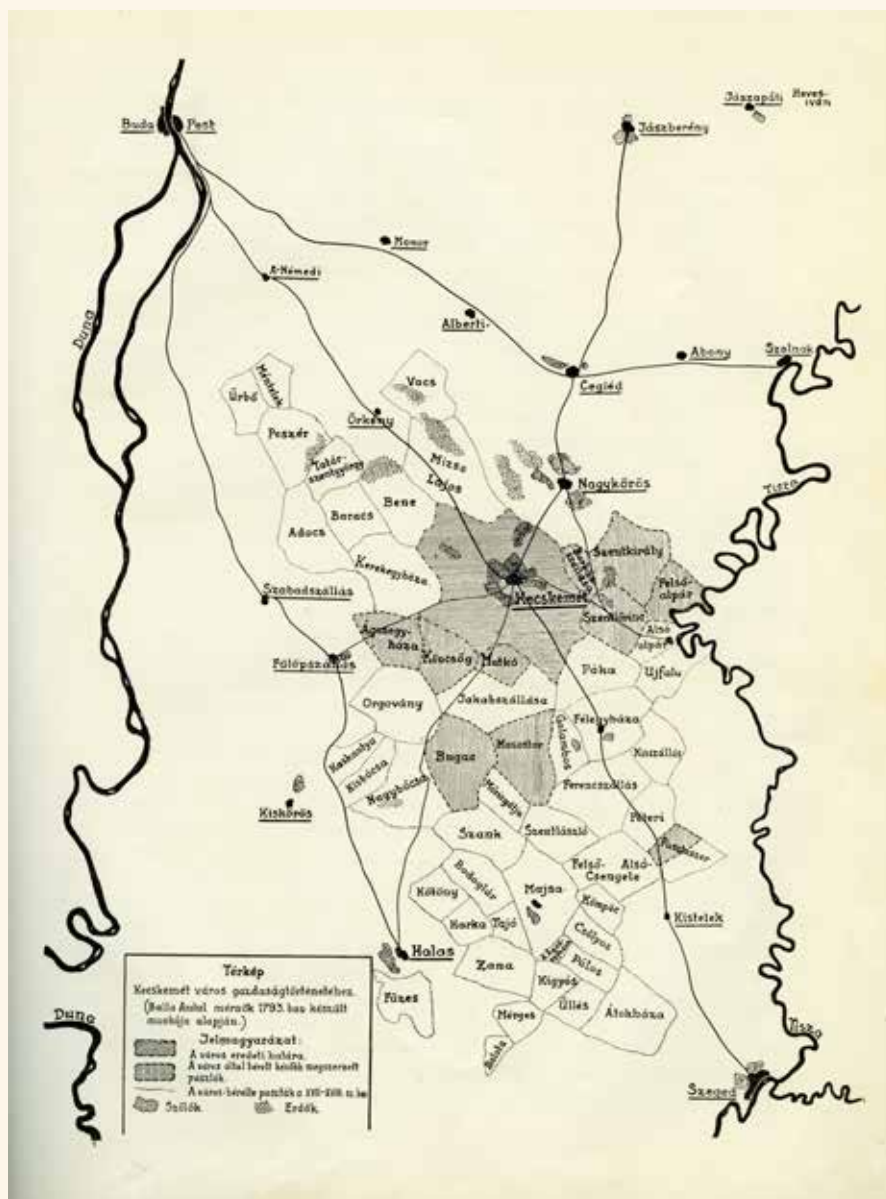
Jó szívvel volt Kecskeméthez. Ez kitűnik abból is, hogy 1734-ben felajánlotta a városnak Szentgyörgy pusztát bérletre 1.500 forintért, pedig, mint írta, már meg volt az embere, aki 3.000 forintot is adott volna érte. A város érdekében latba vetette befolyását akkor is, amikor Pusztaszert a szegediek bérletként újfent meg akarták szerezni. Kecskemét leveléből értesült Grassalkovich az esetről, és 1734 januárjában kelt levelében így nyugtatta a kecskemétiakat: „...*ők annak végben vitelire maguktól elégtelenek*”. Ígérte, szól a város érdekében a Kamara elnökének, hogy annak árendájában Kecskemétet „konzerválja”. 1734. február 18-án kelt levelében már arról értesíti a kecskeméti Tanácsot, hogy a Kamara elnöke „... *tsak az én tekintetért Pusztaszert Praediumának Árendájában Kegyelmeteket tovább is megh tartani kívánja, noha annak Árendáját szegediek auqealni akarták.*” Végül ezzel zárja levelét: „...*Kegyelmeteknek tehetségem szerint kívánok szolgálnom és maradok Igaz Jóakarója B. Grassalkovich Antal mp.*”

1740. október 20-án meghalt III. Károly. Apja halála után két nappal Mária Terézia meghirdette trónra lépését. Néhány hét múlva II. Frigyes porosz király csapatai benyomultak Sziléziába, megkezdődött a háború a Habsburg-ház birtokainak örökösödéséért. 1741 januárjában a porosz sereg közeledett Magyarország határához. Mária Terézia összehívta a magyar országgyűlést Pozsonyba. Grassalkovich Antal indítványára meghívták Mária Teréziát Pozsonyba. Szeptember 11-én került sor arra az eseményre (Grassalko-

vich szervezésében), amikor Mária Terézia elcsukló hangon kérte a magyar rendeket országai és családja megmentésére. A magyar rendek pedig „*Vitam et sanguinem!*” (Életünket és vérünket!) felajánlották támogatásukat – nem önzetlenül –, több mint 21.000 gyalogost ajánlottak meg. Zsoldjukat és részben felszerelésüket az ország adóalapjából kapták. Kecskemét város 181 lovas katonát állított ki saját költségén, lóval, fegyverrel és ruházattal is ellátta őket. A magyar seregek megfordították a háború kimenetelét. Ennek megszervezésében nagy szerepe volt Grassalkovichnak. Ezért és azért is hálás volt neki Mária Terézia, mert a Kincstár javait gyarapította, ekkor például azzal,

hogy a királyné ellenségeihez csatlakozott külföldiek magyarországi birtokait elkobozta, amelyeket a Kincstár vett kezelésbe. Mária Terézia mindvégig jó szívvel volt Grassalkovich iránt.

Grassalkovich 1743-ban grófi címet kapott, 1744-ben pedig személynöki hivatala mellett Arad vármegye főispánja lett. Feltehetően hivatala elfoglalására utazva járt 1744-ben Kecskeméten. Források hiányában nem tudjuk melyik napon volt itt, meddig volt itt, mit intézett Kecskeméten. Ebben az évben több alkalommal is kapcsolatba került a várossal. Januárban örkényi épületéhez kövek hordására kért a várostól 100 szekeret úgy, hogy „*hetente 25-25 szekér kétszer forduljon a kerekegy-*

házi pusztáról". Áprilisban a város küldte embereit Grassalkovichhoz Gödöllőre Szentgyörgy pusztá kibérléséért, júliusban maga Grassalkovich ajánlott a városnak megvételre 80 akó pálnkát. A kapcsolat tehát élénken élt a gróf és a város között.

Mint Arad vármegye főispánjának nehéz dolga volt a megyei szervezetbe betagozódni nem nagyon akaró szerb katonasággal. Mint Arad megyei főispán figyelmeztette a kecskemétiakat 1745. május 18-án kelt levelében, hogy „*Csernovics három compagniaja a vármegyéből ki ment, ezen a napon Vásárhelyen lesznek. Ezek excessokat [kihágásokat] és Istentelenségeket vittek, s visznek végbe. ... jön hírem, hogy valamerre mennek mindenütt iszonyú lopásokat és veréseket tesznek annyira, hogy a paraszt ember feléje sem mer menni. Ezen Levelem által azért Kegyelmeteknek hagyom és parancsolom, hogy oda érkezvén azon Rácz katonák mihelést Excessusokat kezdenek tenni azonnal a harangokat félre veresse Kegyelmetek reájok, és verje és kolompozza agyon mint a dühös kutyákat ... szorgalmatos vigyázással legyenek a lakosok, hogy a lopástól megh menekd-hessenek. Tudnék én példát tenni rajtok ha Vármegyébül ki nem mentek volna. Ezzel maradok Kegyelmeteknek igaz jóakarója B. Grassalkovich Antal mp.*” (Hogy miért báróként írja még alá, nem tudni.)

1745-ben más ügyben is kifejezésre juttatta gróf Grassalkovich Antal Kecskemét

iránti jóakarátát. Kecskemét város a 18. század elejétől több kun pusztát bérelt. Gazdálkodásának fő tényezője volt ebben az időben a nagyállattartás. A város lakosságának megélhetését területek bérlésével látta megoldhatónak a város előljárósága. Még 1702-ben I. Lipót király a Kiskunságot a Nagykunsággal és a Jászsággal együtt 500.000 forintért eladta a Német Lovagrendnek. Kecskemét ekkor 23 kun pusztát vett bérbe a lovagrendtől. A 18. sz. elején a rácok rablásai, a kurucok és a labancok sarcolásai annyira megritkították az állatállományt, hogy 1705 és 1709 között csak négy pusztát használt a város. A békésebb idők bekövetkeztével 1712–1723 között állandóan 8 kun pusztát vett bérbe Kecskemét 1.150, majd 1.400 forintot fizetett értük a lovagrendnek. 1731-ben az elidegenített Kunság és Jászság a Rökkant Katonák Pesti Menházának tulajdonába került, Kecskemét innen vette tovább bérbe Bene, Kerekegyháza, Jakabszállás, Galambos, Matkó, Félegyháza és Páka pusztákat évi 2.000 forintért. A következő évtized végén Kecskemét 14 kun pusztát és 12 Pest-Pilis-Solt megyében lévő pusztát bérelt. Ezt a folyamatos gyarapodást az 1739–40. évi szörnyű pestisjárvány állította meg. A hódoltság alatt elnéptelenedett kun települések azonban ismét kezdtek benépesülni, természetes törekvésük lett, hogy területüket maguk akarják kezelni. Kecskemét figyelte az események alakulá-

sát és 1743-ban már csak négy és fél kun pusztát bérelt: Csölyost, Galambost, Pákát és Matkót, valamint Jakabszállás felét, a többi elengedte. Hogy a megmaradt négy és fél pusztabérletet magának biztosítsa, 10 éves szerződést kötött (1744–1754) és előre lefizette a 10 évre járó 10.000 forintot. 1745-ben a kun puszták 573.000 forintért megváltották magukat (Redemptio). Ebben nagy szerepet játszott gróf Grassalkovich Antal többek között azzal, hogy az általuk felvett kölcsön kezeseként lekötötte összes magyarországi birtokát. Nem elhanyagolható tény, hogy Kecskemét 15.000 forint kölcsönt adott a megváltáshoz. Ha nem lett volna Kecskemét kezében a 10 éves szerződés, a négy és fél pusztát vissza kellett volna rögtön adnia. A kun és jász települések ugyanis mindent elkövettek, hogy birtokaikat visszakapják. A jász kun terület levelet intézett Kecskeméthez, hogy Mária Terézia jóvoltából a megváltkozást elérték, Kecskemétnek a Rökkant Katonák Pesti Ispotályával 1744-ben 10 évre kötött szerződés szerint a 9.000 forintot nekik ők megfizetik, a pusztákat pedig kezükhöz veszik. Kecskemét ragaszkodott a szerződéshez, a puszták kibocsátását megtagadta, kérték a területet, hogy a négy és fél pusztát hagyják meg a városnál. A jász kunok azonban az alkudozás során két pusztát mindenképpen visszakértek. Kecskemét Pálffy János nádorhoz folyamodott, aki a kérelmet

Örkény, Grassalkovich-kastély

Ifj. Martin van Meytens: Mária Terézia portréja (1750/1759, Gemäldegalerie der Akademie der bildenden Künste Wien)

Magyarországi festő: Grassalkovich Antal arcképe (Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria)

továbbította Almássy János legfőbb törvényszéki bírónak, mint a jászkun kerület nádori főkapitányának azzal, hogy hasson oda, a kunok elégedjenek meg azzal, ha Kecskemét most Galambos pusztá felé kibocsátja.

Más települések is – a jászkun kerületek példájára – a maguk jóléte előmozdítására törekedtek. Monor például, amely az egri káptalan birtoka volt, kérte a káptalant, hogy a jászapátiak által bérelt Heves-Ivány pusztára kötött bérletét mondja fel és adja Monor településnek bérletbe. A káptalan felmondta a szerződést Jászapátiival. A jászapátiak erre Kecskeméthez fordultak, hogy Kecskemét viszont adja ki Páka pusztát, mert Heves-Ivány elvesztése után nem tudnak boldogulni, sőt azzal fenyegetőztek, hogy ha Pákát nem adja ki Kecskemét, vagy nem ad helyette más alkalmas pusztát, pl. Szentlőrincet, azt erőhatalommal is elfoglalják. Kecskemétnek még hat évi használati ideje volt a 4 és fél kun pusztá bérletéből a 10 éves szerződés szerint. Kecskemét nem reagált a jászapátiak fenyegetésére, mert az a jász-kun kerület előljárói tudta nélkül történt. 1748. március 1-jén Jászapáti levélben figyelmeztette Kecskemétet, hogy Pákáról azonnal kitarodjék, mert a község egész marhaállományát Pákára hajtják, s a kecskemétiakat erővel kiverik a pusztáról. Ez érzékenyen érintette Kecskemétet, mert Páka pusztá tanyaföldekre volt felosztva, itt mintegy 200 városi gazdának volt szántóföldje bevetve. Bár az akkori törvény szerint a városnak joga lett volna a jogtalan támadókat erőszakkal visszaverni, mégis inkább levelet írtak Pest megyének és Grassalkovich Antalnak, aki ekkor már a Magyar Kamara elnöke volt. Grassalkovich nemcsak mint a jász-kunok megváltkozásának kieszközölője, de mint a kincstári vagyon legfőbb kezelője is levelet írt a jászapátiaknak. (A jász-kunság a kincstári vagyon része volt ekkor.) A gróf így írt: „... nem tagadhatom botránkozásomat azon Kegyelmetek nagy merészségén, s írhatom vakmerőségén, melyet hazánkban a legfőbb méltóságok közül sem merne senki is elkövetni. Nyilván tudja s megismerje azt Kegyelmetek, hogy Páka nevű pusztá iránt Kecskemétiékné contractuális esztendei még ki nem jöttek ... vajjon illik-é? és törvényes lehet-e a contractuális esztendőkné kifolyása előtt Kecskemétiéket hatalmassággal [itt hatalmaskodással értelembe] fenyegetni és a jótévőkkel ily háladatlanul bánni? Talán azt gondolja Kegyelmetek, hogy önnön magok

legyenek azok, akik törvény és igazság alá nincsenek vetve?” Grassalkovich levelében figyelmezteti a jászapátiakat, hogy az alig kivívott szabadságuk veszélybe kerülhet, s eljárásuk az egész jász-kun kerület kárára van. Sem ő, sem a nádor, sem a jász-kun kapitányság ilyen hatalmaskodást nem tűr el. Grassalkovich így zárta levelét: „... Declarálom azért Kegyelmeteknek, hogy Kecskemétiéket a contractuális esztendőktől el nem állanak: s tiltom egyszerűsmind Kegyelmeteket, hogy azalatt Páka nevű pusztán semmi nemű usust [jogot] magának ne vindicáljon [ne követeljen] és valami hatalmasságot ne praesummáljon [előlegezzen meg] ... azok, akik az alatt hatalmaskodni merészelné, magokat a nemes vármegye rabságában találják.” Ez a levél nemcsak a jászapátiakat hűtötte le, de a nádori főkapitányt is belátásra bírta. A jászapátiak ezután egyezkedni akartak Kecskeméttel és Monorral is, de Grassalkovich megírta a városnak, hogy csak az ő tudtával és előtte teheti ezt. Grassalkovich szem előtt tartotta Kecskemét érdekeit, mert ismerte Kecskemétnek az ország javára tett erőfeszítéseit (katonák élelmezése, kiállítás, felszerelése hosszú időközön keresztül), másrészt nem felejtette el, hogy az Újszerzeményi Bizottmány korábban Kecskemét kárára döntött.

Hornyik János a következőket fogalmazta meg Kecskemét és Grassalkovich kapcsolatáról: „Ha Grassalkovichnak Kecskemét iránti valóban szívélyes jó hajlama és pártfogása a kecskemétiéket általi megvesztegetés kifolyása lett volna: nem lehet vala oly tartós, oly ernyedetlen, oly erős és oly őszinte, mint valóban tényleg tapasztaltuk, hanem inkább csak addig tartott és akkor nyilatkozott volna midőn a várostól valami feslett is.” Grassalkovich azonban maga járt el az ügyben az egri káptalannál, a kamaránál, a nádornál, sőt közvetlenül az uralkodónál, és befolyásával egy mindenki által elfogadott egyezséget hozott létre 1749-ben. Az egri káptalan Heves-Ivány pusztát örökösen visszaadta Jászapátinak, Szentandrászt az árokszállásiaknak, cserébe megkapta Matkó és Kömpöc kiskunsági pusztákat. Monori jobbágyait a káptalan Matkó pusztá használatba adásával segítette. Jászapáti és Árokszállás megvizsgálatódkodhatott. Kecskemének Matkó pusztá helyett Pálos pusztát adták használatba. Almássy János jász-kun főkapitány a közjó előmozdítása érdekében kérte a kecskemétiéket, nyugodjanak meg abban, hogy Matkó pusztá bérletét át

kell adni és helyette Pálost kapják, hiszen Páka és a szerződésben szereplő többi pusztá Kecskemétnél marad.

Közeledvén a jász-kun kerülettel kötött szerződés lejáratu ideje, Kecskemét Pest-Pilis-Solt vármegye pártfogását kérte. A főispán levelet írt Pálffy János nádornak, mint a jászok és kunok főkapitányának, hogy Kecskemét a lakossága boldogulásához szükséges földekből hiányt szenved. Megírta, hogy Kecskemét régi város mindenkor milyen nagy szolgálatokat tett a királynak, milyen nagy részét viseli a megye közterheinek, mennyi érdemekeket szerzett hadjáratok során. Kérte a főkapitányt, hagyják meg Kecskemét használatában a szerződés lejártá után is a három és fél pusztát. Az ügy elhúzódott, közben meghalt a nádor, az országgyűlés a jászok és kunok kiváltságait törvénybe iktatta (1751:15. tc.). A 10 éves szerződés lejártával – Grassalkovichnál és országos főuraknál tett kilincselés után – végül Páka és Galambos fele Kecskemét használatában maradhatott még 15 évig.

Gróf Grassalkovich Antal, a Magyar Kamara elnöke – ekkorra már jelentős befolyással bírt, 1751-től koronaőr, belső titkos tanácsos, Nógrád vármegye főispánja, királyi főlovászmester, tehát zászlósúr, Mária Terézia kedveltje volt, és hatalmas vagyonnal bírt (övé lett a gödöllői uradalom, a hatvani uradalom, a debrői uradalom, 13 kastély, palota, kúria volt a tulajdonában, ugyanakkor 33 templomot építtetett és hozatott rendbe) – Kecskemét iránt mindig szívélyes volt. Ezt bizonyítja, hogy a várossal sokat levelezett, intette, utasította, tanácsokkal látta el előljáróit. Ő, aki nagy tudású, nagy teherbírású, szorgalmas és ügyes ember volt (1771. december 1-jén hunyt el), azt tartotta: „Nincs jobb a világon, mint jót cselekedni, Istennek szolgálni -, s vigadni.”

Felhasznált irodalom:

Hornyik János: Kecskemét város gazdasági fejlődésének története. Kecskemét, 1927.

Fallenbüchl Zoltán: Grassalkovich Antal. Gödöllő, 1997.

Iványosi-Szabó Tibor: Kecskemét a kései feudalizmus korában. Kecskemét története 1849-ig. Kecskemét, 2002.

Dr. Balásfalvi Kiss Barnabás: Kecskemét múltja és jelene. Kecskemét, 1939.

Az iratok: MNL BKML

Péterné Fehér Mária

A VARRÁS MESTEREI

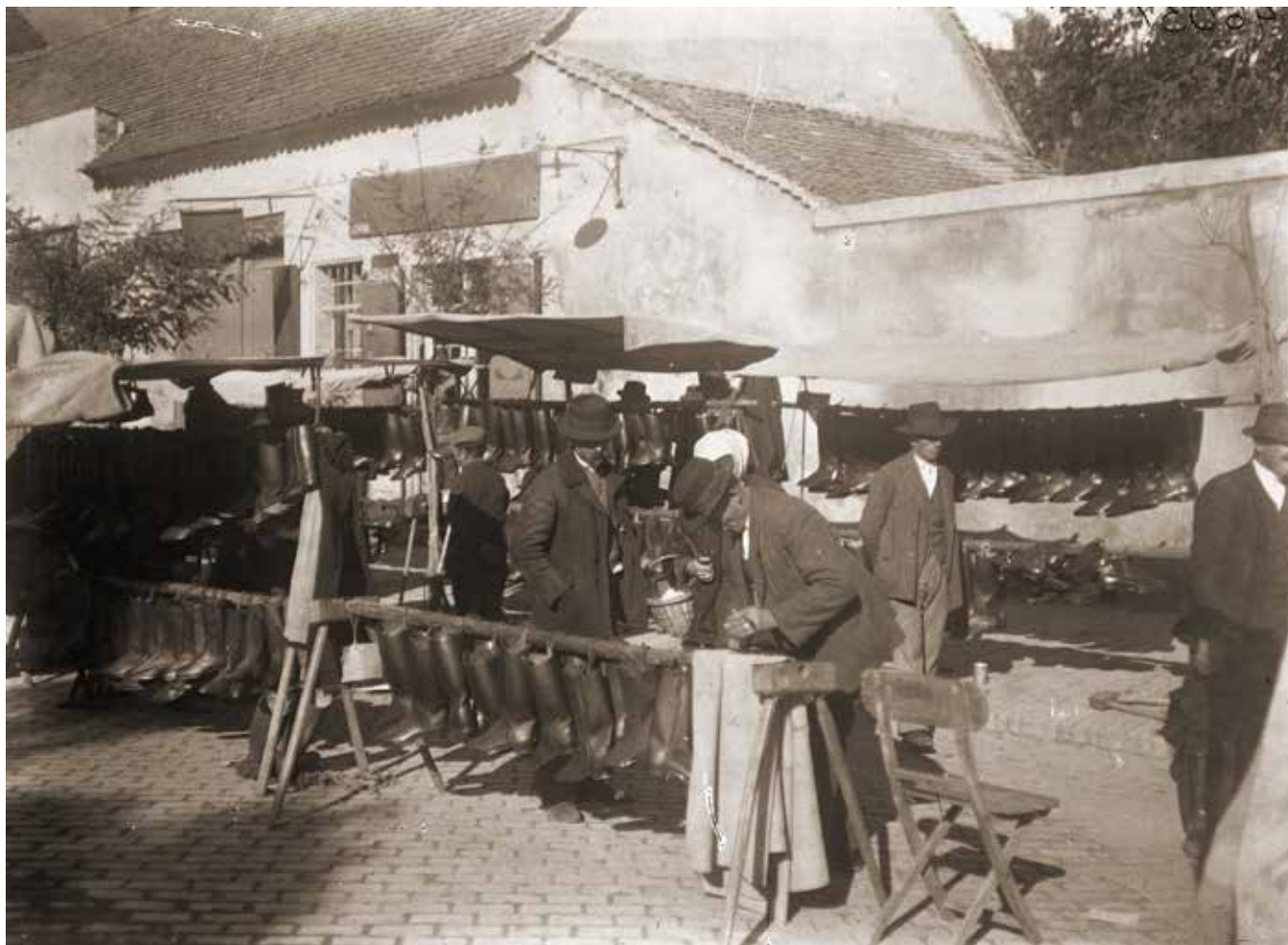
Szabó- és csizmadiacéh Kecskeméten

Ruha és cipő: a fast fashion korában is teszi az embert. A civilizáció kezdetei óta igény az öltözködés, elemeit háziiparilag állították elő. A kultúrák differenciálódásával megjelent a munkamegosztás, így a testet takaró anyagok készítését is mesteremberek vették szó szerint kézbe. Ma sincs ez másként; bár az ipari gyártású ruházat özöne környezeti katasztrófával fenyeget, a tehetős vásárlók ma is iparosokkal varratják ruháikat és lábbelijeiket. Lényegileg a középkorban is hasonló tendencia uralkodott, annyi különbséggel, hogy a társadalom alsó rétegeiben még mindig otthon varrták az öltözetet. Városunkban a szabók és a csizmadiák jelentőségét mi sem mutatja jobban, mint hogy századokon keresztül a legnépesebb taglétszámú céhekként szerepeltek a nyilvántartásokban.

Kecskemét 1541-ben a török hódoltság része lett, a budai pasa uralma alá került, de fejlődése nem torpant meg. Érdekes módon ekkor jelentek meg először a város életében a céhek (az iparosok érdekvédelmi, képviselési és vallásos szervezetei), ennek oka pedig a háborús viszonyokban keresendő. A korabeli mezőváros jellemzően állattenyésztő és kereskedelmi központ volt minimális számú iparossal. Számuk a török defterek szerint 1559-re megsokszorozódott, egyértelműen a háborús viszonyok közé került városokból menekülő mesteremberek miatt. Az ötvösmesterek is Szegedről települtek Kecskemétre, 1557-ben alapítottak céhet a városban. Az újonnan megjelenő többi iparos is korábbi céhes kereteit igyekezett itt megteremtetni, másodikként a szűcsök céhe jött létre 1559-ben, 6 bevándorolt mester kezdeményezésére. Privilégiumlevelüket Nagy Péter főbíró állította ki, legfelsőbb hatóságként pedig Tujgun budai pasa erősítette meg. Az irat 1944-ben eltűnt, de szövege fennmaradt, megfogalmazásából nyilvánvaló, hogy csak a szűcsök céhét alapították meg ekkor. Hamar megjelent konkurenciájuk is a szabók személyében, akiket 1580-ban bepanaszoltak a szűcsök, miszerint a mesterségükbe avatkoztak és bőrrel dolgoztak. Ez annyiban nem meglepő, hogy a már említett 1559-es defterben 20 szabó mestert írtak össze, akik ezzel a legnépesebb iparosréteget alkották. Céhük létrejötte ismeretlen okok miatt mégis csak 1585-ben történhetett, ismeretes viszont pecsétjük, amin ez az évszám szerepel, az alapításra vonatkozó iratok azonban nem maradtak fenn. A pecséten lévő alapítási dátumot igazolhatja, hogy a továbbra is a szűcsszakmába kontárkodó szabók elleni 1590-es török védlevélben már említve van a szabócéh, az 1585-öt megelőzőekben viszont nincs. Talán a két mesterség látványos elkülönítésére szolgálhatott a céhalapítás. Érdekes, hogy a szűcsök pecsétnyomója 1591-ből ismert, ugyan ez 32 évvel későbbi a céhalapításnál, de feltehetően a korábbi véssel nem lehettek megelégedve, nem volt elég kifejező, ezért készíthettek újat. A pecsétekben közös,

A kecskeméti férfiviselet jellemző darabja a nagy mánndli vagy dalmány. Szabása, paszományai alapján a 20. század első évtizedében készült, sítétkék színhasználatát a 19. század második feléből származó polgári hagyomány (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Csizmapiac a Barátok kerítése mellett (ma Katona József tér) az 1930-as években, Bajtaj Ferenc felvétele (Kecskeméti Katona József Múzeum)

hogy mindkettőn a mesterségre utaló szerszám és egész alakos kecskeábrázolás is szerepel.

A szabócéh pecsétnyomója 1932-ben került a Kecskeméti Városi Múzeum gyűjteményébe, majd a II. világháború pusztítása során 1944-ben eltűnt, 2017-ben mégis visszakerült a Kecskeméti Katona József Múzeumba, az ajándékozó szerint egy kisizsáki tanya udvarán látta meg ismét a napvilágot. A pecsétnyomó a céh számára is értékes lehetett, mivel a Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárban ma is meglévő, 1680-tól dátumozott céhjegyzőkönyvben is megemlékeztek: „Az A(nno) 1585 Eszterdöbéli Ezüst Pecset nyomóis még eddigh meg tartatot melynek meg tartását ennek utánais kíványuk”. A pecsétnyomó nyilván helybeli ötvös műve, rajta egy szögletes mezőben olló látható, fölötte négy lábon álló kecske, ami jelen tudásunk szerint az első egész alakos kecskeábrázolás a várossal összefüggésbe hozható jelképek sorában.

Kovácsaltvas olló mesterjeggyel a 19. századból (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A szabócéh eredeti artikulusai nem ismertek, önálló privilégiumaikat 1660-ban szentesítette magyar részről Wesselényi Ferenc nádor. Legkorábbi fennmaradt dokumentuma a már említett, 1680-ban írni kezdett jegyzőkönyv, ebben számos, a céh életét meghatározó eseményről van feljegyzés. A céhbeliéek főként a kontárok ellen küzdöttek és a vásárokon árulhatók portékákat és árait szabályozták, de egyéb peres ügyek is feltűnnek benne. A mesterek vallási megosztottságára is a jegyzőkönyvben található a legkorábbi példa: 1697-ben a szabók megegyeztek, hogy a behívó táblát katolikus és kálvinista részre osztják, a katolikus oldalon kettős kereszt, olló és török, a protestáns oldalon csak a mesterség eszközei szerepeltek. A szövegben tórnek nevezett eszköz valamiféle lyukasztó szerszám, inkább ár, mint tű lehetett – a tábla viszont nem maradt fenn. A céh dualista felosztását az is bizonyítja, hogy a református mesterek 1830-ban készült céhládája ma is létezik, mivel

a városi múzeum 1933-ban eladta a Néprajzi Múzeumnak, amely gyűjteményében őrzi. Feltehetően a szűrszabók 1825-ös kiválása miatt kellett két új céhládát csináltatni – maga a láda egyszerű, lábakon álló díófa bútór díszes zárverettel és előlapján féंबरakásos felirattal: „A Ref. Szabó Tzéh Ládája – Készült Anno 1830”, fedőlapján belül vésett felirattal: „N. Tsiszár Sándor úr kis tzéh mesterségében”.

A szabómestereknek komoly konkurenciát nemcsak a céhen kívüli kontárok, hanem az otthoni munkát végző ügyes kezű asszonyok is jelentettek, akik könnyedén megvarrtak egyes ruhadarabokat. Tevékenységükkel szemben 1775-ben az úriszéknél emeltek panaszt, két év múlva vármegyei szinten tárgyalták a kérdést, végül 1783-ban a magisztrátus szabályozta, hogy mit varrhatnak a háziasszonyok és mit a szabók. Ebből kiderül, hogy pruszlikot (női mellényt), kötényt, szoknyát készíthettek, de csak olcsó anyagokból és ruhát is javíthattak. Mindazonáltal nehéz elképzelni, hogy ezek után gyerekruhát és más alsóruházatot ne ugyanúgy otthon varrt volna a háziasszonyok többsége – a városi tanács a szabályzással csak hivatalból járt el a népes szabócéh megnyugtatósa érdekében.

A mesterség már a 18. században is specializálódott, a mindennapi ruházatot készítőket vékonyszabónak, a vastag posztóanyagokkal dolgozókat szűrszabónak vagy vastagszabónak nevezték. Ezt reprezentálja az egyik legkorábbi Kecskemétri ismert bizonyoságlevél, melyet 1758-ban

A szabócéh vékonyszabó mesterei által kiállított tanulólevele Rohman Áron részére (Kecskeméti Katona József Múzeum)

adtak ki ifj. Herczeg János számára, aki inasévei alatt mind a vékony-, mind a szűrszabómesterségben gyakorlatot szerzett. A 19. században további szálakra bomlott a szakma, mivel sorra jelentek meg olyan új ruhafajták, melyekhez újfajta szak tudás kellett. Az ekkor divatba jött külföldi jellegű ruhákat az ún. német szabók gyártották, ez új szakágként jelent meg a céhen belül. A szinte már külön ágazatot művelő szűrszabómesterek 1825-ben önállósodtak és új céhet alapítottak, ekkor az anyacéh

is új artikulusokat kapott. A remeket is meghatározták, amit a céhgyűlés is jóváhagyott, eszerint a magyar szabóknak papi mentét, palástot és reverendát kellett kretázniuk (kirajzolni), magyar dolmányt, magyar nadrágot szabni-varrni és asszonyi palástot kretázni. A német szabó remekhez kaputrok (felsőkabát), ánglus nadrág, strimflihez való csatos bugyogó elkészítése, asszonyi hosszú palást, mider (fűző), iberok (felső szoknya) készítése tartozott.

A számos ágra bomló szabómesterség egyre nagyobb szakértelmet igényelt, így a mesterré válni akaró legények saját érdekükben is igyekeztek a kötelező vándorlásukat minél távolabbi vidékekre eljutva végezni. Budai Lajos szabólegénynek a Bács-Kiskun Vármegyei Levéltárban őrzött vándorkönyve szerint vándorlása nem lépte át az ország akkori határait, 1845–1853 között Munkács, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Szilágysomlyó, Zilah városokat kereste fel.

A szabócéh Kecskemét legdinamikusabban bővülő iparosrétegét tudhatta magának: 1815-ben 101, 1856-ban 156 mester dolgozott a városban, még 1871-ben is 100-an voltak. Gazdasági és társadalmi súlyukra jellemző, hogy 1835-ben céhház építésére is engedélyt kaptak, rajtuk kívül csak a csizmadiák és a takácsok részesültek ilyen lehetőségben, de a takácsok jelen tudásunk szerint nem építkeztek. A szabócéh háza a Mária utca és a Báthori utca

A csizmadiacéh 1866-ban nyomtatott és kiállított tanulólevele Szabó József részére (Kecskeméti Katona József Múzeum)

sarkán állt, a 20. század elején bontották le utcaszabályzás miatt.

1932-ben a szabó ipartársulat a céh fennállásának 350 éves jubileumát ünnepelte, vagyis a céhes hagyományok bőven megérték a 20. századot is, annak ellenére, hogy a céheket egy 1872-es rendelettel felszámolták.

A csizmadia céh története is a török megszállás idejére nyúlik vissza. Akárcsak az egész országban, Kecskeméten is a ruházat után a legkelendőbb iparos termék a csizma volt. A keleti eredetű magas szárú lábbelinek már az elnevezése is oszmán-török eredetű, egyértelmű tehát, hogy a török hódítás eredményeként jelent meg magyar területeken a 15. század végén. A gyorsan népszerűvé, ezáltal elterjedté váló csizma készítését erre specializálódott iparosok, a csizmadiák végezték. Számuk gyorsan nőtt, ennek köszönhetően már 1656-ban céhet alapítottak, a ráckevei mesterek céhszabályzatát átvéve. Nagy szükség volt rájuk, mivel a földesuraknak

A szabócéh 1758-ban kiadott bizonyoságlevele ifj. Herczeg János szűrszabó és vékonyszabó legény részére, az 1585-ös pecséttel szárazpecsételve (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A csizmadiacéh 1870-ben kiállított tanulólevele Horváth Lajos részére, ekkor a nyomtatvány már annyira egységes volt, hogy a céh nevét is a kiállító írta rá (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Letoságos Generális és Graf.
 érdemünk felett való Kéjmes Földes Urunk.

Hogy az Ur In Excellencia Mgos Uri Háttával edgyütt sok évtizedekig Szerencsösen éltesse, alázatos szíval kívánjuk, hogy lehet most receniter való itt Lerelekiör, Tekmá. It. Kéjmes Földes Inre Prefectus Urunk előtis, alázatosan delogálván magunkat, ajánlotta magát, hogy Kéjmes adott Literale Instrumentumokat Excellencia communicálja, és dolganak kivánt véget laborálhja, mely képpen valyon: A mi meg boldogult Aleink meg m. Anno 1656. It. Kéjmes Kéjmes Czimadiá Csehtül In véven Felséges Királyunk-tul, az ő Instantiáokra ki adott Articulusoknak fegyveres meg boldogult Mgos Graf Kéjmes Inre Index Csehtül Kéjmes Földes Urunkhoz ő Czimadiához vizen, az ő Excellencia confirmáltia. s. azon időt fogva, embereit Articulusi érte mekett, úzruk tanult Mestersegünket. M. Reformatusok lévén Ham Kéjmes Hegyven Hegyven, a Romanus Catholicusok pedig Tizen égyven. Ezek a II. Kéjmes levők már most azon igyekeznek mikenek Felséges Apjunktul, új Articulusokat hozzáadni ki, kéjmes hívint azon okon hogy minket Reformatusokat ad Ceremonias, Religion, Mice concenias, vonhassanak, akas van magok részétől a Templomban ottart imálatatni, s. ben minket ahhoz kívántato költösegben succurralatni; M. ugyan Kéjmes Urunk, ajánlotta ebra magunkat: Hoha Hegy an gyin vagyunk, hogy sem ő Kéjmes, eo non obtente, Kéjmesünknek Kéjmesünkkel való jövedelmének hasonféle részét

A csizmadiacéh levele gróf Koháry Andrásnak a vallási megosztottság ügyében (1742, Kecskeméti Katona József Múzeum)

kénytelen volt felhívni a céh figyelmét, hogy ha az évenként bevehető hat meszteren túl is vennének fel vagy avatnának mestert, akkor jövőre annnyival kevesebb állhatott a céhbe.

Mivel kevés szerszámmal, minőségi alapanyagból, nagy hozzáadott tudással tudtak nagy értékű árut létrehozni, ezért nem meglepő a magas számuk, ahogy az sem, hogy sok volt köztük a vagyonos polgár. Ilyen körülmények között egyértelmű, hogy érdekérvényesítő képességük sem volt elhanyagolható, főleg a kontárok és a kereskedők irányában, a rokonszaktól úzó vargákkal szemben is kitartó harcot folytattak. A mesterek már 1677-ben összetűzésbe keveredtek egy piaci foltozó vargával, akit megvédett ekkor a városi tanács. Mind a tanács, mind a földesúr elhárította a céh monopóliumhelyzetéből fakadó túlkapasait, és a város ellátása, valamint a kínálat szélesítése érdekében teret engedett a rokonszaktól képviselőinek a csizmák javításában, illetve a kereskedőknek az árusításban. Azonban erőszakos cselekmények, hatalmaskodások a csizmadiák részéről így is történtek. 1712-ben négy mester és legényeik

Kemény szarú kecskeméti csizma, „régiforma”. Szára, sarka alapján a 20. század első évtizedében készült, fejelését az 1950-es években csinálták, bokájánál sarkantyú helye. Hasonlót viseltek a 19. század végén is (Kecskeméti Katona József Múzeum)

és a töröknek járó mezővárosi szolgáltatásként adott ajándékok között rendre feltűntek a csizmák mint általános használati tárgyak, melyek anyaguktól függően (karmazsin, szattyán, kordován) lehettek a luxus kifejezői is. 1677-ben a városi tanács limitálta a különböző csizmák árait, ebből derül ki, hogy ekkor már 14-féle csizmát árultak, attól függően, hogy kinek

a részére (férfi, asszony, gyermek) és milyen anyagból készültek. A csizmadiavat a 18. századra sem tűnt el, sőt olyannyira továbbgyűrűzött, hogy a legnépesebb céh végig az évszázadon keresztül a csizmadiáké volt. 1794-ben már a tanács is helytelenítette, hogy 140 mesterből állt a céh, amit a legények száma is túlságosan szaporított, 1809-ben a magisztrátus

Rézlapra metszett biankó nyomódúc Kecskemét 1826-os látképeivel (Kecskeméti Katona József Múzeum)

rárontottak némely vargák műhelyeire és eszközeiket, főleg kaptafáikat fejszével szétverték, elvitték – a tanács elmarasztalta a támadókat. Ám ha a vargák szegték meg a csizmadiák privilégiumát, ők sem kerülhették el a büntetést. 1760-ban a Koháryak birtokainak helybeli felügyelője úgy szabályozta a kérdést, hogy a vargáknak szabad legyen paraszt lábbeliket maguk által kikészített bőrből gyártani, míg a karmazsinból és egyéb import alapanyagból készülő mives csizmákat a csizmadiák munkájának ismerte el.

Egy másik ellentét magán a csizmadiacéhen belül vált megkerülhetetlenné Kecskeméten a 18. század közepére, ez pedig a katolikus-protestáns szembenállás, nem függetlenül az országban divó ellenreformációtól. A villongások hatására először 1742-ben egyeztek meg a céhbeliék, hogy a céh kasszáját kétfelé osztják vallásuk szerint, és a céhmesterség viselésében megtartják az alternációt, vagyis évente váltják egymást a különböző vallásúak

A csizmadiacéh 1857-ben épült egykori céhháza a Klapka utca 3. szám alatt (a szerző felvétele)

Református teológushallgatók viselete Kecskeméten a 19. század végén (Kecskeméti Katona József Múzeum, Szalontay-album)

a nagy- és kiscéhmesteri tisztségben. A konfliktus ennek ellenére nem csitult el, sőt új erőre kapott az 1761-es uralkodói céhreform miatt, amely előírta minden céhvezetésnek a katolikus vallási kötelezettségeket. Az egységesítő szándék a bécsi udvar részéről az ipar fejlődését volt hivatva elérni, ám a katolikus vallási hagyományok közös gyakorlását kötelezővé tette a protestáns tagokra nézve is. Az egyébként többségben lévő református mestereket így továbbra is anyagi hátrány, sőt fizikai bántalmazás is érte, mivel azok nem voltak hajlandók a körmenetekre és oltárállításon részt venni.

Időközben a csizmadiacéh létszáma növekedett, így a katolikus vallásúak aránya is, ám még így is a reformátusok maradtak nagyobb számban a 18. század második felére a testületben. A cél egyértelműen a más vallásúak rendszerbe kényszerítése volt, ebben a megyei és állami szervek segédkeztek az egyházzal egyetemben. A vallási eseményektől való távolmaradás miatt kiszabott büntetések gazdaságilag is meggyengítették a kálvinista iparosokat, a Helytartótanács 1772-ben is kötelezte őket a katolikus ünnepeken való részvételre – a város összes céhével szemben alkalmazták a retorziót. Arra hivatkozva tehát, hogy az uralkodó által kiadott céhprivilegiumok csak úgy érvényesek, ha annak minden rendelkezését betartják, sikerült a reformátusok ellenállását megtörni. Nekik nemcsak a tagsági díjjal, hanem a lelkük üdvével is adózni kellett kiváltságaikért.

A csizmadiamesterek már említett specializált szakmájuknak köszönhetően kisméretű műhelyekben dolgoztak, szabályzatuk szerint két legénynél nem vehettek fel többet – bár egyes esetekben a tanács engedélyezte a szaporításukat. A legényeknek céhbe álláskor esküt kellett letenni az artikulusokra, ennek egyes kitételei jól jellemzik a céh zártságát: „*a céh ellen végzendő dolgokat atyafiságnak és vallásnak tekintete nélkül céhmesterednek igazán bmondod, céhbeli társaidat becsületben tartod, a céhnek titkait idő előtt kelletlen helyen ki nem beszéled.*” A vándorlás ennél a szakmánál egy évben volt meghatározva; mivel pedig a csizma magyar viselet lévén, nem kellett országhatárokon átívelő utazásokba kezdeniük. A csizmaviselet társadalmilag egyre szélesedett, a 19. századra már a legszegényebbeknél is –, így jól fizető mesterség volt, magas iparos létszámmal.

A csizmadiacéh 1656-os pecsétje egy inasszabályzaton (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A szabócéh 1585-ös ezüst pecsétje, a máig fennmaradt legrégebbi pecsétnyomó Kecskemétről (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A csizmadiacéh 1828-as pecsétje a céhház részére fölvevett kölcsönszerződésen (Kecskeméti Katona József Múzeum)

1817-ben 209 mestert írtak össze a városban, így Kecskemét legnépesebb céhének számított; nem meglepő, hogy 1829-ben engedélyt kaptak céhház

építésére vagy vásárlására. Az épületről annyit tudni, hogy 1841-ben újonnan létesítették írták le, ekkor két legénnyel itt készítették el a mesterremeket. Feltehetően csak megvettek és átalakítottak egy már álló épületet. Viszont 1857-ben – egy fennmaradt szerződés szerint – új céhházat építettek a Klapka utcában, mely ma is áll. A céh megszűnésével 1874-ben alakult ipartársulattá, mely még 1947-ben is működött.

A csizmadiacéh tárgyi emlékei az ipartársulat kezelésében maradhettek fenn, bekerülésük a városi múzeumba folyamatos volt. Még 1866-ban került múzeum híján a levéltárba a céh 1661-es ezüst céhpohara, száján körbe növényi ornamentika futott, alján felirattal volt ellátva, feltehetően Tar Illés munkája volt – a II. világháborúban tűnt el. A pecsétnyomók is eltűntek, egyedül a céh anyagából származó biankó réz nyomódúc maradt fenn a világháború előtti gyűjteményből, melyet a biznyságlevelek nyomtatásához használtak. A helyben működő gyakorlat szerint ezeket a céhek közösen használták, közösen is állták a gyártás költségeit. A metszetet Szokolai Hártó János rajza alapján Karacs Ferenc pesti rézmetsző készítette. Furcsasága, hogy a fenti keretben lévő városcímer köriratán 1814-es évszám szerepel, viszont az előtérben lévő Szent Erzsébet templom tetején az „EZ 1826.” felirat látható. Utóbbi datálás stimmel, mivel valóban ekkorra készült el a templom, rajta kívül más épületek megjelenése is validálja a látkép dátumát. Feltehetően a rajzoló nem vette magának a fáradságot, hogy a korábban megalkotott keretet a címer köriratával együtt átjavítsa, viszont a városképet részleteiben átrajzolta, ezt jelezte a templomra írt évszámmal. A látképnek így létezik 1814-es verziója is, ahol egyértelműen nem szerepelnek az itt megjelent új épületek.

A már említett háborús pusztítás ellenére egyedül a csizmadiacéh iratanyagának egy része maradt meg Kecskeméten. Váry István ügyvéd és lokálpatrióta a családi vonatkozással is rendelkező, több mint 200, a 18. század közepétől a 19. század végéig terjedő időszakból származó dokumentumot 1965-ben adta át a múzeumnak. Furcsa fintora a sorsnak, hogy a véletlenül köszönhetően Kecskemét legnagyobb céhének maradt meg a legteljesebb irathagyatéka a 21. századra.

Bezenyí Ádám

80 éve történt

AMERIKAI BOMBATÁMAD
ÉS KECSKEMÉT ELLEN 1944

A Magyar Királyság még a II. világháború kirobbanása előtt „nemzetközi döntések” révén és Németország közreműködésével, 1938–1941. között jelentős területeket foglalt vissza az 1920-ban, a trianoni békeszerződés alapján elcsatolt országrészekből. Hazánk 1938-tól intenzíven fejlesztette haderejét, növelte létszámát, korszerűsítette a szárazföldi és a légi erejét. Három hadsereg-parancsnokságot hozott létre 1940-ben. Kecskeméten szinte minden fegyvernemből állomásoztak különböző egységek és alegységek. Kormánydöntés alapján 1937-re használhatóvá vált a békéscsabai műút mellett kiépített katonai repülőtér. A Kecskemétre települő alakulatok katonái kiképzéseket és állandóan gyakorlatokat hajtottak végre a Szolgálati- és Harcászati Szabályzatok szerint. A hétvégeken pedig a pattogó katonazenekar ütemére meneteltek a honvédek. Utána a főtérén térenét adtak a város lakosságának.

Magyarország Német- és Olaszország mellett kötelezte el magát, s 1941 nyarán belesodródott a második világháborúba. A Német Birodalom csatlósaként több hadosztályt is küldött a Szovjetunió területére megszállási és harcászati feladatokra. A következő év tavaszától pedig kiszállították a mozgósított Magyar Királyi 2. Honvéd-hadsereget. A kivonuló haderőbe három hadtestet, páncélos hadosztályt, repülőerőket és más szakcsapatokat osztottak be. Az 1942/43-as hideg orosz tél és a szovjet haderő kifogott a német, román, magyar és olasz hadseregeken. A 2. magyar hadsereg

1943 januárjában jelentős veszteségeket szenvedett. Odalett a haditechnikájának, nehézfegyverzetének zöme, a személyi állományának csaknem a fele.

A háború kiszélesedésével az ország vezetése számolt azzal a lehetőséggel, hogy hazánk területe is harcok színterévé válhat, főleg a bombázások révén. Ezért különböző állami és területi intézkedéseket fogantatosítottak. Figyelő-, jelentő- és riasztórendszert hoztak létre. Elsőtétítő, burkoló, megtévesztő szolgálatok jöttek létre szinte minden olyan településen, ahol ipari, katonai létesítmények voltak.

Főleg az energiaszektor került veszélybe. Óvóhelyek létesültek. Bombaközömbösítő /tűzszerész/ szolgálat és ipari légoltalom is alakult. A gyárak és üzemek területén mindenhol légoltalmi szolgálatot hoztak létre megfelelően kiképzett személyekkel.

A légvédelmi tüzéséget fejlesztették és korszerűsítették. 1944 októberében Magyarországon már 54 magyar és 15 német ágyús üteg, valamint 41 magyar és 2 német gépágyús üteg volt hadrendben. De légvédelmi fényszórókat is beszerettek. Ezeknek a légvédelmi tüzerütegeknek egy része fontos szerepet kapott a hazai olajipar védelmében és oltalmazásában!

Légoltalmi rendszer
Kecskeméten a
háború idején

Hazánkban 1937. december 5-én Horthy Miklós kormányzó jelenlétében megalakult a Légoltalmi Liga. Ez a szerveződés a magyar légoltalom társadalmi csoportjaként működött a II. világháborúban. Országos kezdeményezésre a vármegyékben és a jelentősebb lélekszámú településeken 1938-ban megalakultak a Légoltalmi Liga helyi szervezetei, melyek feladata az ellenséges légitámadások által okozott károk felmérése volt és segítségnyújtás azok helyreállításában. Általában a katonai vezetés irányításával hatékonyan gyakorlatoztak és dolgoztak. Kecskemét légvédelmi szempontjából az V. szegedi hadtest-parancsnokság alá tartozott. A városokban légoltalmi központokat hoztak létre.

Kecskeméten 1938. szeptember 26-án a férfi, október 27-én pedig a női Légoltalmi Liga helyi szervezete jött létre több mint 550 fővel. A kecskeméti liga elnöke vitéz Csegey Vilmos nyugállományú tábornok lett. Ötvenkét fős tisztikar segítette közvetlenül a munkáját. Házőrségeket szerveztek, tűzoltók, egészségügyi közegek és hírvivők

Különböző típusú és méretű amerikai bombák

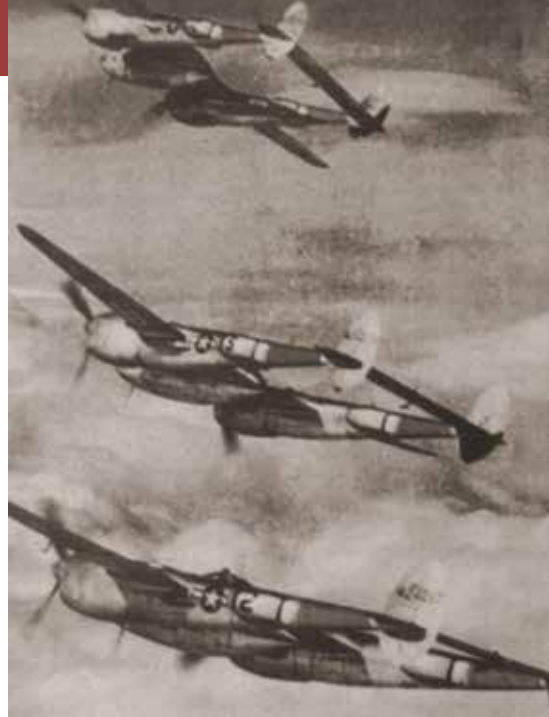
DÁSOK HAZÁNK 1944-BEN

működtek közre a tűzkárok, bombatámadások felszámolásában és a sérültek szállításában, ellátásában. A csoportok a Városházán kaptak elhelyezést. 1941. április 7-én négy alkalommal légvédelmi készültséget rendeltek el Kecskeméten gyakorlásként. 1943-ban a hírhős városban 64 pince volt óvóhelynek kijelölve. Szeptember 23-án már 1.342 férfi és 705 női tagja volt a szervezetnek. A házórségeket ellátták az elsősegélynyújtáshoz szükséges csomagokkal, gázálarccal és hordágyakkal. A II. világháború időszakában a körülményekhez viszonyítva aktívan és hatékonyan működtek ezek a légvédelmi /légoltalmi/ szervezetek. Az ellenséges légi kötelékek támadása során különböző

sziréna- és egyéb hangjelekkel – légiriadó elrendelésével – segítették a lakosságot biztonságos helyre menekíteni.

Hadászati bombázási tervek hazánk ellen

A II. világháború közepén a szövetséges államok vezetői politikai és katonai döntést hoztak 1943 novemberében, melynek értelmében kidolgozták a stratégiai bombázás végrehajtásának hadászati terveit. A légitámadások célja a Harmadik Birodalom és szövetségesei ipari, gazdasági hátterének gyengítése, lerombolása, hadi objektumainak pusztítása volt, valamint az ellenség harci szellemének megingatása.

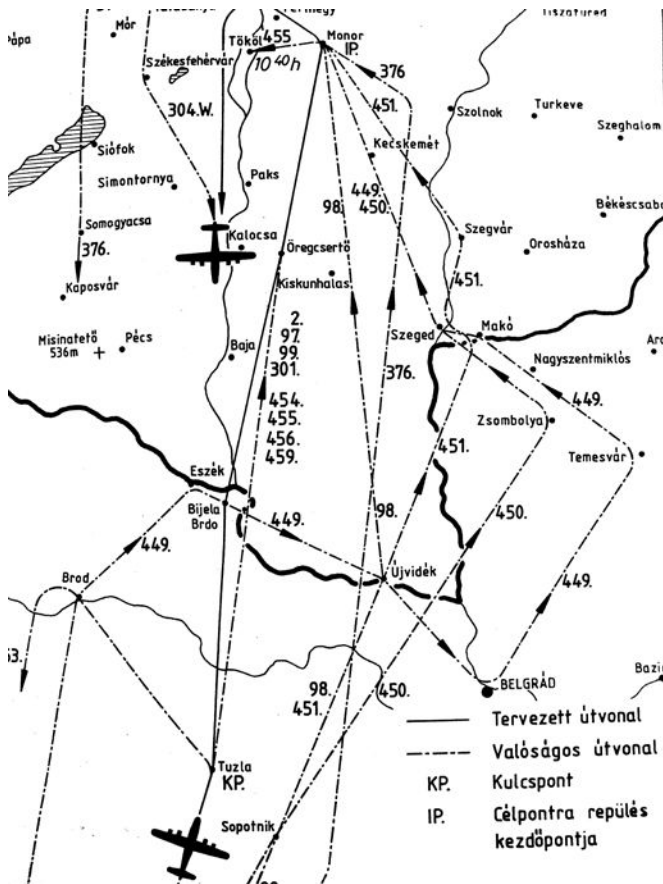

A 15. amerikai légi hadsereg P-38L köteléke

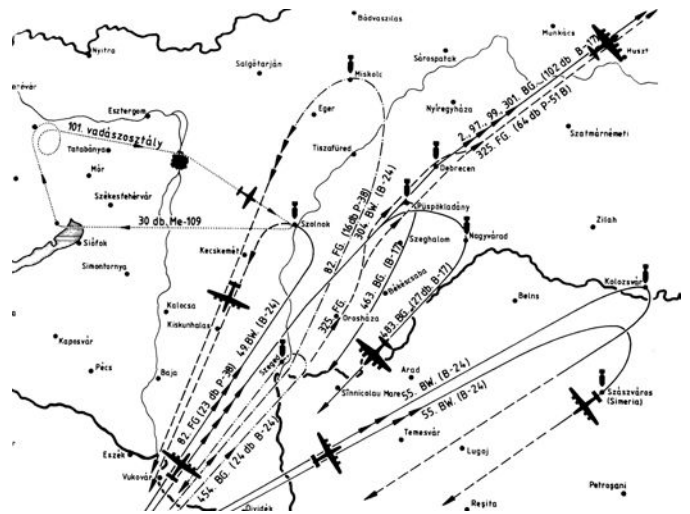
November 1-jei hatállyal felállították az amerikai 15. Légi Hadsereget /USAAF/. A parancsnoka James Harold Doolittle /1896–1993/ vezérőrnagy lett. Az ő helyét 1944. január 3-án Nathan Farragut Twining /1897–1982/ tábornok vette át. Több bombázócsoporthoz tartozott a szervezethez különböző bombázó- és vadászrepülőgépekkel.

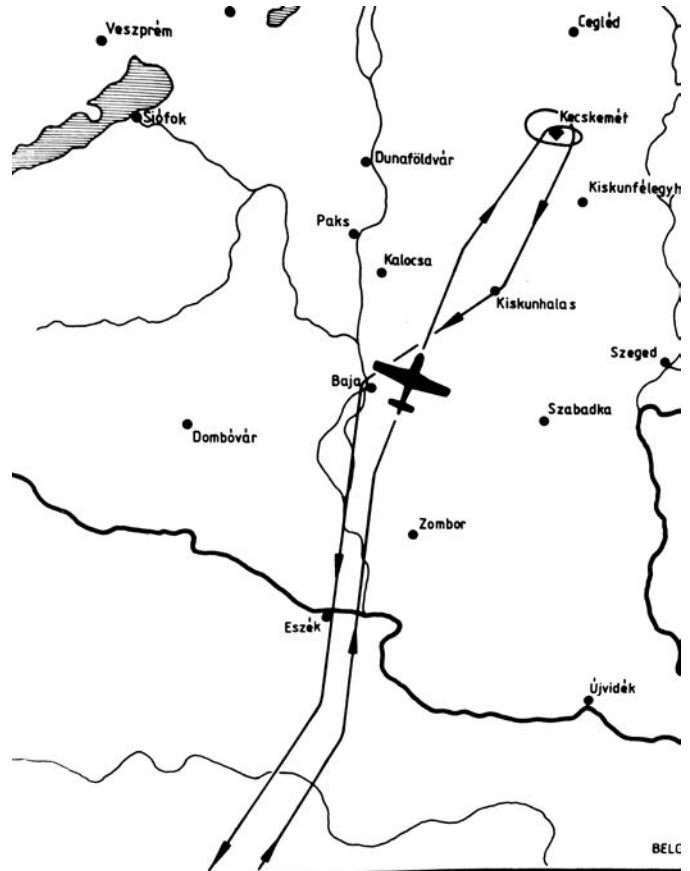
B-24 Liberátor bombázógép

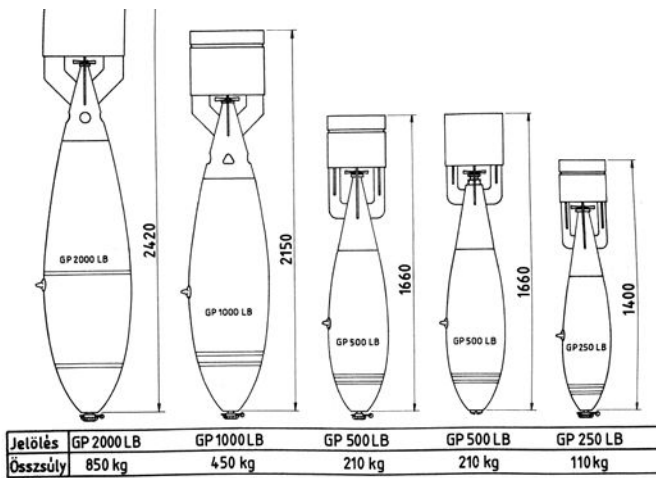
Amerikai légi kötelék támadásának útvonala 1944. április 3-án

Légitevékenység 1944. június 2-án Magyarország felett

Az 1944. június 14-ei Kecskemét elleni légitámadás útvonala

ROMBOLÓ BOMBÁK

Hazánk ellen alkalmazott brit és amerikai bombák

Az amerikaiak Foggia térségének elfoglalása után azonnal hozzáfekttek az olasz repülőterek felújításához /kiepítéséhez/. 1943 végére már 45 repülőterrel és hozzá kiszolgáló-létesítményekkel rendelkeztek. Lehetővé vált, hogy a 15. légi hadsereg egységei áttelepüljenek Olaszországba. A parancsnokság Bariba költözött. Ezzel megteremtődtek a felté-

telek a dél-európai ellenséges célpontok bombázására.

Az újonnan felállított 15. amerikai légi hadsereg feladatul kapta, hogy több ország /köztük hazánk/ területét rombolja, bombázza, azaz pusztítsa infrastruktúráját, katonai létesítményeit, haditechnikai eszközeit, főleg a kőolajfinomító-iparát, repülőgép- és egyéb gyárakat, üzemeket.

Repülőcsoportosítás a bombázásokra

A 15. hadászati légi hadsereg létrehozása nagyon alapos szervezési és logisztikai feladattal járt. A személyi állomány részére ugyanis megfelelő felszerelést, haditechnikai és repülőszakanyagokat is kellett biztosítani, mégpedig igen rövid idő alatt.

A szervezéssel párhuzamosan történt a hadsereg alakulatainak feltöltése, átcsoportosítása, amely 1944. március végéig eltartott. A seregesthez öt bombázó- és egy vadászpilóta-ezred tartozott.

A 306. vadászpilóta-ezred kötelékébe hat vadászpilóta-csoportot szerveztek /1., 82., 31., 52., 325. és a 332./ Ezekbe a csoportokba általában 3-3 vadászpilóta-századot osztottak be. A 15. amerikai légi hadsereg 306. vadászpilóta-ezred, 82. vadászpilóta-csoportjába a 95. a 96. és a 97. vadászpilóta-századok tartoztak szervezetileg. Azért részletezem ezt a csoportosítást, mert ezek a századok fogják majd 1944 nyarán Kecskemét katonai, ipari létesítményeit bombázní.

A 306. repülőezred parancsnoksága Fanóba, a 82. repülőcsoportosítás pedig Vicenzóba települt. A 15. légi hadsereg hadrendjében főleg a P-47 Thunderbolt, P-51 Mustang és Lockheed P-38 Lightning vadászgépek, illetve a B-17, B-24 Liberátor típusú bombázógépek voltak rendszeresítve. A 15. légi hadsereg állományába 1943. november elején 3.624 tiszt és 16.875 főnyi légénységi állományú katona tartozott. Akkor mindössze 930 repülőgépet üzemeltettek. Viszont 1944 májusában már csaknem 1.500 db repülőgéppel rendelkeztek. A 15. amerikai hadsereg képes volt a háború végéig 1.200 bombázógépet állandóan harckész, bevethető állapotban tartani. A bevetések során keletkezett veszteségeket rövid idő alatt tudták pótolni!

Amerikai légi tevékenység hazánk légterében

A háború alatt az angolszászok több irányban és sokféle feladattal végeztek légi felderítést a Magyar Királyság területe felett. Főleg az olajkitermelés, az olajfinomító üzemek és a védelmi rendszerünk érdekelte őket. A bombázandó célpontokra vonatkozóan gyűjtöttek ugyanis a hírszerzőik és felderítőik az adatokat. A hazánk területén lévő objektumok módszeres légi fényképezését 1943 őszétől kezdték el. A Mosquito Mk. IX. típusú felderítőgépük hosszú időn keresztül /alkalmanként/ 40-50 percen át fotózta Budapestet és a fontosabb ipari létesítményeket. Az amerikai /angol/ felderítőgép a magyar légvédelem számára elérhetetlen volt, ugyanis nagy magas-

B-17-es bombavetése

ságban, nagy sebességgel repült, mélyen behatolt az ellenséges területek fölé.

A bombázásról visszatért felderítőgép filmanyagát előhívták, majd feldolgozták a tartalmát. Kiértékelték a látott tereptárgyakat és a fontosabb megsemmisítendő objektumokat. Így lassan összeállt a bombázási feladatsor az amerikaiak számára. A szövetséges légierő már 1943 nyarán is támadta közelékeivel Románia és Ausztria fontosabb objektumait. Ezek a kötelékek többször a magyar légtéren keresztül haladtak a kitűzött céljaik felé. Rendszeressé vált az angolszász légi kötelékek aktív tevékenysége Közép-Európában, Nyugat-Magyarország területe felett repültek át.

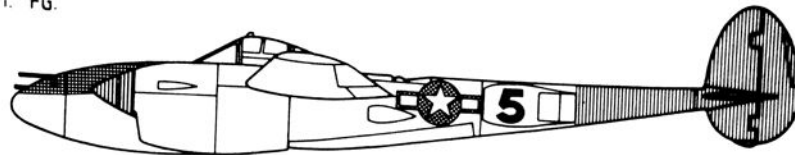
Milyen gépekkel támadták hazánkat az amerikaiak?

Az amerikai légierő Olaszországban állomásozó kontingensében hadrendben tartott nagy hatótávolságú bombázóerődöket /B-17 és B-24/, valamint P-38, P-47 és P-51 típusú vadászgépeket vetett be a Magyar Királyság ellen. Ezek a bevetések, bombázások, az óriási tömegű gépmennyiség következtében, igen hatékonynak bizonyultak. Minden esetben jelentős károkat okoztak hazánk fontos katonai és polgári létesítményeiben.

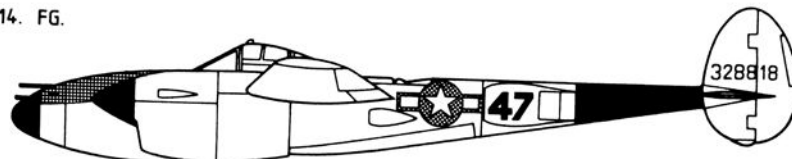
A Boeing B-17 Flying Fortress /Repülőerőd/ leírása

Amerikai gyártmányú gép, 1935-ben kezdték berepülni az elődtípust. A négy csillagmotor 483 km/óra sebességgel hordozta a bombázógépet. Erős légvédelmi fegyverzettel rendelkezett. Több mint 5-7 tonna hasznos terhet /bombát/ tudott célba juttatni. A B-17-es bombázó hadászati feladatokat volt képes megoldani tömeges bevetés során. Tízfős személyzet repülte, ebből 5 fő a fegyverzetet kezelte. 10-13 db géppuskát használt a személyzet. Összesen 12.700 példányt gyártottak belőle. Felszálló tömege 25.000 kg, szolgálati magassága 11.400 m, hatótávolsága 2.900 km volt. 1941-45. közt volt hadrendben. Valamennyi hadszíntéren bevetették. Főleg a Németország elleni stratégiai bombázóhadjárat során vált igazán ismertté. Oltalmazó vadász kötelékek kísérték a

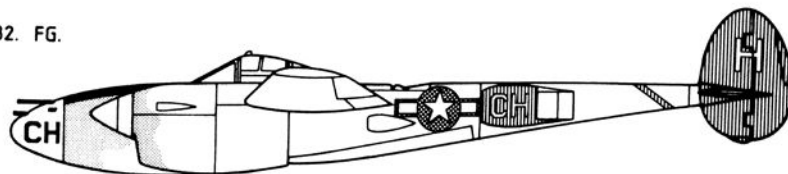
1. FG.

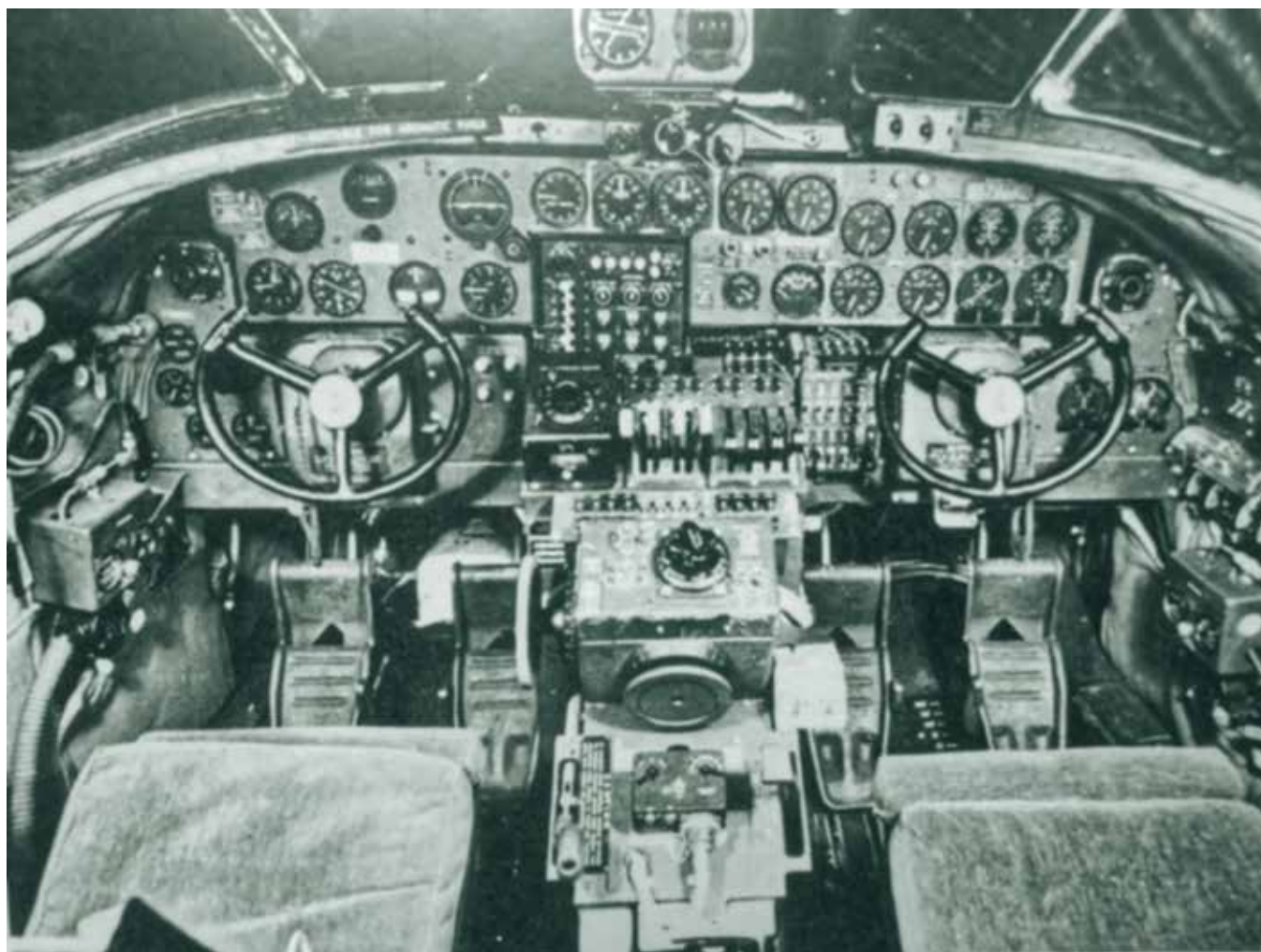
14. FG.

82. FG.

P-38-as gépeken alkalmazott alakulatjelzések

B-24-es bombázó pilótakabin műszerfala

A B-17-es kötelék egy várost bombáz

B-17-es századokat a harcászati-hadászati bevetések alkalmával.

A B-24 Liberátor /Felszabadító/ rövid leírása

A háború előtt kezdték meg a távolsági bombázógép tervezését. A prototípus 1939. december 29-én emelkedett először a levegőbe. Jelentősebb szerepet szántak neki, mint a B-17-esnek. Több bombát szállíthatott, általában nagyobb hatótávolsággal és sebességgel repült, mint a B-17-es. Különböző típusait sokoldalúan / kiképzés, bombázó, utas- és teherszállító,

felderítő, elhárító/ lehetett alkalmazni a háborúban.

Felszálló tömege elérte a 32 tonnát. Összesen négy db egyenként 1.200 lóerős motorral volt felszerelve. Sebessége 480 km/óra, hatótávolsága pedig 4.540 km volt. 8.530 méter magasságig emelkedhetett. Tíz db 12,7 mm űrméretű géppuskával rendelkezett, mely a repülőgép különböző részein volt elhelyezve. A kezdeti 3.600 kg bombaterhelést 5.800 kg-ra növelték a fejlesztésekkel. Személyzete 12 fő, ebből 6 fő lövész volt.

1943-ban a romániai Ploesti környékén lévő olajmezőkre mért csapást a típus. A leírások szerint 18.500 db-ot gyártottak belőle. Mindkét bombázótípus nagyon

sokszor átrepült hazánk felett, hogy bombázza Németország és szövetségesei kiemelt energiaforrásait. Többször végeztek bombatámadást az olajfinomítóink, fontosabb ipari létesítményeink, valamint vasúti csomópontjaink ellen.

A Lockheed P-38 Lightning /Villám/ vadászgép leírása

Amerikai gyártmányú, bombázókötélék-kísérő, védő és támadó vadászrepülőgép. A II. világháború idején több hadszíntéren is sikerrel alkalmazták. A tervezése 1937-ben kezdődött, 1939. január 27-én hajtotta végre az első felszállást. A háború alatt 1941–45. közti volt hadrendben, több légierőben. A szolgálatban tartás alatt különböző hajtóműveket és fegyverrendszereket alkalmaztak a típusnál. Az 1.325 és 1.425 lóerős Allison típusú hajtóművekből két db-ot építettek be a sárkányba. Fegyverzetként torpedókat, különböző súlyú /454 kg vagy 725 kg/ bombákat, illetve póttartályokat függesztettek a szárnyak alá. Készült belőle kétüléses éjszakai változat is. Összesen 9.923 db-ot gyártottak különböző modifikációban.

Legnagyobb sebessége 663 km/óra, szolgáló magassága 13.390 m, fesztávolsága 15,88 m, hossza 11,55 m, magassága 2,99 m, felszálló tömege 7.950 kg, hatótávolsága 3.620 km, fegyverzete 20 mm-es gépágyú és 4 db 12,7 mm-es géppuska volt.

Szinte minden hadszíntéren bevetésre került. Kiváló repülési és harcászati képességgel rendelkezett. Elsősorban hadászati bombázógépek kísérésére /oltalmazására/ alkalmazták. Ezt a típust többször is bevetették a hazánk ellen indított bombázók mellé. Sőt, 1944. június 14-én a P-38-as repülőszázadok intenzív támadást intéztek a híros város légitámaszpontja ellen is.

Légitámadás Budapest ellen

A magyar főváros ellen az első légi csapást 1944. február 2-án tervezték végrehajtani, de a kedvezőtlen időjárás miatt elhalasztották. Április 3-án az amerikai 15. légi hadsereg kötelékéből óriási légi erőd: 450 bombázó, 137 vadászgép fedezete mellett, lecsapott a budapesti ferencvárosi pályaudvarra és a főváros melletti repülőgépgyárakra. A légvédelmi szolgálat elrendelte

Szentgyörgyi Dezső örmester részére adományozott dicséző oklevél

Az április 13-ai bombázás szemtanúja

Hazánk lakossága a második világháború idején, főleg 1944/45-ben több alkalommal is elszenvedte az angolszász légitámadások rettenetes, félelmetes hatását, az általuk okozta jelentős károkat és fájdalmakat. A ferihegyi repülőteret április 13-án érte az első stratégiai légitámadás. Több magyar repülőszázad is állomásozott a háború alatt Ferihegyen. Lakos Imre repülő hadnagy, aki pilótaként szolgált a bázison, az alábbi sorokat vetette papírra.

„Április 13-án délelőtt riasztották a repülőteret és állományát. Az intézkedés szerint a reptér személyzetét és a polgári munkásokat elszállították Vecsésre. Csak a szolgálatok maradtak a repülőtéren. Felhőtlen, szikrázó napsütés volt. Arra lettem figyelmes, hogy fenn, magasan csillogó fémtestű gépek repülnek egyenesen a reptér felé. Elkialtítottam magam: ezek felénk jönnek!

Abban a pillanatban az óvóárokhoz futottunk és beleugrottunk. Az első gépgyűsorozat már a közelben lecsapott. Összebújva éltük át az első szőnyegbombázás dübörgését, mely legalább tíz percig tartott. Így éltük át a 6-7 hullám dübörgő, félelmetes sorozatát. Megtapasztaltuk: messze valahol elkezdődik a robbanássorozat, egyre közeledik, majd a fejünk felett elrohan és távolodik. Rövid szünet után minden kezdődik előlről. Volt, aki imádkozott, volt, aki családját, szeretteit emlegette.

Az utolsó hullám után feljöttünk az óvóhelyről. Megdöbentő látvány fogadott. A gépgyűállítás is találatot kapott, felrobbant lőszeres és többen is életüket veszítették, de sebesültek is voltak. Több helyen is csonkolt emberi tetemetek, húscafatokat, rongydarabokat láttunk. Borzalmas volt! Akadt olyan is, akinek a szemébe szilánk fűrődött, olyan is volt, akinek az arca feketére égett. Azonnal megkezdődtek a legsürgősebb mentési munkálatokat”.

Azon a napon 567 amerikai bombázógép és 228 kísérő vadászgép került bevetésre hazánk ellen. A kötelék 47. bombázóosztálya 121 db B-24-ese mintegy 186 tonna bombát dobott a ferihegyi reptérre. A 82. vadászcsoporthoz tartozó 50 P-38-as típusú géppel biztosította a feladat végrehajtását. A légitámadásban Ferihegyen 35-40 repülőgép pusztult el. A reptéri létesítmé-

a légiriadót. Riasztották a készültségben lévő magyar 2/1. vadászrepülő-századot is, de légi harcra nem került sor. Az ellenséges légi köteléket erős légvédelmi tűz fogadta, négy bombázógépet veszítettek.

Visszont az angolszászok több hullámban, sőt még éjszaka is támadták /bombázták/ a kijelölt ipari és egyéb fontosabb létesítményeket. A Britek ekkor öt bombázógépet veszítettek. Sajnos a főváros elleni első légitámadás jelentős károkat, veszteségeket okozott élőerőben és anyagi javakban egyaránt. A Magyarország elleni első, célzott bombázásban 1.073 fő halt meg és 526 személy /zömmel polgári/ sebesült meg. Ezzel a pusztítással a magyar állam hátrországa is háborús hadszíntérré

változott. Addig ugyanis a határainkon kívül folytak a háborús cselekmények és hadműveletek.

Április elején a brit Királyi Légierő / Royal Air Force – RAF/ 205. bombázócsoporthoz tartozó Duna kijelölt szakaszának elaknásítását és az éjszakai bombatámadást hazánk objektumai ellen. Április 12–13-án is volt légi tevékenység és amerikai kötelékek átrepülése az ország légtere felett. Budapest körzetében repülőgépgyárakat és a ferihegyi repülőteret bombázták. A szirénák sívító hangjaira a fények egy része kialudt, elsötétített ablakok, néptelen utcák jelezték a városban a háború jelenlétét. Mindennapos félelem lett úrrá a lakosságon.

nyekben /hangárok, raktárak, kazánház/ is keletkeztek károk. A kialakult légi harcban és a bombázásban 34 magyar katona is életét vesztette. A légvédelem pedig lőtte az amerikai köteléket. Jelentésük szerint 17 amerikai gép vált harcképtelenné.

Vadászrepülő- osztály felállítása Veszprémben

Az áprilisban kezdődött intenzív bombázótámadásokkal a totális háború elérte hazánkat is. A tömeges légitámadások megállítására /mérséklésére/ az ország vezetése bizonyos átszervezéseket hajtott végre 1944. május 1-jétől. A Honi Légvédelmi Parancsnokság alárendeltségében felállították a Veszprém melletti Márkói repülőtérén a Magyar Királyi 101. Honi Vadászrepülő Osztályt három repülőszázaddal. Az osztály parancsnoka, a több légi győzelmes vitéz Heppes Aladár /1904–1988/ őrnagy lett.

Jelképük /logójuk/ az üvöltő vörös pumafej volt. A kecskeméti repülőtér ennek a jelképeit, jelmondatát használja már 1990. április 28-a, illetve 2023. január 1. óta: MH Vitéz Szentgyörgyi Dezső 101. Repülődandár. Tehát a veszprémi repülőosztály /később ezred/ lett a jogelődje a mai kecskeméti repülőalakulatnak.

A hadrendjébe Messerschmitt Me Bf 109G típusú korszerű ,német gyártmányú vadászgépeket állítottak. Állományába pedig a szovjet frontot is megjárta harcedzett és tapasztalt pilótákat osztottak be. A repülőszázadok állományát május

B-17G típusú repülőgép nyitott bombatérrel

A legendás Puma-repülőszázad karjelvénye

közepétől szinte naponta riasztották a légtérbe hatoló idegen bombázók ellen. A legtöbbször századkötelékben Heppes őrnagy vezette légi harcra a pilótáit. A néhány tucat bevetett Me 109-es bátran vette fel a harcot a sokszoros túlerőben lévő amerikaiak ellen. A több száz, néha több ezer repülőgép ellen a reménytelen harcok között is értek el légi győzelmet. Igaz sokan haltak közülük hősi halált, a repülőgépeik pedig megrongálódtak vagy megsemmisültek. A választott jelképük, amely a dicsőséget és bátorságot szimbolizálja, a jelmondatuk szerint éltek és haltak: „Vezérünk a bátorság, kísérőnk a szerencse.”

A repülőtisztek az avatásuk alkalmával tett fogadalmuk szerint éltek és haltak: „A hazáért mindhalálig!” A katonai eskü szövegében megfogalmazottak értelmében cselekedtek a háborúban és a békében: „Esküszünk, hogy szent Hazánkat minden külső és belső ellenség ellen, bárki legyen is az, mindenütt és minden alkalommal, ha kell életünk és vérünk feláldozásával is, vitézül és férfiasan harcolunk...”

Heppes Aladár „Öreg puma” számtalan alkalommal vezette repülőszázadait a hazánkra törő amerikai légierődök ellen. Sajnos minden harci bevetésük sok-sok áldozatot követelt 1944/45-ben. Parancsnokságának egy éve alatt a 101-es pumasok a hősiességük révén 142 amerikai és 272 orosz repülőgépet lőttek le, tettek harcképtelenné. A légierő vezérkara 1944

Messerschmitt Me-109G-6 típusú vadászgép

P-51 Mustang négygépes köteléke bevetésen

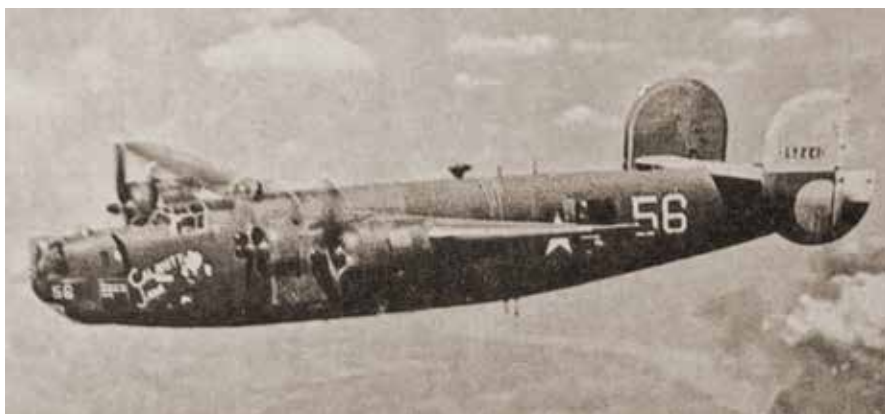

Me-109 típusú magyar gép felszállása

őszétől letiltotta a bevetésekről Heppes őrnagyot. Ugyanis nem akarták, hogy légi harcban veszítse életét.

A veszprémi 101. repülőezredben szolgált a kecskeméti születésű Szeverényi Kálmán /1920–1945/ repülőhadnagy is. A Kecskeméti Piarista Gimnáziumban tett érettségi vizsgát. Kassán, a Repülőakadémián avatták tisztté 1942-ben. Szovjet fronton került bevetésre. Hazatérve itthon gyarapította légi győzelmeit. 1944. november 11-én Kecskemét légterében egy Il-2 típusú szovjet gép felett győzedelmeskedett. 159 alkalommal vett részt harci bevetésen. Hét légi győzelmet aratott: 5 szovjet és 2 amerikai gépet lőtt le. Sajnos

B-24 Liberátor bevetésen 1944. július 14-én

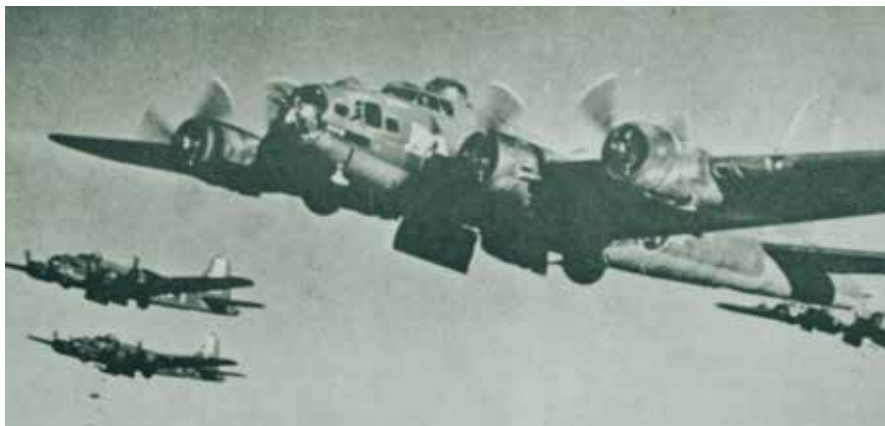

A 15. légi hadsereg 82. vadászrepülő csoport P-38-as gépe

őt is elérte a végzete. 1945. február 22-én, Tata légterében, egy szovjet pilóta gépágyú sorozattal eltalálta Szeverényi hadnagy gépét. Kényszer szállást végzett. Repesz-sérülései miatt a tatabi tábori kórházban megoperálták. Másnap hajnalban meghalt. Bajtársai a holttestét Veszprémbé szállították, ahol eltemették. 1946-ban a családja hazahozatta tetemét és a Szentháromság-temetőben újratemették. Az 1960-as évek óta viszt már a Köztemetőben pihennek a hős pilóta hamvai. A Kecskeméti Piarista Gimnázium halljában

márványtáblán, aranybetűkkel olvasható a neve.

Ennek a 101. honi légvédelmi repülőezrednek volt a II. világháború legeredményesebb vadászpilótája vitéz Szentgyörgyi Dezső repülőzászlós, aki a 220 harci bevetése során 29 szovjet és 4 amerikai gépet lőtt le. Ezen felül még több igazolatlan légi győzelmet is aratott, de azokat a háborús körülmények miatt már nem igazolták. A győzelmeit Bf 109 G-6 típusú vadászgéppel érte el. 1942 nyarán több alkalommal is kísérte a légi bevetéseken

B-17-es „szőnyegbombázó” kötelék

Me-109 típusú gép oldalnézete

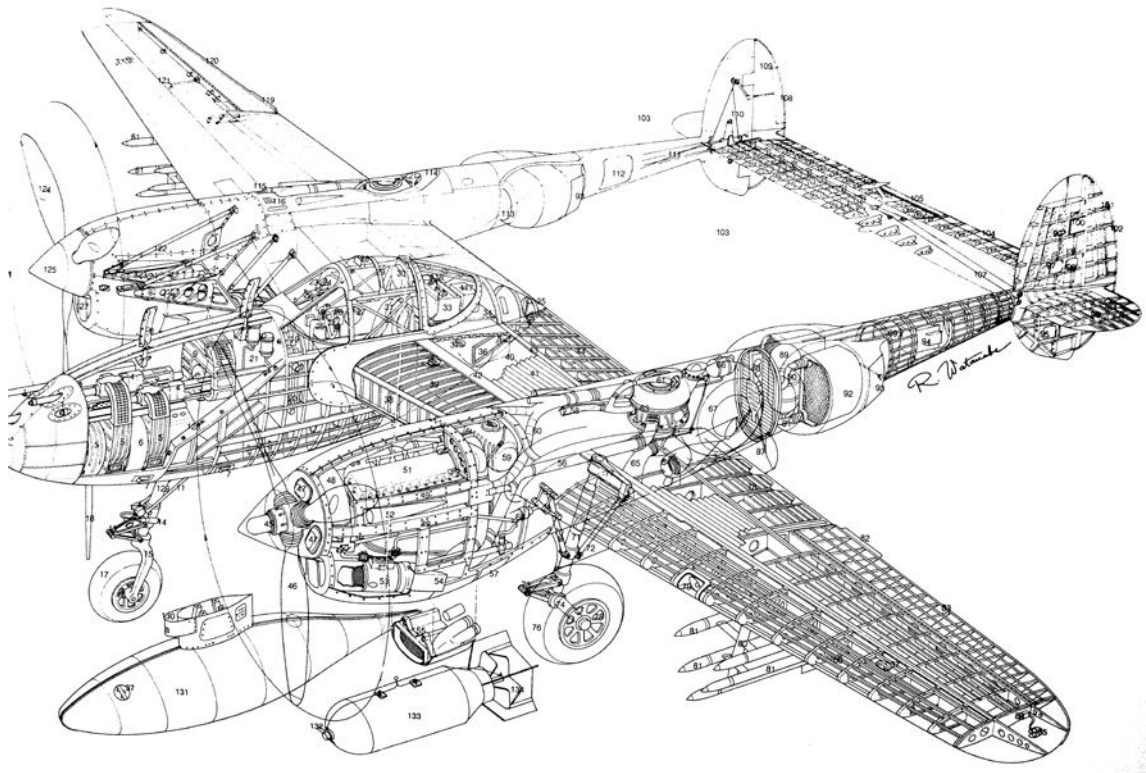
Sérült B-24-es még a levegőben

P-38L típusú, 425419 oldalszámú repülőgép

B-24D típusú amerikai gyártmányú bombázógép

P-38L háromnézeti rajza

vitéz Horthy István kormányzóhelyettest, tartalékos repülőfőhadnagyot. Szentgyörgyi zászlós nevét a kecskeméti repülőalakat 1990. április 28-án vette fel ünnepi állománygyűlésen.

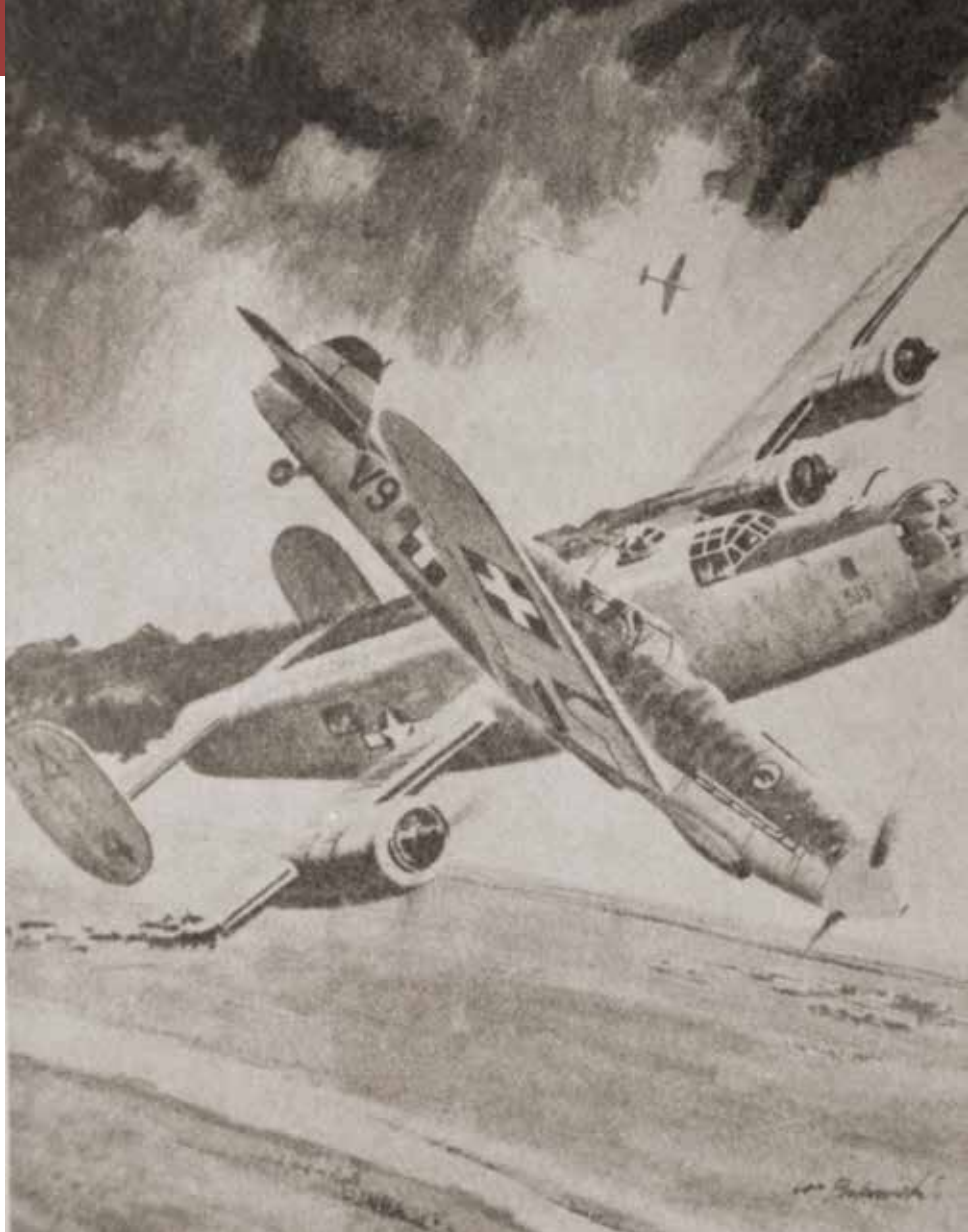
Az Me Bf-109-es vadászgép leírása

Az egyik legsikeresebb német támadó vadászgép. Nagyon sok modifikációban készült. Már 1935-től folytak kísérletek az első példányok tervezésére. A prototípus 1935 szeptemberében repült először. A fejlesztések mindig napirenden voltak. A Bf 109B-1 változatot a Condor- légió is használta a spanyol polgárháborúban. Az ott szerzett harci tapasztalatokat felhasználva módosításokat és fejlesztéseket hajtottak végre a mérnökök.

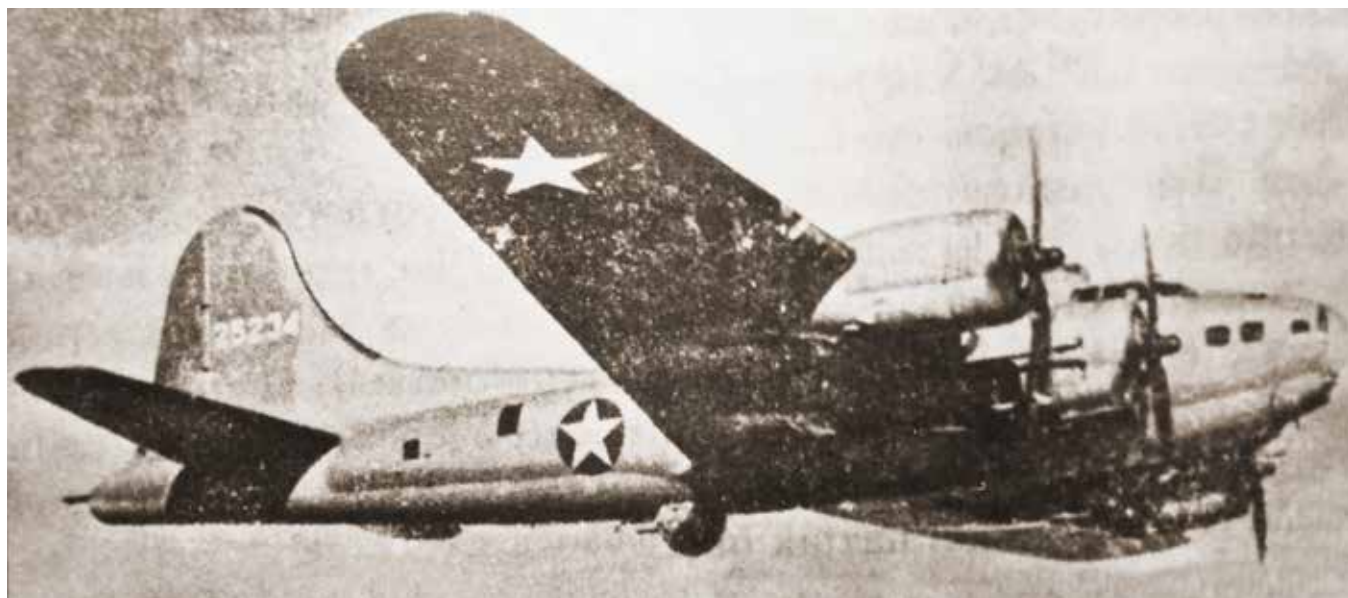
A II. világháború során szinte minden fronton bevetették a Bf 109 valamelyik típusát. A Bf 109G-6 már korszerűbb fegyverzetet kapott, mint elődei. A légcsvartengelyében Mk-108 típusú géppuskát, a szárnyak alatti gondolákban pedig 20 mm-es gépágyút helyeztek. Licenc alapján hazánkban több üzemben folyt a gyártása.

Hajtóműve 1435 lóerős DB 605D típusú, függő 12 hengeres V motor, fesztávja 10 m, szerkezeti tömege 1.970 kg, hossza 8,95 m, felszálló tömege 3.500 kg, magassága 2,34 m, sebessége 684 km/óra, szolgálati magassága 12.500 m, hatótávolsága 560 km, személyzete pedig 1 fő volt.

A Magyar Királyi Honvéd Légierőben 1942 októberétől volt hadrendben a Me 109-es. A magyar pilóták a II. világháború

Veszprémi vadászpilóta hősies harca a B-24-es bombázóval

25234 oldalszámú, B-17 Flying Fortress bombázógép

végéig több mint hétezer órát repültek azon a kedvelt vadászgépen. A mintegy ötezer harci bevetés során pedig több mint 400 légi győzelmet arattak a szovjet fronton, illetve 1944 nyarától 1945 májusáig a honi légvédelem során.

Légi felderítések Kecskemét térsége felett

Az angolszász szövetséges légi kötelékek cellistájára 1944 nyarán már Kecskemét neve is felkerült. A szövetséges felderítőgépek és a június 2-án bevetett amerikai személyzetek tájékoztatójából ugyanis kitűnt, hogy a híros város légitámaszpontján feltűnően több légi jármű látható, mint a korábbi időpontokban. Valójában a németek is állomásoztattak itt Me 323 Gigant típusú óriás szállító- és egyéb / harci, futár/ repülőgépeket.

Az amerikai 15. légi hadsereg parancsnoksága és kiértékelő részlege a felderítési adatokból és fényképekből azt a következtetést vonta le, hogy Tököl és Ferihegy támadása után a két katonai reptér gépeinek zömét átrepülték Kecskemétre. Az is tudott volt, hogy a repülőterünk a háború idején tranzitbázisként is szolgált. Németország, valamint a Keleti Front közötti egyik jelentős le- és felszálló közbeeső légibázis szerepét is betöltötte, mindezek közrejátszottak abban, hogy Kecskemét rákerült a bombázandó listára.

A légitámadás első tervezett időpontja a város ellen 1944. június 3-a volt. A 82. amerikai bombázókötélék a kísérő vadászokkal napokig készült a harci feladatra. A köteléket felemelték az olaszországi bázisukról, megindultak hazánk kijelölt célpontjai, illetve Kecskemét ellen. Azonban a rosszra fordult időjárás miatt / alacsony, zárt felhőzet/ a támadó köteléket Jugoszlávia felett visszafordították. Ezért maradt el akkor a Kecskemét ellen tervezett bombázás.

Viszont nem tettek le a pusztításról a továbbiakban sem. A következő bevetési hullám időpontja június 14. lett. Akkor ugyanis a Budapestet, Szőnyt és Pétfürdőt támadó bombázóerők és a védelmükre rendelt kísérő vadászok valósággal beborították a Dunántúl légterét! Az ellenséges köteléket a magyar légvédelem időben érzékelte. Riasztották rá a veszprémi 101. repülőosztály vadászgepeit. A magyar pilóták 32 vadászgéppel

1944 augusztusában hazánk felett lelőtt amerikai gép roncsai

Győr légterében vették fel a harcot az amerikaiakkal.

Alacsony támadás Kecskemét ellen

1944. június 14-én mintegy 550 darabból álló amerikai repülőgép /bombázó és vadász/ támadta a kijelölt magyarországi célpontokat és fontosabb katonai létesítményeket. Ebből a nagy létszámú, távolsági légi kötelékből kiváló jelentős csoportosítás azt a feladatot kapta, hogy semmisítse meg a kecskeméti repülőter létesítményeit.

Az amerikai 15. Légi Hadsereg 82. vadászrepülő-csoport hadrendileg alárendelt nagy hatótávolságú vadászszázadai Lockheed P-38 Lightning típusú repülőgépeivel lepte meg a híros város repterét. Sajnos a repülőteret nem oltalmazta elegendő légvédelmi tűzéréség. A Kecskemét támadására kijelölt három repülőszázad 8 óra 5 perckor emelkedett a magasba. A 39 vadászgépből álló légi kötelék a dél-olaszországi légibázis felett gyülekezett. 696 km volt előttük a kijelölt cél. Az amerikai kötelék előbb az Adriai-tenger hullámait szinte „súrolva” majd jugoszláviai, magyarországi terepdomborzatot követve, mindig földközelségben, német rádiólokátor-állomások holterében, szigorú rádiótilalommal lopakodott a híros város légtere felé, hogy teljesítse a

707/1944. számú parancsban meghatározott feladatokat.

A 95. repülőszázad kötelékéből – amelyik 55., jubileumi bevetését teljesítette – egy P-38-as közvetlenül a felszállást követően műszaki hiba miatt Vincenzo reptéren leszállt. A 96. repülőszázad alakzatából két P-38-as vált ki meghibásodás miatt. Az időjárás is kedvező volt végig a támadó köteléknek. A három alegység hadrendi száma: 95., 96. és 97. vadászrepülő-század. A Kecskemét elleni harcot Phillips őrnagy, a 82. vadászrepülő-csoportosítás és a 95. repülőszázad parancsnoka vezette. A 96. repülőszázad parancsnoka Isaacson őrnagy, a 97. repülőszázad parancsnoka pedig Chatfield hadnagy volt. Feladatuk bombatámadás a repülőter fontosabb létesítményei és harci eszközeik ellen. Phillips őrnagnak ez volt az 55., jubileumi légi bevetése.

A 13 géppel érkezett 95. repülőszázad feladata a bombákkal terhelt másik két század /96. és 97./ harcának biztosítása, a repülőter légvédelmi tűzéréségének lefogása, valamint az állóhelyeken lévő repülőgépek megsemmisítése volt.

A 96. vadászrepülő-század 18 géppel azt a harci feladatot kapta a kontingens parancsnokától, hogy bombázza a repülőteret, semmisítse meg a kijelölt célpontokat. A 97. repülőszázad szintén ezt a feladatot hajtotta végre. A 82. vadászrepülő-csoportosítás, a parancsnok

Amerikai pilóták, megfigyelők, bombázók és rádiósok jelvényei

Amerikai pilóták, megfigyelők, bombázók és rádiósok jelvényei

Amerikai pilóták, megfigyelők, bombázók és rádiósok jelvényei

vezetésével, kis magasságon közelítette meg repülőteret. A kecskeméti reptér előtt néhány km-el Phillips őrnagy parancsára a két bombákkal megrakott század /96. és 97./ repülőgépei hirtelen 2.500 méter magasra húztak, a zuhanóbombázás kezdetének a légterébe emelkedtek. Ez alatt a 95. repülőszázad 13 Lightningje /P-38/ 10 óra 50 perckor hirtelen áthúzott a kecskeméti repülőtérről. Majd 180 fokban, bal fordulóval északkelet irányából, zuhanórepüléssel megkezdte a támadást.

A 95. repülőszázad pilótái valóságos tűzijátékot rendeztek a célpontokra. Fedélzeti fegyvereikkel lőtték a repülőteret, épületeket, a vasutat és szinte mindent változtatás nélkül. Phillips őrnagy a hangárok előtt lévő egyik Me 323 Gigant szállítógépet lőtte, és néhány rövid sorozattal felgyújtotta. Holloway hadnagy egy másik Gigantot és a közelében álló Fi-56 Storch típusú futárgépet borította lángra. Amerikai géppuskasorozatok söpörtek végig a hangársoron. A reptéri épületek tetején a P-38 pilótái légvédelmi géppuskát vélték felfedezni. Gyenge géppuskatűzlet észleltek az egyik hangár felől és néhány Me 323 géppuskatornyából. Már az első rácsapásnál érzékelték, hogy a magyar reptéren szervezett légvédelmi tüzéség nincs.

Bombázták a kecskeméti repülőbázist

Amikor a 95. amerikai repülőszázad befejezte csapását, következtek a bom-

bázásra kijelölt alegységek. Isaacson őrnagy 16 Lightningje szintén komoly pusztítást végeztek. Az első bombák az ívelt gurulót és a reptér melletti főút vonal közé hullottak, viszont kárt nem okoztak. A többi bomba a hangárok, illetve a repülésirányító-torony közelében robbant. Egy gép szerencsére nem tudta kioldani a rakományát.

A 97. repülőszázad kioldott bombái – jelentésük szerint három – a hangárokról hullott, kettő az egyik hangárban, egy pedig a barakksor első épületében robbant. Ezen felül a támadás következtében tüzek keletkeztek még egy hangárban, valamint a közeli vasúti iparvágányon veszteglő vagonokban és tartálykocsikban. A 97. század 10 gépéből kettő szintén nem tudta a célterület felett kioldani a bombáit.

A kecskeméti repülőtérről elleni támadást követően a 39 amerikai vadászgép a repülőbázis délkeleti légterében gyülekezett és vonalharcrendben, széles légteret átfogva, dél-délnyugat irányba fordult, majd a hazatérés útvonalán még alkalmi célpontokat támadott. Néhány géppuskasorozatot leadtak Kecskemét közelében a nyílt pályán várakozó vasúti szerelvényre, de lőtték a MÁV pályaudvaron veszteglő német olajszállító szerelvény 23 tartálykocsiját is, amely azonnal lángra lobbant. A visszaúton még támadták a kiskunhalasi vasútállomást, Mohácsnál egy dunai hajót is kilőtték. Eszéknél lőtték ki a megmaradt lőszerüket a város pályaudvarán. A 39 gépes kötelék feladatát befejezve 13 órakor landolt a vincenzói légítámaszponton.

A fentiekől eltérő dátum és esemény olvasható a kecskeméti Szent Miklós-templom História Domusában, annak 1944. június 2-ai bejegyzésében: *„Pénteken /június 2-án/ zajlott az első légitámadás Kecskeméten. Kisnyíri és az ágasegyházai vonatmentén hullott le sok bomba. Az óvóhelyen miséztek, ahol 475 áldozó volt. A hercegprímás elrendelte, hogy a gyakori légitámadás miatt vasár- és ünnepnapokon a délutáni órákban is tartsanak szentmiséket. Az új iskolaév a gyakori légitámadások miatt nehezen indul”.*

Milyen veszteségek érték Kecskemétet?

Az amerikai jelentések szerint összességében az alábbi veszteségek keletkeztek a kecskeméti repülőtéren:

megsemmisítettek: 6 Me 323 típusú Gigant óriás gépet,

1 Fi-156 típusú Storch futárgépet és 1 Me 110 típusú repülőgépet.

Ők két P-38-as vadászgép elvesztését jelentették. Az ellenük riasztott magyar vadászkoztelék viszont 12 amerikai gép lelovását jelentette. Igaz, ők nemcsak ezzel a 39 géppel vették fel a harcot, hanem a félezer betolakodóval.

Nevesítve az amerikai találatok:

Phillips őrnagy: 1 Me 323-as a hangárnál,

Holloway hadnagy: 1 Me 323-as a hangárnál,

1 Fi-156-os futárgép,

Harman hadnagy: 1 Me 323-ast felgyújtott,

Abott hadnagy: 1 Me 323-ast a hangártól északnyugatra felgyújtott,

Joley hadnagy: 1 Me 323-aast a hangártól nyugatra felgyújtott,

Eberty hadnagy: 1 nem azonosított repülőgépet felgyújtott,

Butler hadnagy: 1 Me 323-st felgyújtott.

Sajtóvélemények a bombázásról

Érdekes cikket közölt olvasóival a Vásárhelyi Újság június 15-ei száma Ellenséges repülők bombatámadást intéztek Kecskemét határa ellen címmel. „Kecskemét: Tegnap délelőtt 10 óra 40 perckor felbúgtak Kecskemét légoltalmi szirénái. Tíz perccel később ellenséges repülőgépek jelentek meg a kecskeméti határ felett és annak két pontján. A várostól több kilométer távolságban robbanóbombákat szórtak le és délkelet felé távoztak. A légiriadót 11 óra 50 perckor oldották fel. Néhány bomba felrobbant. Halálos áldozat nem volt, az anyagi kár jelentéktelen. A város egyik határából fel nem robbant ellenséges bomba megtalálásáról tettek jelentést. Egy másik

A 15. légi hadsereg jelvénye

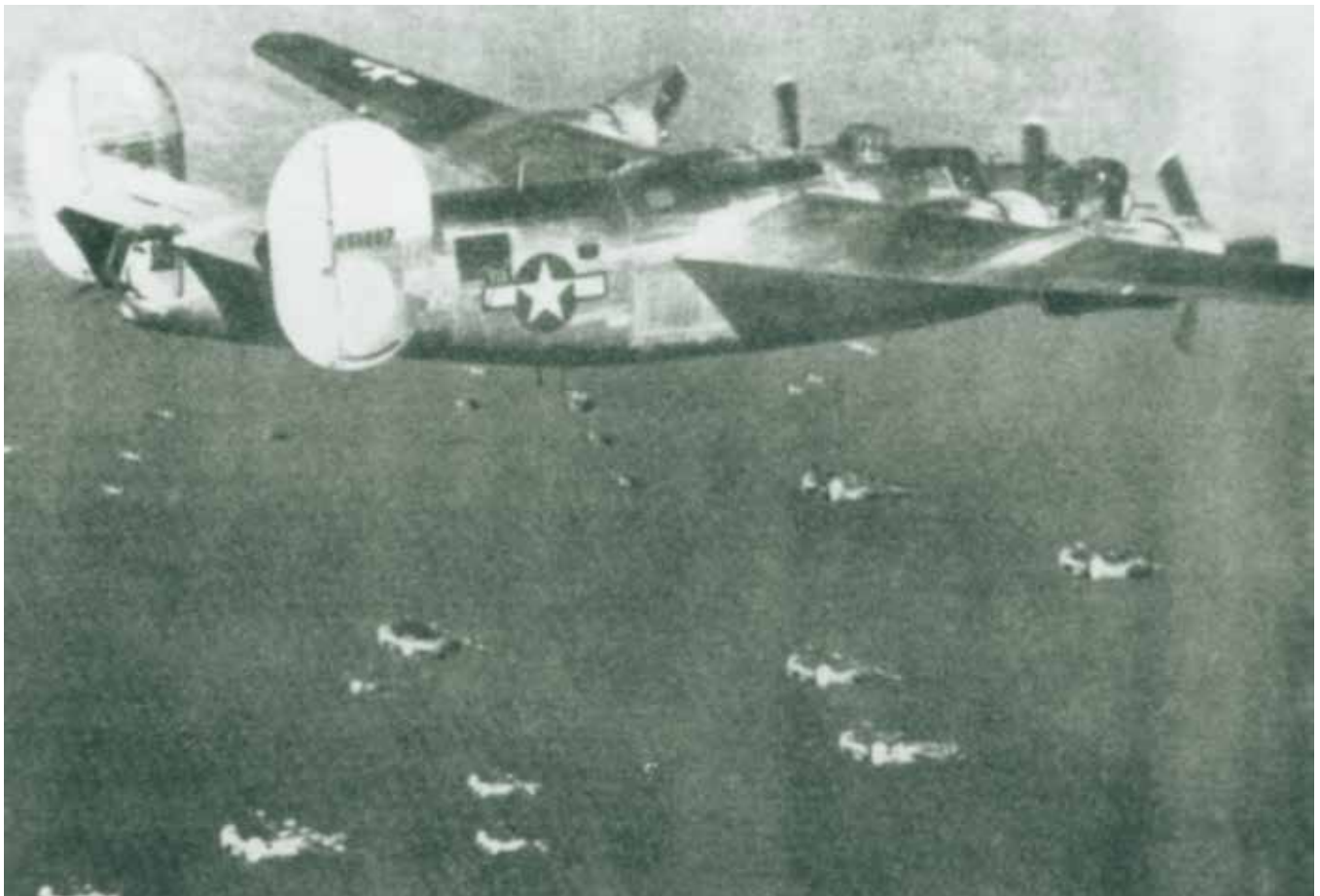
helyen, tanya mellett csapódott le a bomba. A föld betemetett egy férfit, de a tanya népe idejében kimentette a földtörmelék alól.” /Ezek szerint hadititoknak számított a kecskeméti reptér ellen intézett amerikai bombázás, mert a cikk egészen eltért a valóságtól./

A Magyar jövő, mely New Yorkban jelent meg, 1944. június 17-én az első oldalán USA „Lightning” gépek bombázták Kecskemétet cím alatt közölte a hírt. „Nagy légi

harcok folytak le Kecskemét környékén, 55 mérföldre Budapesttől délkeletre. Amerikai repülőgépek intéztek támadást a kecskeméti repülőtér ellen, mely a náci légiflotta egyik főbázisa. Itt állomásozik a Me 323 típusú hatalmas hatmotoros szállítógépek egyik svadronja, mellyel a németek a keleti frontra szállítanak utánpótlást. Az amerikaiak többet elpusztítottak ezek közül és 30 gázolinos vagont is felgyújtottak bombáikkal. Magyarország más részein is támadás volt az olajfinomító telepek ellen. Ezeket 500 nehézbombázóból álló szövetséges légiflotta támadta meg”.

Újabb légi tevékenység Kecskemét felett

A június 14-ei amerikai támadás során a kecskeméti katonai repülőtér munkaterülete, különböző szolgálati helyei, fontosabb épületei és a hangárok jelentős károkat szenvedtek. A 15. amerikai hadászati légi hadsereg kijelölt repülőkötelékei /bombázó és vadász/ június 27-én, július 3-án,

B-24-es kötelék az Adria felett, útban Magyarország felé

Vitéz Heppes Aladár alezredes,
a 101. Puma Vadászrepülő Ezred parancsnoka

Vitéz Szentgyörgyi Dezső zászlós,
a II. világháború legeredményesebb vadászpilótája

Szeverényi Kálmán repülőhadnagy

Nathan F. Twining vezérőrnagy,
a 15. légi hadsereg parancsnoka

augusztus 29-én, 30-án és 31-én Mustang típusú gépekkel, repülőszázad-kötelékben, alacsonyan támadva ismét bombázták, fedélzeti fegyvereikkel pedig géppuskázták a kecskeméti katonai repülőteret és más területet a város körül. A reptérre július 3-án több ezer kis repeszbombát dobtak le, amelyek a robbanásakor szilánkokra szakadtak. Ezek az élőerő ellen igen hatásosak. Július 29-én 14 gépes P-38-as kötelék 13 óra 10 perckor érkezett Kecskemét fölé, feladatuk szerint a légtérrel kellett biztosítani. Viszont rosszra fordult az idő, rövid körözés után déli irányra álltak, s elhagyták Kecskemét légtérét.

A Székely Szó című újság augusztus 10-ei száma Honvédelmi rokkantta nyilvánítottak egy kecskeméti lányt címmel közölt cikket. *„Kecskemét, augusztus 9. Június 27-én angolszász légi terroristák 12 bombát dobtak le a város határában lévő nagy szőlőtelep területére. A terroristámnak két halálos és több mint 12 súlyos sérültje volt. A sebesültek közt van Sipos Teréz 17 éves munkáslány, akinek a kezét roncsolta szét a bombaszilánk. Teréz anyja a katonai ügyosztályán segílyt kért a sérült leányának. A polgármester a lány részére átmeneti gondozási pénzellátást folyósított. Később a Hadigondozó Bizottság honvédelmi rokkantta nyilvánítja és segílyt majd a Központi Illetményhivatal folyósítja. A kecskeméti bombakárosultak összeírása megtörtént. A jövő héten a kármegállapító bizottság kiszáll a helyszínekre és szakértőkkel megállapítja a tényleges kárt. Ugyanakkor a bombasérült megsegélyezéséről is történt gondoskodás”.*

A Kecskeméti Közlöny 1944. szeptember 2-án megjelent számának 3. oldalán Augusztus 29-én is dobtak bombát a város pusztájára címmel közölt rövid tudósítást.

B-17-es bombázó személyzetének elhelyezkedése a gépben

„Augusztus 29-én, kedden délben többen észlelték, hogy az ellenséges repülőgépeknek Kecskemét város fölött átvonulása után a déli irányban igen nagy távolságban erős robbanás rázkódtatta meg a levegőt. A csendőrség jelentése most érkezett be, mely szerint háromnegyed 1 órakor a város déli irányban fekvő nagy pusztáján ellenséges repülőgép egy bombát ledobott, mely a bombaréten robbant fel. Kárt nem okozott”.

Az egyik légitámadás alkalmával bombatalálat ért egy magánházat a mai Repülőkórház melletti villanegyedben. Szerencsére akkor személyi sérülés nem történt. Augusztus 30-án 10.30 és 11 óra közt két román Me 109-es és két amerikai P-51 típus Mustang alacsony támadással fedélzeti fegyvereiből tüzet nyitottak a repülőterre, melynek során lángra lobbant 5 Gigant és 5 német Ju 52-es típusú repülőgép. A légi járművek megsemmisültek. Kecskemét ellen az amerikaiak összesen öt alkalommal hajtottak végre légitámadást a háború idején.

Egyéb légi tevékenység Kecskemét térségében

Szeptember 1-jén a déli órákban 4 román felségjelű repülőgép támadta a kecskeméti repteret. Egy Gigant szállító gép elégett, egy pedig súlyosan rongálódott. 1944. október elejétől a repülőter már nem igazán működött, a légi és földi harctevékenységek miatt. A kecskeméti repülőterén állomásozó Magyar Királyi 3. Közfeldérítő Repülőosztály pótkeretét, a gyakorlógépekkel, Szabados Pál őrnagy parancsnoksága alatt, 1944. augusztus 1-jétől fokozatosan áttelepítették a bugaci tábori repülőterre.

1944. október 29-én a szovjet légierő vadászgépei Kecskemét térségében tevékenykedtek. A német Luftwaffe a bevetései során 30-án a híros város légtérében támadta a szovjet hadsereg kibontakozó offenzíváját. A szovjet éjszakai csatarepü-

lők viszont magyar és német oszlopokat és katonai objektumokat támadtak a helyőrség területén és a légtérben.

1944 őszén Kecskemét légtérében több alkalommal is légi harcra került sor. A magyar pilóták többször arattak légi győzelmet a szovjetek ellenében. Október 30-án Kovács József szakaszvezető pilóta és Villám Mihály tizedes rádiós-lövész Me 210 típusú gyorsbombázó repülőgéppel elkeseredett légi harcra keveredtek a szovjet erővel Kecskemét mellett. A harc során találatot kapott a magyar gép, és kétfős személyzete hősi halált halt.

November 11-én Szűcs Csaba hadnagy, Szeverényi Kálmán hadnagy, 14-én Galánfy Lajos hadnagy, 23-án Pajánót Mihály hadnagy és Nagy Tibor őrzetű aratott légi győzelmet 1-1 szovjet repülőgép felett Kecskemét légtérében. A II. világháború idején bevetett amerikai repülőgépek közül Kecskemét körzetében vagy a reptér mellett lezuhant 1945. február 7-én, a B-24J típusú, 42-52016 gyári számú, március 22-én a B-24L típusú 44-49580 gyári számú, március 23-án a B-24M típusú 44-50437 gyári számú és a B-24J típusú 44-48964 gyári számú Liberátor bombázó.

1945. február 4-én a 101. magyar Honi Légvédelmi Vadászrepülő Ezred köteléke /8 gép/ lőtte a fedélzeti fegyvereivel a kecskeméti reptérről startoló Boston A-20 típusú amerikai gyártmányú szovjet gépeket. Egy bombázót és két La-5-öst megsemmisítettek.

Jelentős amerikai kötelékek tevékenysége hazánk ellen

A szövetséges angolszász haderők vezérkarai által kidolgozott stratégiai bombázások hatékonyak és eredményesek voltak Németország ipara, hadigazdasága, valamint az ellenséges közép-európai államok olajipara, hadiipari struktúrája, fontos katonai létesítményei ellen. A végrehajtott nagy erejű bombázás, a hatékony és rendszeres pusztítás eredményeket hozott a szövetségeseknek.

A Kecskeméti Lapok 1945. május 20-án megjelent száma 30 halálesetet, közel 500 sebesülést okoztak Kecskeméten a szerteszét heverő robbanóanyagok címmel közölt cikket. „Bár a háború nyomai a városban lassanként kezdenek eltűnni, kint a tanyavilágban még igen sok a fel nem robbant bomba, lövedék, akna. Ezeket a lőszereket, robbanótesteket a kíváncsiak piszkálják, szerelgetik, minek következtében nagyon sok sérülés és haláleset fordul elő. A kecskeméti kórház sebészeti osztályán 1944. november elseje és 1945. május 1. közt, akna-és gránát-sérülés miatt 165 főt kezeltek. Ebből a súlyosan sérült, roncsolások miatt 41 embernek kellett amputálni egy vagy több végtagját...”

Heppes Aladár alezredes értékelése

Heppes alezredes, a volt Magyar Királyi 101. Honi Légvédelmi Vadászrepülő Ezred emigrációban élő, volt parancsnoka egy tanulmányában összesítette alakulata, a 101. repülőosztály öt hónapi /1944. május 1. és augusztus 31. közti időszak/ tevékenységét és harcászati eredményeit, illetve az amerikai kötelékek nagyságát és légi harcát hazánk ellen.

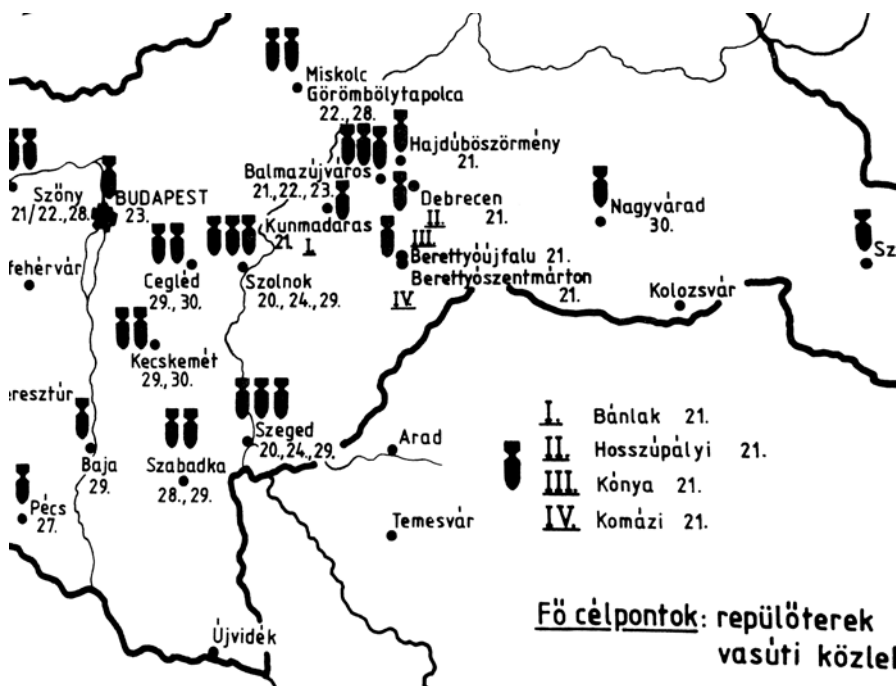
Öt hónap alatt a 15. légi hadsereg ezredei összesen 9.560 bombázóval, 4.000 vadászgéppel / 13.560 gép/ támadtak különböző létesítményeket. Ezzel szemben a magyarok csak 602 vadászgépet tudtak emelni és harcba vetni ellenük. De ebből 122 német vadászgép volt!

Heppes alezredes, a 101. honi vadászrepülő-ezred egykori parancsnoka így értékelte vadászpilótái tevékenységét és önfeláldozó légi harcait, már az emigrációban: „Hazánkért és népünkért harcoltunk. Kiváló volt a bajtársi szellem. Akit lelőttek, vagy kényszer szállt és nem került hadifogságba, s ha nem sérült, rövidesen újra bevetésre került. Aki viszont megsebesült, azt magyar kórházban ápolták, s ha felgyógyult, újra repülhetett. Ilyen 14 közül 10 volt. Sérült, kényszer szállt gépeinket a kiváló és lelkes műszaki személyzet-eredményeink csendtársai- órákon, vagy napokon belül újra sorba állította: ha kellett két gépből egyet csináltak... Veszteségeink: 32 hősi halott/ köztük két századparancsnok/ 3 személy eltűnt, 18 pedig megsebesült”.

Felhasznált irodalom:

- Barrett Tillman: Kézikönyv az Egyesült Államok légerejéről. Gold Book, Debrecen, 2003.
- Cseh Valentin: Olajháború. Angolszász légitámadások a magyar olajipar ellen 1944–45-ben. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020.
- Kenneth Munson: A II. világháború repülőgépei. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1994.
- Kenyeres Dénes: Kecskeméti katonai repülés története kezdetektől a Gripenig. Kecskemét, 2006.
- Pataki Iván – Rozsos László – Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett I–II. kötet. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1992.
- Reichardt György: A 100 éves motoros repülés és a magyar légiesemények kronológiája. Szigatúra Kiadó, Szombathely.
- Kecskeméti Lapok, Vásárhelyi Újság, Székely Szó korabeli számai.

Kenyeres Dénes

1944. augusztus 20–31. közötti országos kárhelyek

125 éve, 1899. január 29-én született **Páger Antal**

A SZÍNDARABOK MEGMENTŐJE, LELKE, SIKERRE VIVŐJE VOLT

A két világháború között, majd az emigrációból való hazatérését követően az 1950-es évek végétől ismét a legnépszerűbb magyar színészek egyike volt. 1922 és 1924 között Kecskeméten játszott. Csáky Antal társulatában elsősorban táncos komikus, bonviván szerepekben lépett színpadra, mindvégig élvezve a helyi nagyrődemű szeretetét.

Páger Antal egyszerű, iparos családban látta meg a napvilágot. Édesapja, Páger Sándor csizmadia, édesanyja, Czimbrik Rozália a makói Hollósy Kornélia Színház jegyszedeje volt. Már gyerekkorában is érdekelte a művészet, különösen a festészet és a zene, édesapja azonban nem támogatta fia művészi ambícióit: hegedűjét és festőállványát eltörte, a fiatal Páger Antal ezután évtizedekig nem vett ecsetet a kezébe. Az érettségi után Budapesten szeretett volna továbbtanulni, s hogy tandíját fizetni tudja, lakatossegédnek, majd aratómunkásnak állt. Először az orvosi karra jelentkezett, ahová helyhiány miatt nem vették fel, végül a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára iratkozott be. Az egyetem megkezdése előtti nyáron

azonban részt vett néhány műkedvelő színelőadáson. Őt lepte meg a legjobban, amikor a székesfehérvári színház táncos komikusi szerződést ajánlott neki. Noha

semmi kedve sem volt a színi pályához, a fizetés hallatán igent mondott. Az első világháború alatt Olaszországban szolgált, társulatához 1919-ben került vissza.

Páger Antal a Hattyúdal című filmben

Muráti Lili és Páger Antal
(Vaszary János: Egy nap a világ – Andrássy Színház, 1942)

Fehérvárról 1922-ben szerződött Kecskemétre. Az októberben kezdődő évadban először Lehár: A kék mazúr című operettjében mutatkozott be, majd Farkas Imre: Rózsika lelkem című darabjában játszott. Október 25-én Millöcker „víg operettjében”, a Boszorkányvárbán lépett fel későbbi felesége, Gaizler Lola primadonnával. November 1-jén prózai szerepben is bemutatkozott, Hevesi Sándor Császár és komédiásában láthatta a nagyjérdemű, majd ismét operett következett, Oscar Straus Búcsúkeringőjében megint Gaizler Lola volt a partnere.

Páger Antalt a híres város színház-szerető közönsége hamar megszerette. Még az egyébként igen szigorú kritikusok is elismerően írtak róla. „Páger volt a darab lelke. Táncait tapsvihar követte.” (Oscar Straus: Búcsúkeringő); „A darab megmentője, lelke, sőt sikerre vivője Páger volt, aki biztos, fáradhatatlan és jókedvű volt játékban és táncban.” (Nádor-Kulinyi: Babavásár); „A címszerepben Offenbach tökéletes elgondolása és megjátszása szép fejlődést árul el Págernél, aki egyformán jó komikus, bonviván és drámai szerepekben.” (Faragó-Nádor: Offenbach); „Alakítása csupa ragyogó ötlet. Minden szava, minden mozdulata után harsogó erővel tört ki a nézőtérre a derűltég.” (Lehár: Három grácia).

Az operettek sikerében sütkérező Páger drámai szerepekre vágyott, ezért 1924-ben elhagyta a híres várost. A Kecskeméti Közlöny így búcsúztatta: „A

jó táncos komikust elmésség, ügyes tánc és főleg a közönségnek iránta megnyilvánuló szimpátiája jellemzi. Páger ezeknek birtokában van, tehát joggal számíthatott meleg fogadtatásra. Bucsujául a Mágán Miska címszerepét kapta, amelyet zsufozott nézőtér tapsolt végig. Minden szerepére ambícióval készült, szépen kidolgozott alakítást nyújtott és sok derüs percet szerzett a közönségnek, amely teljes mértékben honorálta fáradozását. Szeretettel bucsúztatták.” A Kecskeméti Lapok kritikusa sem

fukarkodott a szép szavakkal: „Zsufolásig megtelt páholyok, tömött széksorok tapsolták végig a Mágán Miska reprizét tegnap este a színházban. Páger Antal, a népszerű táncoskomikus bucsuzott a sok szerepért megérdemelt mulatságos operett címszerepében. Páger kitűnően választotta meg bucsuszerépét: a Mágán Miska nagyszerű alkalmat nyújtott széles skálájú játéktudásának érvényesülésére. Páger valóban elemében is volt. Az egész előadás alatt hangos volt a nézőtér a kacagástól, a harsogó derűltég-

Páger Antal és Komár Júlia (Paul Armont – Léopold Marchand: Szabó a kastélyban – Vígszínház, 1937)

Páger Antal festés közben 1974-ben

től. Ragyogó szellemessége, amellyel két évi itt tartózkodása alatt a közönség osztatlan szeretetét vivta ki, csak úgy sziporkázta a váratlan, de annál hatásosabb ötleteket. Jó szokásához híven ezuttal is sokat kölcsönzött a szerzőnek és dicséretére meg kell állapítanunk, hogy a rögtönzések nem mentek a darab rovására. Páger a mai kabaréban mond végbucsut Kecskemét közönségének, amely előreláthatólag megismétli a tegnapi lelkes ünneplést és elhalmozza a kitűnő táncoskomikust ajándékaival, amikben tegnap is bőségesen része volt.”

Kecskemét után Pécsen, Nagyváradon és Szegeden játszott, majd 1931-ben a fővárosba szerződött. A második világháború végén, 1945 márciusában emigrált. Két évi ausztriai és hét hónapi franciaországi tartózkodás után Argentínában telepedett le, Buenos Airesben festő-grafikusként dolgozott. 1956 augusztusában kormányengedéllyel, a számára biztosított különrepülőgéppel hazatért Magyarországra. Népszerűsége töretlen maradt, első

színházi fellépésén a közönség hatalmas tapsviharral fogadta.

Hazatérése után a vidéki városok közül Kecskeméten játszott először: 1957 szeptemberében Kodolányi János: Földindulás című színdarabjának főszerepében láthatta a nagyjérdemű. Óriási sikert aratott, és engedve a középiskolások kérésének, két

temberében Kodolányi János: Földindulás című színdarabjának főszerepében láthatta a nagyjérdemű. Óriási sikert aratott, és engedve a középiskolások kérésének, két

A Magyar Rádióban Bulla Elmával, 1964-ben

délutáni, korábban nem tervezett előadást is tartottak a fiataloknak. A Petőfi Népe kritikusai így méltatták: „Páger Antal Kántor János szerepében a legtisztább művészi eszközökkel, a jellemábrázolás aprólékos gondosságával és sodró lendülettel eleveníti meg ennek a becsületes, tiszta érzésű, a falu tragédiáját sejtő parasztembernek az alakját. Játéka együtt él az együttesével és anélkül válik központjává – az író elképzelései alapján is – az eseményeknek, hogy sztárként kiemelkedne. Stílust teremt, de úgy, hogy ez a stílus tökéletesen együtt hat a szerző mondanivalóival és elválaszthatatlan részeként jelentkezik az egész szereplőgárda összjátékának, nemes színészi törekvéseinek. Bátran él a realiztikus ábrázolás villanásnyi eszközeivel, valóban hiteles paraszti figurát kelt életre anélkül, hogy öncélú naturalizmussá válnék mindaz amit tesz, vagy mond.”

A következő években Páger Antal másodvirágzását élte: legalább annyit

dolgozott és olyan sikeres lett, mint a háború előtt. Nem kopott meg a tehetősége – ha lehet, még jobban ragyogott –, a közönség pedig imádta. Klasszikus és modern darabokban, tragédiában, komédiában és groteszkben egyaránt kiválóan alakított, filmen és színpadon számtalan kisembert formált meg hitelesen. Időskori szerepei mély humánusmot sugároztak. Művészi munkáját 1963-ban Kiváló művész címmel, 1965-ben Kossuth-díjjal ismerték el; 1976-ban a Velencei Nemzetközi Filmfesztiválon neki ítelték a legjobb férfi színésznek járó kitüntetést. 1986. december 14-én hunyt el.

Varga Géza

(Források: *Critica Lapok, 2022

*Film Színház Muzsika, 1957 *Kecskeméti Közlöny, 1924 *Kecskeméti Lapok, 1924

*Magyar Színművészeti Lexikon *Molnár Gál Péter: A Páger-ügy *Petőfi Népe, 1957

*Színházi képregény)

Páger Antal kecskeméti éveiről

1922 és 1924 között Csáky Antal társulatának tagjaként Kecskeméten játszott. Életének ezen szakaszára halála előtt néhány évvel így emlékezett vissza: „Mindig szívesen emlékszem Kecskemétre. Igaz, a társulat nem volt túl erős és szinte kizárólag operettek voltak műsoron. A nagyobb gázi mellett azért is szerződtem Szegedre, mert ott drámai szerepeket is kaptam. Sok szép emlék fűz a hős városhoz. Dayka Antal festővel barátkoztam a legtöbbet. Ott is festegettem, meg tánciskolát vezettem, meg ott mondtam búcsút a legényéletnek. Azóta is szívesen mentem, ha nagy ritkán hívtak vendégszereplésre.” (Heltai Nándor: Páger Antal első színpadi sikerei – Petőfi Népe, 1979. január 20.)

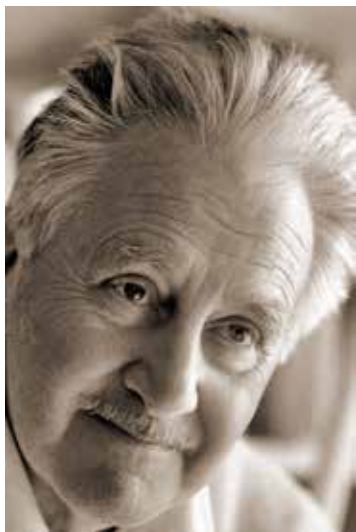

Berki Lili, Vízváry Júlia, Gyulay Antal, Páger Antal, Labancz Borbála és Szilárdi István (Kodolányi János: Földindulás – Kecskeméti Katona József Színház, 1957)

A DUNA EMBERE VOLT, „HOMO DANUBIUS”

„A világot, s ezzel együtt az isteni törvényt azért látjuk olyannak, amilyennek, mert onnan nézzük, ahonnan látjuk.”
(Kabdebó Tamás: *Danubius Danubia*)

90 éve, 1934. február 5-én született **Kabdebó Tamás** író, műfordító, történész, könyvtáros, költő, magyar líra „szóvivője”

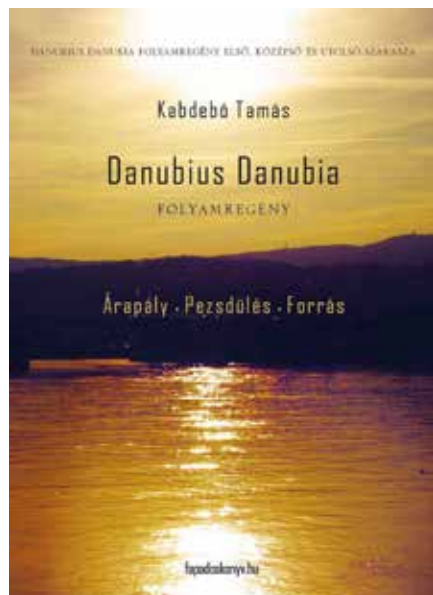
Budapesten látta meg a napvilágot. Baján járt óvodába, elemi iskolába és gimnáziumba, majd az ELTE-re ment. 1956-ban részt vett a forradalomban, ezért menekülnie kellett. Nagy-Britanniában telepedett le, a walesi egyetemen 1960-ban történelemből, a londoni egyetemen 1969-ben könyvtártudományból szerzett oklevelet. 1983-tól az írországi Maynooth Egyetem könyvtárát vezette. Nyugdíjba vonulása után is aktív maradt, 2018 májusában bekövetkezett haláláig tolmácsolt, magyart tanított, írt, szerkesztett és fordított. A magyar kultúra elhivatott nyugat-európai terjesztője, jeleseinek fordítója volt, József Attilát és Illyés Gyulát általa ismerte meg az angolul olvasó verskedvelő világ.

Gyermekevei egész életére döntő befolyást jelentettek: „*A Duna embere vagyok, homo Danubius. Megkíséreltem visszaadni azt a sok élményt, amit dunai fogantatásomtól máig kaptam, egy Duna-trilógia formájában*”. Fő művét, a *Danubius Danubiát* Szekér Endre irodalomtörténész így méltatta: „*Kabdebó Tamás Duna-könyve rendkívül értékes*

75. születésnapjára az évei számával megegyező mennyiségű kisprózáját válogatta kötetnyi anyagká

és különleges anyag. E művében a regényt, mint műfajt újragondolta, egyéni módon megreformálta, hiszen a trilógia önéletrész, családrégény és hiteles korrajz is egyben.”

Fő műve, a *Danubius Danubia*

Kabdebó Tamás számos dokumentumot is összegyűjtött a világ „legnemzetközibb” folyójáról. Az anyag több mint 70 könyvből, sok-sok metszetről, térképből és újságcikkből áll. A Duna-gyűjteményt 1999-ben a Katona József Könyvtárnak ajándékozta. Döntésében a híres városhoz fűződő több kedves emléke is befolyásolta: „*Először a negyvenes évek elején jártam Kecskeméten édesapámmal. A város határában rendezett körvadászaton vett részt, majd egy városszéli csárdában vacsoráztunk, én a kemence padkáján aludtam. Másodszor 1955 karácsonyán jártam ott, autóstoppal igyekeztem Szegedre, a főtéren egy szállodában aludtam, ingyen, mert pénzem nem volt. Egy utazó bérelt akkor ott szobát, engem bevett szobatársnak. Harmadszor a nyolcvanas évek végén szerzői estet tartottam a Forrás meghívására a kiadó hivatalban, és meglátogattam barátomat, Székér Bandit is. A kilencvenes évek vége felé felfedeztem a nagyszerű megyei könyvtárat és amikor megtudtam, hogy szívoperációm lesz, nekik ajándékoztam Duna-gyűjteményemet. Ennek kapcsán a könyvtárban is volt szerzői estem. A felolvasást Dobozi Eszter tartotta, a legjobb női felolvasóm volt egész életemben.*”

Varga Géza

(Források: *Magyar Nemzet – 1999. január, 2009. február *Napkút Kiadó)

125 éve, 1899. február 14-én Kecskeméten hunyt el **Horváth Döme** jogász, író, műfordító

A KATONA-KULTUSZ MEGALAPOZÓJA

1819. október 26-án Kecskeméten született. Középiskolai tanulmányait a híros város kegyesrendi gimnáziumában végezte. Szüleit korán elvesztette, ettől kezdve tanításáról bátyja gondoskodott. A jogot a pesti egyetemen, majd a pozsonyi akadémián hallgatta. 1841-ben felesküdtött ügyvédnek. A joggyakorlatot szülővárosában, Kecskeméten folytatta. 1842-től 1848-ig a város tisztiügyésze és tanácsnoka volt. 1848–49-ben beállt nemzetőrnek, majd népfelkelési biztos lett. Ezért a szabadságharc leverése után javait zár alá, őt magát rendőrségi megfigyelés alá helyezték. Ügye a haditörvényszék elé került, jóakarói segítségével menekült meg a büntetéstől, az ügyvédi tevékenységtől azonban eltiltották. Ettől kezdve a gazdálkodásnak és az irodalomnak élt. Az 1850-es években megindította az Alföldi színműtárt, majd az Újabb színműtárt, amelyekben saját műveit, műfordításait és kortársai írásait adta közre.

Horváth Döme egyik legnagyobb érdeme a kecskeméti Katona-kultusz megalapozása és fenntartása. 1856-ban és 1860-ban életrajzi bevezetéssel kiadta a Bánk bánt, és az ebből befolyt jövedelmet Katona síremlékének és szobrának felállítására ajánlotta fel. Nemes elképzelése 1861-ben valósult meg. Nemcsak szépirodalmi művek kiadását vállalta, hanem történeti, társadalmi, gazdasági tárgyú írásokat műfordításokat is megjelentetett.

Neve országosan is ismertté vált. 1861-ben mint felirati párti került a parlamentbe Kecskemét képviselőjeként. Az országgyűlés alatt Pest vármegye megválasztotta másodfőügyésszé, 1867-ben első főügyésszé. 1865-ben, 1869-ben és 1872-ben ismét országgyűlési képviselő lett. Mindvégig Deák Ferenc tántoríthatatlan híve volt. Ügybuzgalmával és tárgyszerű felszólalásaival tűnt ki.

Horváth Döme 1887-ben visszavonult az országos politikától, saját kérelmére nyugdíjazták, hazatért Kecskemétre. A köz-

Horváth Döme mellszobra a Vasútparkban

ügyek támogatásával azonban nem hagyott fel. 1891-ben indítványozta és létrehozta a Katona József-kört, amelynek első elnöke lett. A Kecskeméti Takarékpénztár-Egyesület és a Kecskemét-vidéki Gazdasági Egyesület alapítója, utóbbinak 28 éven át elnöke, a római katolikus egyházközség tanácsosa, főgimnáziumi bizottságának elnöke, Kecskemét törvényhatósági bizottságának és a jogakadémia igazgatótanácsának tagja volt. Cikkei jelentek meg a Kecskeméti Lapokban, a Pesti Naplóban és a Nemzetben. Érdemei elismeréseként a király a Szent István-rend kiskereszt-

jével tüntette ki, amelyet a már akkor is gyengélkedő Horváth Dömének Darányi Ignác földművelési miniszter személyesen nyújtott át a lakásán.

Élete utolsó heteiben ereje elhagyta, két hónapig tartó betegség után 1899. február 14-én elhunyt. A gyászszertartást főtitkarság Bogyó Pál apátplébános végezte, amely végén a Katona József-kör titkára, Kovács Antal kegyesrendi főgimnáziumi tanár a Katona-kör és a város nevében mondott búcsúbeszédet: „Sok jó embernek gyászos a te halálad, senkinek sem gyászosabb, mint nekünk! Ezt a keserves sóhajtást hallatom a Katona József-kör nevében, kihült tetemed fölött. S a keserv, mely az én ajkaim által szólal meg, körünk minden tagjának szívét eltölti, mert ez a keserv, a veszteség nagysága miatt általános, igaz és mély! [...] A te elméd fénye világított szellemi útunkra, hogy a hazafiság, tudomány és Katona József nemes emléke legyen az az eszmei háromság, melyért küzdeni körünknek a legszentebb feladata. Hiszen te tanítál meg bennünket arra, hogy a ki Katona szellemében a tudományt és irodalmat műveli, az a hazának tesz megbecsülhetetlen szolgálatot. S hogy mi is ezt tegyük, erre melegítetted keblünket, erre adtál munkássággal példát, erre buzdított ékkészülőd, erre ösztönöztek dús ajándékaid. [...] Nem egy eszme szolgálatában, nem egy kis kör határai közé szorítva teltek hát le életed napjai, – hanem

a szellemi és anyagi emelkedés bajnoka egyaránt voltál s lettél a város első fiainak egyikévé. Nem is egy eszme harcosai, nem is egy kör kevés számú tagjai állják körül ravatalodat s borítják azt a hála koszorúival, ha nem egy egész társadalom, egy egész város közönségének szívére szállt le a bánat felhője, hogy a részvét könyeit ontsa abból koporsódra. Ez földi zarándoklásod legszebb bére, ez hosszú pályafutásod legigazibb jutalma. Mi emberek, csak annyit adhatunk, a többire nézve ott fenn vár az égi koszorú.”

A Kecskeméti Lapok is meleg szavakkal búcsúzott tőle: „Egy, a tudomány és műveltség virágaival gazdagon ékesített lélek, a jótékonyág és emberszeretet erényeitől bőven buzgó szív, a közügy nemes irányú szolgálatára keményen edzett akarat birtokosa:

Horváth Döme síremléke a Köztemetőben

Horváth Döme, földi zarándoklásának útját befejezte. Mig testi és lelki erejének teljében volt, mig kutató elméje a maga épségében fürkészte hazánk, de különös előszeretettel városunk ügyeinek hiányait, minden alkalom készen találta őt, hogy a mérlegbe vesse tudományát és tapasztalatait, idejét és nyugalmit, csak hogy nemzetét, polgártársait boldogíthassa, anyagi és szellemi érdekeit biztosíthassa. Mig szive dobogott, mig abban a szeretet érzelmé hullámozott, magához ölelt minden jóra való törekvést, anyagilag gyámoltott minden közreható intézkedést, a jóakarát megleget árasztotta szét bármely közhasznú ügyekezetre. [...] Most már csendes és gondtalan halott, élete nem polgártársaié, csak az emlékezeté! De ez az emlékezet nem fog egy könnyen elhomályosulni! A város, a közintézetek, mellyekkel, mig élt, oly sok jót tett, áldva újítják meg és tartják ébren emlékét. Az utókornak pedig követendő például fogják életét felmutatni, hogy a ki önzetlenül és mindig csak jót tesz, az meghalva is él, működik és hat, mint az emberi és honpolgári kötelességek gyakorlásának felejthetetlen eszményképe! A veszteségből, mely oly érzékenyen sujtotta szerető családját, a törvényhatóságot és közönséget, szomorú szívvel veszi ki részét lapunk, melynek megalapítója, a zsenge csemetének leghivatottabb ápolója, hosszú időn át fényes tollú felelős szerkesztője volt. [...] Életében becsültük, halálában gyászoljuk! Legyen neki zavartalan az anyai földben való nyugalma!”

Varga Géza

(Források:

*Kecskeméti Életrajzi Lexikon

*Kecskeméti Lapok, 1899)

30 éve, 1994. március 31-én hunyt el **Abonyi Imre** fogathajtó

A NÉGYESFOGATHAJTÁS EGYIK LEGNAGYOBB ALAKJA

A Bugacpuszta melletti Bócsán született 1919-ben. A Szarvasi Állattenyésztési Főiskola elvégzése után tényleges katonai szolgálatra vonult be Szentésre a huszárokhoz, ahonnan az orosz frontra vezényelték. Ekkor zászlósi rangja volt, hadifogságba esett, és csak 1947-ben került haza.

Hazajövele után fuvarozással foglalkozott, majd a családi birtokon, Bócsán és Bugacon gazdálkodott. 1950-ben, a házasságkötését követően feleségével Csongrádon telepedett le. 1953-ban Szilvásváradra került a lipicai méneshez. Először csikósként dolgozott, majd pár év múlva a ménés vezetésével bízták meg. Szilvásváradai éve alatt került közeli munkakapcsolatba unokabátyjával, Abonyi Lászlóval, aki a csipkés-kúti csikótelep vezetőjeként kiemelkedő elméleti és gyakorlati szakemberként segítette Abonyi Imre szakmai és sportpályáját. Ő indította el a sportolói pályán és ő készítette fel a hazai és a nemzetközi versenyekre.

Abonyi Imre 1969-ben Kecskemétre jött, a Magyar–Szovjet Barátság Termelőszövetkezet lótenyésztője lett. Később a Bugaci Méneshoz ment, ahol szintén együtt dolgozott unokabátyjával, Abonyi Lászlóval. Itt az akkori vezető szabad kezét adott

a két Abonyinak a tenyésztői és a sportmunkájukhoz. A lótenyésztés mellett a magyar szürkemarka- és a rackajuh-tenyésztéssel is eredményesen foglalkoztak, de Magyarországon az elsők között figyeltek

fel a lovasturizmus adta lehetőségekre is. A Bugaci Ménesnek meghatározó szerepe volt életében a későbbiekben is, majd innen került nyugdíjba.

Sportolói pályafutását díjugratóként kezdte, később orvosi tanácsra lovas szakágat változtatott, és a fogathajtást választotta. Az 1963-tól induló sportkar-

Abonyi Imre átveszi a városi tanács elnökétől a sportbeli sikerével kiérdemelt emléktárgyat (Toth Sándor felvétele)

Abonyi ebben az évben mindent megnyert, ami nyerhető
Falus István felvétele

rierje eredményességében unokabátyján kívül meghatározó szereppel bírt Pettkő-Szandtnér Tibor szakmai és szellemi nagysága, gyakorlati útmutatásai. 1966-ban érte el első nagyobb sikereit, majd ezek után 1967-ben a válogatott keretben olyan társakra talált, mint Kádár László és Szentmihályi Ferenc, akik a '60-as évek legnagyobb fogathajtó klassziszai voltak. Nekik is köszönhette, hogy a négyesfogat-

hajtás egyik legnagyobb alakjává vált, 1966 és 1976 között a világ legjobb versenyzője volt. Hamburgban háromszor, Aachenben két alkalommal, míg Luzernben és Windsorban egyszer-egyszer diadalmaskodott. Itthon is sikeresen szerepelt, négyszer győzött a Magyar Derby-n.

Közel 58 évesen, fájó, reumás csuklókcal küszködve tervezte, hogy az apeldoorni világbajnokság után befejezi aktív sportpályafutását és átadja a helyét a fiatal versenyzőknek. Apeldoort szép búcsúzásnak szánta, amit túl is teljesített. Egyéni világbajnoki aranyérmes lett, és a holland királynő hajtókirálynak koronázta Abonyi Imrét. Mellette az Abonyi Imre – Bárdos György – Fülöp Sándor összetételű csapat tagjaként szintén aranyérmesként végzett.

1977-ben ugyan végleg befejezte a versenyzői pályáját, de kapcsolata nem szakadt meg a fogathajtással, hiszen tudását, versenyzői rutinját, tapasztalatait átadva segítette Juhász Lászlót és Bálint Mihályt, akik klasszisversenyzőkkel válva hálálták meg Abonyi segítő szándékát, tiszta emberi megnyilvánulását.

A hajtókirály, a mai modern fogathajtósport egyik legnagyobb egyénisége, akinek az élete elválaszthatatlan kapcsolóként kötődött a lóhoz, a fogatsporthoz,

ABONYI IMRE, A FOGATHAJTÁS 1976-OS VILÁGBAJNOKA
Levegőben tartotta a lábát, amíg az akadályt el nem kerülte

1994-ben, 75 éves korában hunyt el. Búcsúztatásán, a bugaci temetőben sok ezer tisztelője volt jelen, köztük a magyar és a külföldi lovasvilág ismert személyiségei, volt versenyzőtársai és a sportvezetés

Két világbajnok egy képen... Abonyi Imre 1976-ban, a bakon ülő Bárdos György 1978-ban nyert aranyérmet
(Koppány György felvétele)

A windsori győztes az ajándékba kapott kantárokkal.
(Czóth Sándor felvétele)

meghatározó személyei. A sok koszorú és virág között ott volt az angol királyi család és Fülöp herceg hatalmas, patkó alakú koszorúja is, amelyet az angol követség attaséja helyezett el. Abonyi Imrét legkedvesebb tanítványa, Juhász László világbajnok négyesfogattal vitte utolsó útjára. Emlékének tisztelegve, 1997-ben a Fogathajtó Szakbizottság Baráti Köre és a Bugaci Ménes Kft. emléktáblát avatott fel a Bugaci Ménes istállójának falán, a magyar lovas élet kiemelkedő személyisége előtt tisztelegve.

Varga Géza

(Források: *Hernecky Frigyes
– Dr. Pál János: Emlékezés a hajtókirályra
*Katona József Könyvtár)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

125 éve, 1899. január 12-én hunyt el Szilágyi Sándor tanár, történetíró, az MTA tagja. 1852–53-ban a kecskeméti református kollégium matematikatanára volt. Ezt követően a nagykőrösi gimnáziumban történelemtanár, később a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumban tisztviselő, majd a Budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója lett. Több önálló könyvet írt kora újkori magyar és erdélyi történeti témakörökből. Ő szerkesztette A

magyar nemzet története című tízkötetes munkát és a Milleniumi nagy magyar történet főszerkesztői feladatait is ő látta el. Kecskeméthez is kötődött: 1857-ben a Sárospataki Füzetekben részleteket jelentetett meg Selymes János kéziratot kecskeméti egyháztörténetéből, míg Hornyik Jánosról halála után ő mondott emlékbeszédet a Magyar Tudományos Akadémián.

125 éve, 1899. március 5-én hunyt el Boross Mihály író, hírlapíró, ügyvéd, az 1848-as forradalom és szabadságharc jelentős politikusa. 1815-ben született. Pápán jogot, Pesten orvostant hallgatott, azután Székesfehérváron telepedett le. Az 1848-as szabadságharcban Fejér megye másodalispánja volt, ezért a világosi fegyverletétel után családjával a komáromi várba menekült. Bár menlevelet kapott, mégis letartóztaták. Rövid idő múlva szabadon engedték. 1851-ben a kecskeméti református gimnázium földrajz- és történelemtanárává nevezték ki, ám még ez évben letartóztatták, és 1853-ban 2 évi várfogságra ítélték. Szabadulása után Pesten, majd Székesfehérváron élt. Ügyvédként dolgozott, emellett történetírói és újságírói tevékenységet fejtett ki.

Rövid idő múlva szabadon engedték. 1851-ben a kecskeméti református gimnázium földrajz- és történelemtanárává nevezték ki, ám még ez évben letartóztatták, és 1853-ban 2 évi várfogságra ítélték. Szabadulása után Pesten, majd Székesfehérváron élt. Ügyvédként dolgozott, emellett történetírói és újságírói tevékenységet fejtett ki.

175 éve, 1849. január 15-én Kecskeméten hunyt el Mátyas József ügyvéd, költő. 1765. március 21-én Izsákon született. A kecskeméti, majd a debreceni református kollégiumban tanult, ahol ügyvédi oklevelet szerzett, azután Pesten folytatott ügyvédi gyakorlatot. 1789-től gróf Teleki József, azután Galánthai Pekete János lovasgenerális titkára volt. Később Izsákra, majd Kecskemétre költözött. Háza a

Rákóczi és a Mátyas út sarkán, a mai Törvényszék helyén állt. Itt látogatta meg 1795-ben Csokonai Vitéz Mihály, s itt volt Kecskemét irodalmi életének központja. Korának népszerű költője volt. Nyolc könyve jelent meg nyomtatásban, több műve kéziratban maradt. Végrendeletében vagyonának nagy részét a híres város református kollégiumára hagyta.

200 éve, 1824. április 24-én született Ballagi Károly tanár, tankönyvíró, tanfelügyelő. Középiskoláit Pápán, a jogot Debrecenben és a pesti egyetemen végezte; ezután nevelő volt Aradon. 1848–1849-ben részt vett a szabadságharcban és mint honvédfőhadnagy Buda ostrománál megsebesült; azután nevelő lett Pesten, egyúttal mint segédtanár az evangélikus gimnáziumban is működött. 1852–56 között

a kecskeméti református kollégium tanára volt. 1856-tól 1869-ig a nagykőrösi református gimnáziumban tanított. Az 1870-es évektől kezdve elsősorban a földrajz didaktikai kérdéseivel foglalkozott. Kezdeményezője volt a tudományos ismeretterjesztő és felvilágosító munkának. Számos tankönyvet és módszertani tanulmányt írt és szerkesztett.

100 éve, 1924. február 23-án született Boross János színész, rendező. Pályáját vidéki társulatoknál kezdte: 1955-től Pécsen, azután Szegeden lépett színpadra. Az 1957/58-as évadban a kecskeméti Katona József Színház tagja volt. Később Miskolcon, majd a Déryné Színházban működött. A híres városban többek között Jacobi Sybill című operettjében aratott sikert. A helyi lap színikritikusa így méltatta:

„Boros János igazán elemében van. Kitűnő a szerepe és ennek minden lehetőségét maradéktalanul kihasználja. Kissé fanyar humorával, ragyogó tánckészségével az idén talán első ízben mutatta meg igazi operettszínjátszó képességeit. [...] A sokoldalú komikus, Boros János tánckoreográfiái ötletesek, látványosak.” 1976 szeptemberében hunyt el.

200 éve, 1824. június 24-én született Csabay Imre mérnök, tanár. Elemi és középiskoláit szülővárosában, Kunszentmiklóson végezte. Később bölcsészetet tanult Kecskeméten, majd elvégezte a Pesti József Ipariskola mérnöki tanfolyamát. Ezt követően az osztrák–magyar államvasutaknál lett gyakornok. 1848 nyarán csatlakozott a Szalkszentmárton mellett táborozó kecskeméti népfelkelőkhöz, akik a délvidéki

harcokban vettek részt. A szabadságharc bukása után segédmérnökként dolgozott. 1852-től a kunszentmiklósi gimnázium rektora, 1856-tól a kecskeméti református főgimnázium rendes tanára, 1874-től 1892-ig az intézmény igazgatója volt. Ezekben az években szerkesztette a gimnázium értesítőjét is. Tanári munkája mellett jelentős volt szakirodalmi tevékenysége is.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

225 éve, 1799. április 21-én született Táncsics Mihály író, politikus, újságíró.

Jobbágy családból származott, kezdetben ő is kétkezi munkából élt. Húszéves korában takácsként szabadult Szombathelyen, majd Budán elvégezte a tanítóképzőt. Oklevele megszerzése után szolgadiák-ként több gimnáziumban is megfordult, így 1823-tól 1825-ig Kecskeméten a piaristák gimnáziumának

tanulója volt. Később bekapcsolódott a hazai közéletbe. Röpiratiban a polgári átalakulás programját népszerűsítette. 1847-ban úgynevezett sajtóvétség miatt börtönbe vetették, ahonnan 1848. március 15-én szabadította ki a forradalmi lázban égő Pest-Buda népe. Ezt követően Munkások Újsága címmel hetilapot adott ki. Tagja lett az első népképviselői országgyűlésnek is. A szabadságharc leverését követően a halálos ítélet elől bujdosnia kellett, de 1857-ben kegyelmet kapott. Az 1860. március 15-i tüntetés szervezése miatt ismét elítélték, és 1867-ben csaknem megvakulva szabadult börtönéből. Az 1869-ben szervezett Általános Munkásegylet elnöke lett, és Arany Trombita címmel ismét lapot indított. 1872-ben visszavonult a közéletől, utolsó éveit nagy nyomorúságban töltötte. 1884. június 28-án hunyt el.

140 éve, 1884. június 30-án született Szép Ernő költő, író.

Már fiatalon kitűnt versíró tehetségével, első kötete 1902-ben jelent meg. Később a Nyugat, azután Az Est, majd Az Újság munkatársa volt. Zsidó származása miatt sok nehézséget élt át, élete utolsó éveiben szegénységben élt. Szép Ernő 1912-ben két hónapot a Kecskeméti Művésztelepen töltött. Irka-firka című kötetében több kecskeméti

tárgyú írása (Tombola, Fű, Hetipiac, Szent István napján, Cigányváros) jelent meg. Élményeiről Kecskeméti festők címmel számolt be a Nyugatban: *„Két hónapig bolyongtam a Kecskemét alatt zöldellő »Műkert« sétányai, virágágyai, friss, vidám villái között, most jöttem meg s hogy le akarom rajzolni, valami messzi-messzi valószínűtlen tisztas képe andalítja emlékezetemet, a vidámságnak, békének, ifjúságnak, az élet jóságának és szerelmének népmeséből való egyszerű tisztása, melyen csengős báránycák szökődnek, a fák magas orchesterében madarak hegedülnek és flótáznak, a kerek kék égen fehér selyem vánkosokon rózsaszín angyalok könyökölnek s elnézik csendes örömmel a szerencsétlen és piszkos földnek azt a csudálatos kis ligetjét, melyben a kedves emberek éldegélnek, akik szeretik egymást.”*

200 éve, 1824. május 1-jén született Tomori Anasztáz mérnök, tanár, az MTA tagja.

Mérnöki oklevelét a pesti egyetemen szerezte. 1853-ban a nagykőrösi református gimnázium tanára lett, Arany János, Szász Károly, Mentovich Ferenc kollégája, egyben a görögkeleti fiókegyház gondnoka. Egy év múlva nagybátyjának halálával jelentős örökséghez jutott, ezért otthagyta Nagykőröst,

visszavonult gombai birtokára, és ettől kezdve ott és a fővárosban élt. Mecénásként támogatta az irodalmat és a művészeteket. Új drámák megírására pályadíjakat tűzött ki, irodalmi vállalatokat, rászoruló művészeket támogatott, szobrokat emeltetett. Az MTA-nak tízezer forintot hagyott matematikai művek díjazására. Ő tette lehetővé, hogy Shakespeare összes műveit magyarul kiadhassa a Kisfaludy Társaság, amelynek egyik alapító tagja volt. Megrendelésére készült Czellkutyi (Züllich) Rudolf Katona József-szobra a Nemzeti Színház elé, melyen Kecskemét szülöttje az ég felé tekintve, jobbával magasba emeli a tollát. A szobor állandó gúny céltáblájává vált, ezért Tomori Kecskemétnek ajándékozta. Sokáig a Műkertben volt felállítva, majd később a Katona József Gimnázium előcsarnokában került elhelyezésre.

35 éve, 1989. január 22-én hunyt el Weöres Sándor Kossuth- és Baumgarten-díjas költő, író, műfordító, irodalomtudós.

1913. június 22-én Szombathelyen született. Költői tehetsége korán megmutatkozott. Első írása, egy novella tizenöt éves korában, 1928 júliusában jelent meg a szülővárosa Hír című lapjában. Ugyanennek az évnek az őszén Karácsony Sándor közölte négy versét ifjúsági

folyóiratában, Az Erőben. 1929-ben a Pesti Napló és a Pesti Hírlap is közölte verseit. Ezek közül az Öregek című annyira megtetszett Kodály Zoltánnak, hogy megzenésítette. A mű 1934-ben az első kecskeméti Hírös Hét Kodály-bemutatókkal ékes kórushangversenyén hangzott el először a Kecskeméti Dalárda előadásában. Évtizedekkel később, 1976. május 26-án Weöres Sándor a híros város vendége volt. A művelődési központban, a Collegium Artium sorozat keretében, nagyszámú közönség előtt Székér Endre – a Forrás főszerkesztő-helyettese, a költő életművének kiváló ismerője, műveinek elemzője – beszélgetett vele. Weöres az est során felolvasta Székér Endrének Kecskeméten címmel, az est előtt rögtönzött versét. A Forrás 1976 szeptemberében hasonló formában tette közzé a kézirat négy szakaszát.

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Hírös Históriák magazint!

A HÍRÖS HISTÓRIÁK LAPSZÁMAI MEGVÁSÁROLHATÓK KECSKEMÉTIEN:

- a Kecskeméti Médiacentrumban
- a Kőborló Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- a Piacsarnokban, a könyvárusnál és az újságárusnál.
- a Lira Könyvesboltban (Hornyik J. krt. 2.)